

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI BANKACILIK VE FİNANS BÖLÜMÜ

**GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDEKİ BANKACILIK
KRİZLERİ ve TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE
ETKİLERİ**

A. Yiğit Kalkan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSTANBUL 2014

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI BANKACILIK VE FİNANS BÖLÜMÜ

**GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDEKİ BANKACILIK
KRİZLERİ ve TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE
ETKİLERİ**

A. Yiğit Kalkan

1150Y75204

Danışman: Doç. Dr. Esin Okay

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSTANBUL 2014

ÖZET

Küreselleşmiş ekonomide gücün ve istikrarın varlığı; sağlam altyapı temellerine dayandırılmış, sağlam bir finansal sektör ve güçlü, saygı duyulan bir ulusal para ile mümkündür. Bu altyapının oluşturulmasında şüphesiz, ekonomi ve reel sektör arasında bankalara düşen görev oldukça büyük bir yer tutmaktadır.

1980' li yıllardan itibaren yükselen güçlenme süreci içinde finansal serbestleşme, hızlı sermaye akımları, zayıf bankacılık düzenleme, denetleme ve yönetim sistemleri buna bağlı spekülasyon kısa vadeli sermaye hareketleri ve güven altyapısının temelini oluşturan şeffaflık, asimetrik bilgi ve ters seçim faktörleri bankacılık krizlerini tetikleyen en önemli unsurlar arasında sayılmaktadır.

Her ne kadar ülkelerin bankacılık sektörlerinin uluslararası krizlerden etkilenmemesi, bağımsızlık kazanması mümkün görünmese de, Türkiye geliştirmekte olan ülkeler içinde bankacılık yapısıyla bu konuda güçlü ülkelerden biri konumunda bulunmaktadır. Özellikle 2001 krizinden sonra alınan ekonomik önlem ve yapılandırmalar sonucunda uygulamaya konulan sermaye yeterliliklerine ilişkin düzenlemelerin uygulanmaya başlanmış olması, faizlerin ve enflasyonun uzun vadede düşüş eğilimine girmesi, istikrarlı bir kur politikasının uygulanması aynı zamanda büyümenin yeniden canlanması ülkedeki sağlam bankacılık sektörü yaşanan küresel mali krizden Türkiye' nin az zararla çıkmasında önemli rol oynamıştır.

Anahtar Kelimeler: Para ve Bankacılık Krizleri, Bankacılık Sektörü, Basel Kriterleri, Yönetim Riskleri, Yeniden Yapılandırma, Geliştirmekte Olan Ülkeler, Finansal Kriz Teorileri, Latin Amerika Krizleri, Asya Krizleri, Türkiye

ABSTRACT

In a globalized economy, the presence of power and stability; based on robust infrastructure base, robust financial sector and strong , with a respected national currency possible. Certainly in the creation of this infrastructure , and the real sector of the economy, the duty of the bank is keeping a pretty big place.

1980 ' s from the year rising empowerment in the process of financial liberalization, rapid capital flows, weak banking regulation, supervision and control systems accordingly speculative short-term capital movements and trust infrastructure forms the basis of transparency, asymmetric information and adverse selection factors banking crisis that triggered the most important elements is considered one of.

Although the banking sector of the country is affected by the international crisis, it does not seem possible to win immunity, Turkey is a developing country banking structure in one of the countries with a strong position on this issue is located. Especially after the 2001 crisis taken economic measures and configurations results implemented in the capital adequacy regulations concerning started to be implemented to be, interest rates and inflation in the long term downward trend, a stable exchange rate policy implementation at the same time the growth of the revival of the country's robust banking sector, the global financial crisis, Turkey's has played an essential role in a minimum of damage.

Key Words: Money and banking crises, the banking sector, the Basel Criteria, Management Risk, Restructuring, Developing Countries, Financial Crisis Theories, Latin American Crisis, Asian Crisis, Turkey

ÖNSÖZ

Tez çalışmam boyunca, yardımlarını ve görüşlerini benden hiç esirgemeyen, içtenlikle yaptıklarımın arkasında duran ve benimle gurur duyduğuna inandığım, kendisini hayatımın birçok alanında örnek aldığım, değerli danışman hocam sayın Doç. Dr. Esin Okay' a teşekkürü bir borç bilirim.

Tez jürimde bana fikirleriyle aydınlık bir yol açan hocalarıma içtenlikle teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimime onay verip bu çalışmayı ortaya koyabilmeme yardımcı olan değerli hocam sayın Prof. Dr. Bülent Pamukçu' ya sonsuz teşekkür ederim.

Hayatım boyunca benden desteklerini maddi ve manevi olarak hiçbir zaman esirgemeyen Annem ve Babam' a ve güzel Kardeşim' e teşekkür ederim.

Bu çalışma her an yanımda olan canım aileme armağanımdır...

İÇİNDEKİLER

Onay.....	ii
Özet.....	iii
Abstract.....	iv
Önsöz.....	v
Tablolar Listesi.....	xi
Şekiller Listesi.....	xii
Kısaltmalar.....	xi
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

FINANSAL LIBERALİZASYON SONRASI BANKACILIK KRİZLERİNİN DOĞUŞU ve KARŞILAŞILAN RİSKLER KARŞISINDA BASEL KRİTERLERİ

1.1. 1973 Öncesi: Bretton Woods.....	4
1.2. 1973 Sonrası: Finansal Liberalizasyon.....	5
1.3. Bankacılık Krizlerinin Doğuşu ve Risklerin Ortaya Çıkması.....	7
1.3.1. Risk Yönetimi Kapsamında Basel Kriterlerinin Oluşumu.....	10
1.3.1.1. Türkiye’ de BASEL I Kriterlerini Uygulama Süreci.....	11
1.3.1.2. Türkiye’ de BASEL II Kriterlerini Uygulama Süreci.....	13
1.3.1.3. Türkiye’ de BASEL III Kriterlerini Uygulama Süreci.....	15
1.3.2. Bankaların Karşılaştıkları Riskler.....	18
1.4. Finansal Kriz Modelleri.....	20
1.4.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri.....	21
1.4.2. İkinci Nesil Kriz Modelleri.....	22
1.4.2.1. Kamu Borcu Üzerine.....	24
1.4.2.2. Bankalar Üzerine.....	24
1.4.2.3. Reel Faiz Oranları Üzerine.....	25
1.4.3. Üçüncü Nesil Kriz Modelleri.....	26

II. BÖLÜM

FİNANSAL SERBESTLEŞMEYE DAYALI SICAK PARA ve BANKACILIK KRİZLERİNİN NEDENLERİ RİSKLERİ ve ÖNLEMLERİ

2.1. Finansal Serbestleşme Ve Sıcak Para.....	30
2.1.1. Sıcak Paranın Ülkeyi Terketmesi.....	33
2.2. Bankacılık Krizleri Ve Nedenleri.....	36
2.2.1. Makro Ekonomik Nedenlerin Bankacılık Krizlerindeki Rolü.....	37
2.2.2. Mikroekonomik Nedenlerin Bankacılık Krizlerindeki Rolü.....	39
2.2.2.1. Yönetim.....	39
2.2.2.2. Yetersiz Altyapı.....	39
2.2.2.3. Serbestleşme Ve Yeniden Düzenleme.....	40
2.2.2.4. Hükümet Müdahaleleri.....	40
2.2.2.5. Ahlaki Risk.....	40
2.2.2.6. Şeffaflığın Olmaması.....	41
2.3. Bankacılık Krizleri Öncesinde Karşılaşılan Riskler Ve Belirtiler.....	41
2.3.1. Likidite Riski.....	42
2.3.2. Kredi Riski.....	42
2.3.3. Faaliyet Riski.....	43
2.3.4. Operasyonel Risk.....	44
2.3.5. Faiz Riski.....	45
2.3.5.1. Yeniden Fiyatlandırma Riski.....	46
2.3.5.2. Gelir Eğrisi Riski.....	46
2.3.5.3. Temel Risk.....	46
2.3.5.4 Opsiyon Riski.....	47

2.3.6. Döviz Kuru Riski.....	48
2.3.7. Piyasa Riski.....	51
2.3.8. Ülke Riski.....	53
2.3.8.1. Ülke Riskini Ölçmede Kullanılan Modeller Hakkında.....	54
2.4. Para Ve Bankacılık Krizlerine Teorik Yaklaşımlar Ve Önlemler.....	55
2.4.1. Bilanço Etkisi.....	56
2.4.2. Bulaşma Etkisi.....	58
2.4.3. Asimetrik Bilgi Ve Ahlaki Risk.....	61
2.5. Bankacılık Krizlerine Karşı Alınabilecek Önlemler.....	62
2.5.1. Makro Ekonomik Dalgalanmayı Azaltmak.....	66
2.5.2. Finansal Serbestleşmeye Daha İyi Hazırlanmak.....	67
2.5.3. Varlık Fiyatlarında Çöküşe Ve Özel Sermaye Akımlarında Ani Dalgalanmalara Daha İyi Hazırlanmak.....	69
2.5.4. Makroekonomik Politikalar.....	69
2.5.5. Değişken Sermaye Yükümlülükleri Ve Diğer Denetimsel Araçlar.....	70
2.5.6. Yönetim Problemlerini Azaltmak.....	71
2.5.7. Mevduat Sigortası.....	73
2.5.8. Kambiyo Sisteminin Bozucu Etkisini Azaltmak.....	75
2.5.8.1. İşlemlerin Vergilendirilmesi.....	75
2.5.8.2. Katlı Döviz Kuru Uygulaması.....	76
2.5.8.3. Kurların Sabitleştirilmesi Ve Kur Limitlerinin Oluşturulması.....	76

III. BÖLÜM

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE BANKACILIK KRİZLERİ ve KRİZİN ÖNCÜ GÖSTERGELERİ

3.1. Para Ve Finans Krizlerinin Anatomisi.....	78
3.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Krizin Öncü Göstergeleri.....	79
3.2.1. Kısa Vadeli Dış Borç/ Döviz Rezervi.....	82
3.2.2. Cari Açık/ Döviz Rezervi, Cari Açık / GSYİH.....	82
3.2.3. Döviz Kurunun Değer Yitirmesi Ve Yerli Paranın Aşırı Değerlenmesi...	82
3.2.4. Ekonomide Borç/ Öz kaynak Yapısı.....	83
3.2.5. Diğer Göstergeler.....	83
3.3. Latin Amerika Krizi.....	85
3.4. Güneydoğu Asya Krizi.....	95
3.4.1. Bankacılık Krizlerinin Ortak Noktası Ve Güneydoğu Asya Krizinin Sebepler ve Sonuçları.....	101
3.4.2. Bankacılık Krizlerinin Ortak Noktası.....	103
3.4.2.1. Kısa Vadeli Borçların Artışı.....	103
3.4.2.2. Cari İşlemler Açıklarının Büyümesi.....	103
3.4.2.3. Bütçe Etkisi.....	104
3.4.2.4. Yapısal Sorunlar.....	104
3.4.2.5. Şeffaflık Eksikliği.....	104
3.4.2.6. Bölgesel Etki.....	104
3.4.2.7. Çin Ve Japonya Faktörü.....	105
3.4.2.8. Deneyim Eksikliği.....	105
3.4.2.9. Sürü Gütüsü.....	106
3.4.2.10. Uluslararası Mali Sistemin İşleyişi.....	106
3.4.3. Güneydoğu Asya Krizi Ve IMF.....	106
3.5. Rusya Krizi.....	107
3.6. Türkiye Kasım 2000- Şubat 2001 Krizi.....	110

IV. BÖLÜM

BANKACILIK KRİZLERİNİN TÜRKİYEYE ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE YENİDEN YAPILANDIRMA DÖNEMİ

4.1. Krizlerin Bankacılık Sistemini Etkileme İlişkisi.....	114
4.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programları Ve Sonuçları.....	115
4.3. Türk Bankacılık Sektöründe Krizin Yapılandırma Programı.....	119
4.3.1. Türk Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Sonuçları.....	121
4.4. Finansal Krizlerin Karşılaştırılmalı Analizi.....	122
4.4.1. Bazı Gelişmekte Olan Ülkelerde Bankacılık Krizleri İle Türkiye’deki Şubat 2001 Krizinin Karşılaştırılması.....	123
4.5. Bankacılık Krizleri Sonrası: Türkiye Finansal Sistemine Ve Bankacılık Sektörüne Etkilerinin Değerlendirilmesi.....	126
SONUÇ.....	134
KAYNAKÇA.....	138

TABLolar LİSTESİ

Tablo- 1.1 : Özel Sermaye Akımları (Milyar Dolar, ABD).....	6
Tablo- 1.2 : Hisse Senedi Piyasalarının Gelişimi.....	7
Tablo- 1.3 : Finans Krizlerinin Çıktı Kaybı Olarak Maliyeti.....	19
Tablo- 2.1 : M2/ Rezervler Oranı Görünümü.....	30
Tablo- 2.2 : Kriz Olan Ülkelerde Kısa Vadeli Borç/ Rezerv Oranı.....	31
Tablo-2.3 : Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Net Sermaye Akımlarının Volatilitesi.....	32
Tablo- 2.4 : Bankaların Kur Riski Senaryoları.....	50
Tablo- 2.5 : Yabancı Sermaye Akışı (Milyon Dolar, ABD).....	63
Tablo- 2.6 : Uluslararası Yatırım Pozisyonu ve Oranlar.....	64
Tablo- 3.1 : Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin İzlediği Yol.....	78
Tablo- 3.2 : 1960- 1990 Yılları Arasında Bankacılık Krizleri.....	79
Tablo- 3.3 : Bankacılık Krizlerinin Göstergeleri ve Sonuçları.....	84
Tablo- 3.4 : Latin Amerika Ülkelerinde Reel GSYİH’ nın Gelişimi.....	86
Tablo- 3.5 : Latin Amerika Ekonomilerinde Enflasyonun Gelişimi.....	87
Tablo- 3.6 : Latin Amerika Ekonomilerinde Cari İşlemler Dengesi.....	90
Tablo- 3.7 : Latin Amerika Ülkelerinde Kamu Kesimi Dengesi.....	92
Tablo- 3.8 : Güneydoğu Asya Ülkelerinde Reel GSYİH ‘nın Gelişimi.....	96
Tablo- 3.9 : Güneydoğu Asya Ekonomilerinde Cari İşlemler Dengesi.....	98
Tablo- 3.10 : Asya Krizi Ekonomik Tahribatı.....	101
Tablo- 3.11 : Asya Ülkelerine Yönelen Net Sermaye Akımları (Milyon Dolar).....	102
Tablo- 4.1 : 1977- 2002 Döneminde Bankacılık Yeniden yapılandırma döneminde Likidite Desteği ve Mevduatın Kamu Maliyetine Yüğü.....	117
Tablo-4.2 : Farklı Araçların Maliyeti.....	118
Tablo-4.3 : Banka Devirlerinin Kronolojisi.....	120
Tablo-4.4 : TMSF’ye Devredilen Bankaların Sektör İçindeki Payları.....	120
Tablo- 4.5 : Türkiye Dış Ticaret Dengesi.....	126
Tablo- 4.6 : Türkiye’de ki Sermaye Akışları.....	129

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil- 1.1 : Krizin Yaygınlaşma Aşamaları.....	9
Şekil- 1.2 : İlk Nesil Kriz Modelinde Çöküş.....	23
Şekil- 2.1 : Sermaye Kaçışının Etkileri.....	35
Şekil- 2.2 : Temel Makroekonomik Krizlerin Sınıflandırılması.....	36
Şekil- 2.3 : Monte Carlo Simülasyonu.....	53
Şekil- 2.4 : Uluslararası Volatilite Endeksi Örneği.....	70
Şekil- 2.5 : Bankaların Sermaye Yeterlilik Oranları.....	72
Şekil- 2.6 : Zayıf Devlet ve Makro Ekonomik Kriz Oluşumu.....	77
Şekil- 4.1 :Tüfe Bazlı Reel Kur Endeksi.....	128

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e:	Adı Geçen Eser
AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ASEAN:	Endonezya, Filipinler, Malezya ve Tayland Ülkeleri
BDDK:	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
BIS:	Uluslararası Ödemeler Bankası
CAMELS:	Derecelendirme Metodu Göstergesi
CFI:	Uluslararası Volatilite Endeksi
DİBS:	Devlet İç Borçlanma Senedi
GOÜ:	Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH:	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GÜ:	Gelişmiş Ülkeler
IMF:	Uluslararası Para Fonu
İMKB:	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
MB:	Merkez Bankası
OECD:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
TBB:	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB:	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMSF:	Tasarruf Mevduat ve Sigorta Fonu
UYP:	Uzun Vadeli Yatırım Pozisyonu

GİRİŞ

Bankacılık sektörü, bir ülkede yatırım döngüsünü işletebilecek en önemli mekanizmadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bankacılık sektörünün hedeflenen performansta çalışmaması, bunun sonucunda kaynakların reel yatırımların önünü kesmektedir. Yatırımcılar tasarruflarını bankacılık sektörüne yöneltmek için güven ve istikrar ortamı ararlar, bu ortam hem bankanın faaliyet gösterdiği piyasaların ve aynı zamanda bankanın kendi ekonomik yapısı açısından çok önemlidir.

Para ve sermaye piyasalarındaki tedirginlik, güven ve istikrar ortamının ortaya çıkması, varolan tehditlerin ve algılanabilecek yeni risklerin kontrol edilememesiyle birlikte oluşur. Bankacılık sektörünün içindeki riskler kontrol edilemediğinde ortaya bankacılık krizleri olarak adlandırdığımız türde olan döviz kuru ve likidite gibi krizler ortaya çıkmaktadır. Küçük bir kıvılcım ile başlayan bankacılık krizleri özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerinin finansal sistemlerinde yeterli risk kontrol altyapısı bulunmadığı için krizleri göğüsleyememekte ve bulaşma etkisiyle birlikte genel bölge ülkelerini ve zaman zaman ise tüm dünya ülkelerini etkileyebilir.

Bu risklerin hala tam anlamıyla kontrol edilemediği düşünüldüğünde ve neredeyse son 30 yılı bankacılık krizleriyle ve bunların bulaşıcı etkilerini temizlemekle uğraşan birçok genel kriz yapısına bakıldığında, bu tip krizlerin oluşumunu hissettirebilecek öncü göstergelerin iyi anlaşılmasının önemi son derece büyüktür.

Yaşanan tüm bankacılık krizlerine bakıldığında temel sorunun sermaye hareketlerinin anatomisi değişmiş, bunun yerine tamamen liberal anlamda serbest mübadeleye dayalı bir sistem gelmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin her alanda duymuş olduğu fon ihtiyacı kaçınılmaz bir gerçektir. Bu durum her ne kadar önemli bir ihtiyaç olsa da özellikle bu fon akımını sağlayan yabancı yatırımcının ülkedeki yatırımını hızlı bir şekilde çekmesiyle birlikte tüm dengeler yerle bir olmakta ve finansal krizler ortaya çıkmaktadır.

Krizlerin öngörülmesi her kesimin, gerek bireylerin, gerek şirketlerin gerekse de devletlerin dahası uluslar ötesi kurum olarak ifade edebileceğimiz kurumların en

önemli gündem maddelerinden birisini oluşturmaktadır. Yaşadığımız son kriz sonrasında bu konunun önemi bir kat daha artmıştır. Öteden beri akademik çevrelerde bu konuya yönelik olarak çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. Akademik çevrenin yanı sıra, riski izlemekle görevli olan Merkez Bankaları, Hazine gibi kamu kurumlarının yanı sıra IMF gibi Global ölçekte ekonomi ve mali durumu monitör eden kurumların çalışmaları olduğu bilinmektedir.

Yaşanan son kriz göstermiş sonucunda her ülkenin yaşamış olduğu kriz tamamen kendini ilgilendirir yaklaşımı sona ermiştir, herkesin krizi kendisine yaklaşımı artık sona ermiştir. Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan ülkelerde yaşanan krizlerde yaşanan bulaşma etkisi finansal sistemin artık ne kadar bütünleşmiş bir şekilde çalıştığını açıkça göstermektedir.

Çalışmada son 30 yıl içerisinde hızla yükselen küreselleşme ile gelişmekte olan ülke ekonomilerinde yaşanan bankacılık krizleri ve bunlarla bağlı olarak Türkiye’ de yaşanan bankacılık krizinin sebepleri, bankacılık sektörünün diğer krizlerden nasıl etkilendiği, diğer ülke krizleriyle bu krizin karşılaştırılması, yeni bir kriz durumunda öncü göstergelerin neler olabileceği ve bunlara karşı ne gibi önlemler alınması gereği araştırılarak anlatılması hedeflenmiştir.

Bu hedef dahilinde birinci bölümünde, ekonomide liberalleşme programlarının ekonomi üzerindeki etkisi ve Bretton Woods sisteminden sonraki dalgalı döviz kuru rejiminin etkisi anlatılmıştır. Genel olarak bankacılık krizleri ve kriz modelleri anlatılmıştır.

İkinci bölümde ise gelişmekte olan ülke ekonomilerindeki sıcak para akışını ve sıcak paranın ülkeyi terk etmesinin ekonomiye etkisi anlatılmıştır. Bankacılık krizlerine sebep olan makro ve mikro ekonomik sebepler ele alınmış, sistemin içindeki riskler incelenmiştir. Ayrıca para ve bankacılık krizleri üzerine teorik yaklaşımların üzerinde durularak krizlerin ortaya çıkışındaki ana sebepler irdelenmeye çalışılmış ve bunlara karşı alınabilecek önlemlere yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, Krizlerin bankacılık sistemi üzerinde önemli etkileri ele alınmaya başlanmıştır, hemen sonrasında oluşan finansal istikrarsızlık ve ekonomik tahribatlarla

birlikte yeniden yapılandırılması gereken ekonomik modeller üzerinde çalışılmıştır. Bu alan kapsamında tarihte önemli izler bırakan Latin Amerika, Güneydoğu Asya ve Rusya Krizleri ile birlikte gelişmekte olan ülkelerin bunlardan çıkaracağı dersler üzerinde çalışılmıştır. Türkiye' nin de kendine özgü bir bankacılık krizi olduğu unutulmayarak Kasım 2000- Şubat 2001 krizlerine değinilmiş ve bunlarla ilgili çıkış politikaları tartışılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde, finansal krizlerin bankacılık sistemini etkileme mekanizması, gelişmekte olan ülkelerdeki bankaların finansal krizler sonrasında mali reformları ve Türk bankacılık sektöründe yapılan reformlar anlatılmaktadır. Son olarak ise finansal krizlerin karşılıklı analizi üzerinde durulmuştur. Son dönemde Türk bankacılık sektörünün son durumuyla ilgili ve gelişmekte olan ülkelerdeki bankacılık krizleri ile birlikte krizden nasıl kurtulunur? Sorusunun cevabı incelenmiştir.

I.BÖLÜM

FİNANSAL LİBERALİZASYON VE KRİZ JENERASYONU

1.1. 1973 Öncesi: Bretton Woods

Merkez bankalarının döviz kurlarını belirli bir seviyede tutabilmesi Bretton Woods'ta yapılan bir anlaşmaya göre mümkün hale gelmiştir. Sistemin en önemli özelliği de her ülke ulusal para biriminin ABD doları olarak kabul edilmiş olmasıydı. ABD dolarının ise bir ons altın karşılığının otuz beş ABD dolarına denk gelmesi başlangıç olarak sistemin tam ortasına yerleştirilmişti. Ülkeler ellerindeki dolarları ABD'ye verdiklerinde bu dolarların parite üzerinden altına çevrilmesi garanti ediliyordu. IMF bu sistemin en önemli uluslararası organizasyonu olma özelliğini taşıyordu ve IMF'nin sistem içindeki stratejik görevleri arasında; büyümeye yardımcı olmak adına her türlü faaliyette bulunmak, kur dalgalanmasının önüne geçebilmek, cari açığı azaltmak adına çalışmalar yapmak olmuştur. Sistemin diğer önemli organizasyonu ise Dünya Bankası olmuştur. Dünya Bankası'nın sermaye piyasasında pazarladığı tahviller sayesinde genel olarak, gelişmekte olan ülke ekonomileri uzun vadeli krediler üzerinden borçlandırılıyordu.

Döviz kurları genel olarak ülkelerin ödemeler dengesinde ciddi oranlarda açık verdiğinde değişmekteydi. Durum böyle olunca yani cari denge açık verdiğinde ve rezervler eridiğinde, mevcut kur politikasının devam ettirilebilmesi için, mevcut borçlandırma kuruluşlarından, krediler ve ödünçler alınırdı. Tabiki bu şans elinde bulunduran borçlandırma kuruluşları bu açıkların kapanabilmesi için ciddi oranda para politikaları önerirdi. Eğer bu ortamı oluşturamıyorsa da ya devalüasyon yapmalarına izin verirdi ya da buna zorlardı. Aslında görünmeyen bir diğer önemli hata ise; açığı olan ülkeler bu sıkı para politikalarına itilirken, tam tersi durumda yani fazlası olan ülkeleri ise kurlarda yukarı yönde iyileştirememesi veya genişleyici para politikaları için zorlayamaması olmuştur.¹

---

¹ S. Frederic Mishkin, **The Economics of Money, Banking and Financial Markets**, Addison-Wesley, 1. Baskı, 2003, s. 430.

Spekülatörlerin altına hızla hücum etmesiyle birlikte, sistem 1960'lı yıllardan sonra tıkanı ve bu yükü daha fazla kaldıramayan Bretton Woods 1970'lerin başlarında yıkılmıştır.

1.2.1973 Sonrası: Finansal Liberalizasyon

1970'li yılların başından itibaren devletler ve piyasalar arasındaki bağlantılarda köklü değişiklikler olmuştur. Ülkelerin paralarının rahat bir şekilde paritelerin serbest piyasa koşullarında dalgalanmaya bırakılması piyasalarında volatil bir yapıya kavuşmasına sebep olmuştur. 1990'ların başında gelişmekte olan ülke ekonomileri liberalleşmek için çeşitli politikalar uygulamıştır. Bu serbestleşme hareketi içerisinde, faizlerin dalgalandırılması, özelleştirmeler, tam rekabet ortamının yaratılması, finans piyasalarının serbestleştirilmesi ve açık piyasa işlemlerinin aktif olarak kullanılmasında oluşmaktadır.² Kontrollerin sınırlandırılması, ve meydan muharebesi gibi bir rekabet ortamı koşullarının sağlanması adına ise deregülasyon kavramı ortaya çıkmıştır.

1990'lı yılların başıyla, 1980 li yılların sonları karşılaştırıldığında, sermaye hareketlerinin serbestleşmesi dönemin vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Bu yıllar ya da dönemler aralığında sadece sermayenin yönü ve aktörlerinin değişmesi olmuştur.

Normalde 1970'li yılların ortalarına kadar ekonomik performans çok iyi sayılabilecekken, 1970'lerde stagflasyon, 1980'lerde Latin Amerika'nın ve Afrika'nın borç krizleri ve 1990'larda para krizleri oluşmuştur. Özellikle 1990'lı yıllarda bakıldığında 2 veya 3 yılda bir finansal kriz doğmuştur: 1992 EMS para krizi, 1994-1995 Meksika pezo krizi, 1997 Asya krizi, 1998 Rusya borç moratoryumu ve 1998-99 Brezilya real krizi bu dönemde oluşan en önemli krizlerdir.³ Kriz kronolojisine bakıldığında aşağıdaki tablo üzerine dikkatle bakıldığında ciddi sermaye girişi farklılıkları direk göze çarpmaktadır.

---

²Gallardo Jorge Zavala, "Understanding Financial Crises:A Nontechnical Approach" **Weatherhead Center for International Affairs**, Vol.2, 2001, pp. 41-52

³Paul Davidson "Is a Plumber or a New Financial Architect Needed to End Global International Liquidity Problems ?" **World Development**, Vol. 28, No. 6, 1999, pp. 1117-1131

Tablo- 1.1. : Yükselen Piyasalara Özel Sermaye Akımları

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Toplam Sermaye Girişleri 1	31	126.9	120.9	164.7	160.5	192	240.8	173.7
Net Doğrudan Yabancı Yatırım	17.6	31.3	37.2	60.6	84.3	96	114.9	138.2
Net Portföy Yatırımı	17.1	37.3	59.9	103.5	87.8	23.5	49.7	42.9
Diğer 2	-3.7	58.4	23.8	0.7	-11.7	72.5	76.2	-7.3

Kaynak: Paul Davidson “Is a Plumber or a New Financial Architect Needed to End Global International Liquidity Problems ?” **World Development**, Vol. 28, No. 6, 1999, pp. 1117-1131

1 Net Doğrudan Yabancı Yatırım + Net Portföy Yatırımı + Net Diğer Yatırım

2 Bankalar Arası Krediler, Ticari Finansman, Diğer Banka Harici Finansal Araçlar

Özellikle kısa vadeli borçlanma araçları, finansal sektördeki mevduat ve hisse senetleri yabancı yatırımcı tarafından hızla ülke dışına rahatlıkla çıkarılabilirken daha uzun vadeli yatırım konumunda bulunan yani uzun vadeli bonoları alan yatırımcılar uzun vadede ülkenin üretim kapasitesini arttırdıklarından ülkeye yararlı olabilmektedirler.

Tablo. 1.2.’ ye bakıldığında anlaşılacağı gibi kurgulanmış ve hayata geçirilmiş olan finansal iyileştirmeler sermaye piyasalarındaki işlem hacmini, likiditeyi arttırırken ani aşırı dalgalanmalarında oldukça artmasına sebebiyet vermiştir.” Mesela ekonomik görünümün bozulmasında hemen önce 1970’ li yılların başında sadece 34 ülkenin parası konvertibl iken, ilave 7 yıllık zaman süreci içinde 143 ülkenin para birimi konvertibl hale gelmiştir. Bu gelişimin bir benzerini hisse senedi piyasaları üzerindeki gelişme olarak düşündüğümüz de hisse senedi piyasalarının sayısı 50’ den yaklaşık 130’ a kadar yükselmiştir. Bu dönemde tamamen kapalı ekonomi sistemini kullanan, Sosyalist Çin bile kendi sermaye piyasasını kurmuştur.

Tablo-1.2. : Finansal Reformlar ve Hisse Senedi Piyasalarının Gelişimi

Ülke	Reform Tarihi	Büyükölük	Likidite	Volatilité
Arjantin	1977-81	Arttı	Arttı	Arttı
Brezilya	1986-90	Arttı	Arttı	Arttı
Endonezya	1983-87	Arttı	Arttı	n.d
Fas	1985-89	Arttı	Arttı	n.d.
Filipinler	1981-85	Arttı	Arttı	Arttı
G. Kore	1981-85	Arttı	Arttı	Arttı
İsrail	1985-89	Arttı	Arttı	n.d
Jamaika	1986-90	Arttı	Arttı	n.d
Kolombiya	1990-94	-	Arttı	Arttı
Malezya	1986-90	Arttı	Arttı	-
Meksika	1986-90	Arttı	Arttı	Arttı
Peru	1990-94	Arttı	Arttı	n.d
Sri Lanka	1985-89	Arttı	Arttı	n.d
Şili	1974-78	-	Arttı	-
Tayland	1986-90	Arttı	Arttı	Arttı
Türkiye	1985-89	Arttı	Arttı	Arttı
Yunanistan	1986-90	Arttı	Arttı	Arttı
Venezüalla	1989-93	Düştü	Düştü	Arttı

Kaynak: Bülent Güloğlu, A. Ender Altunoğlu “Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler : Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi ,S.27 ,2002, s. 19- 24.

1.3.Bankacılık Krizlerinin Doğuşu ve Karşılaşılan Risklerin Ortaya Çıkması

Piyasaları anlamlı kılan iki anlamlı oyuncu bulunmaktadır. Bunlar içerisinde arz edenler ve talep edenler grubu bulunmaktadır ve buna bağlı olarak bu iki tarafından etkileşim şartlarını belirleyen çeşitli objeler mevcuttur. Bunların içinde de bilgi doğruluğunun sağlanması, piyasaların içindeki sağlıklı işleyiş açısından oldukça önemli bir role sahiptir. İki tarafın mevcut şartlarda sağlıklı yatırım kararları alamaması, bununla beraber yanlış kararların alınması ve risklerin savuşturulamaması zaman içinde iki taraf içinde istenmeyen problemler çıkarabilmektedir. Bu bilgi eksikliğinin sonucunda yanlış seçimler ve ahlaki risk olarak adlandırdığımız problemler ortaya çıkmaktadır.

Bu ters seçim ve ahlaki risk sorunları piyasaların işleyişi bakımından hayati önem taşımaktadır. Olası bir finansal krize sebebiyet verecek başlıca faktörler faiz oranlarında artış, banka bilançolarında aşırı yıpranma, borsalarda sert düşüşler, belirsizlikte artış ve mali dengesizlik olarak belirtmek mümkündür. Bu faktörlerle birlikte önce para krizine ve bunun sonrasında bankacılık krizinin oluşumuna zemin hazırlamaktadır.

Bu belli başlı 5 faktörü sıraladığımızda ise ilk olarak faiz oranlarında yükselme, siyasi ve ekonomik belirsizlikte artış, borsalarda volatilitenin artması , banka bilançolarında kötüleşme ve mali durumdaki aşırı dengesizlik.⁴

Kredi talebinin olduğundan fazla artmasından yada arzın kısılmasında kaynaklı olarak faiz oranları aşırı yükselirse, riskli alanlara yönelen şirketler bu belirsizlik ortamında daha çok kredi kullanmak isteyecekler ve buna istinaden, az riskli yatırım yapan veya proje geliştiren şirketlerde kredi kullanımında daha az istekli olacaktır. Bu ters seçim bankaları tereddüte sokacak ve bankalar kredi vermek istemeyecektir. Bu durum yatırımlarda ve ekonomik aktivitede düşüşe sebep olacaktır.

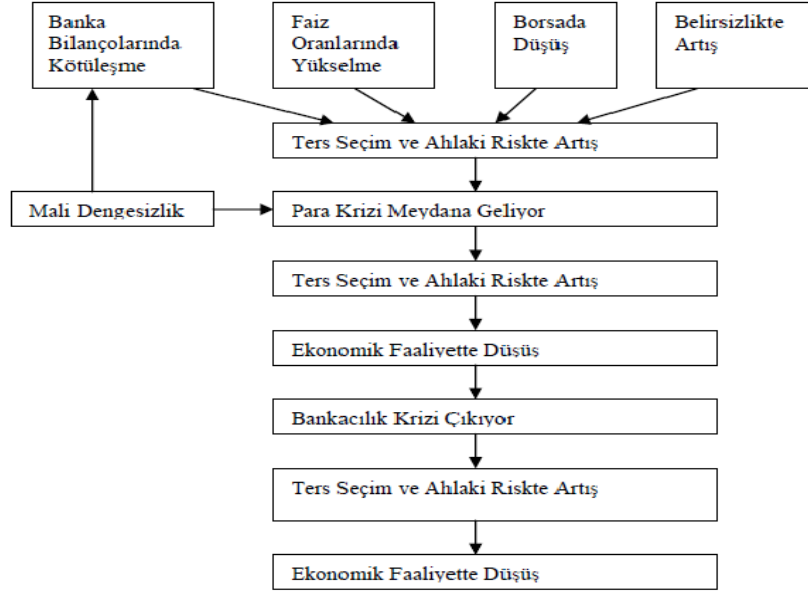
Borsa tarafına bakıldığında yaşanacak olası kayıplar şirketlerin net değerlerini etkileyecek ve bu durum şirketler adına bilançolardaki ciddi yıpranmalar sonucunda finans krizine yol açacaktır. Şirketlerin net aktif değerinin bankaların kredi kullandırılmasın da teminat özelliği taşıması şirketler açısından problem olmaya başlayacak ve dolayısıyla bunun sonucunda şirketlerin kredi kullanamaması ya da kullansa bile şirketlerin riskli yatırımlar yapmasına yol açarak ahlaki risk problemini artıracaktır.

Bununla beraber finans kesiminde, bankalardaki karlılık bozulmaları yeterince kötüyse bankalarda iflas dönemi başlayacaktır. Sektörde oluşan panik ile birlikte bir bankadan diğerine sirayet ederek sağlam bankalarında iflasına sebebiyet verecektir. Birden fazla bankanın iflası durumunda da banka paniği başlayacak ve mevduat

---

⁴ S. Frederic Mishkin, **The Economics of Money, Banking and Financial Markets**, Addison-Wesley, 1. Baskı, 2003, s. 211.

sahipleri paralarının güvende olmadığını düşünerek bankalar iflas edinceye kadar paralarını çekecektir. Tüm bu sorunlar sonucunda özel sektör yatırımlarına sağlanacak kredi miktarlarında ve toplam ekonomik aktivitede büyük düşüşe yol açacaktır.⁵

Şekil-1.1 : Krizin Yaygınlaşma Aşamaları

Kaynak : Bülent Güloğlu, A. Ender Altunoğlu “Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler : Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi** ,S.27 ,2002, s. 19- 24.

Son dönem gelişmekte olan ülke piyasalarında (Arjantin, Brezilya ve Türkiye son örnekleridir), devletin borcunu ödeyemeyeceği korkusuna sonucunda devlet piyasaya sürdüğü tahvilleri alacak insan bulmakta zorlanacağından bankalara satın almaları için baskıda bulunabilmektedir. Bankaların bu tahvilleri alıp yeniden paketleyip satmaya çalışmasında karşılaşılabilecek sorunlar ve bununla beraber devletin bunları geri ödeyememe durumu olursa bankaların bilançoları kötüleşecek ve kredi miktarı azalacaktır. Bu durumda devletin ekonomik çöküşe gittiğini göre yatırımcı parasını yurtdışına taşıyacak ve ulusal parada önemli bir değer kaybına sebep olması sonucunda bir para krizi doğacaktır. Ulusal paranın değer kaybı yabancı para yükümlülüğü olan şirketleri iflas ettirecektir. Bu durum ters seçim ve ahlaki risk

⁵ a.g.e., s. 191

paradokusunu fazlalaştıracadığından kredi miktarını ve ekonomik aktivitenin azalmasına yol açacaktır.

Yaşanan Para ve bankacılık krizlerine bakıldığında ekonomik kaynakların doğru kullanılmaması sonucunda reel üretim ve yatırım sorunlarına sebep olmaktadır. Fakat farklı durumlarda ise, mesela, düzeltilmesi gereken sadece döviz kurunun olduğunda , krizlerin ciddi üretim kaybına yol açtığı söylenemez. Temelde maliyetlerin hesaplanabilmesi için, krizin yaşanmasında hemen sonra gerçekleşen GSYİH büyüme oranı, GSYİH' nın büyüme trendiyle karşılaştırılmıştır. Sonrasında üretim kaybının maliyetini hesaplayabilmek için ise, krizden sonraki yılların devamında ikili büyüme oranları arasında temel farklar, GSYİH büyüme oranı GSYİH' nın oluşturmuş olduğu yukarı yönlü trend oranına ulaşıncaya kadar toplanacaktır. Bu hesaplama uygulandığında para krizlerinin yaklaşık olarak % 40'ında, bankacılık krizlerinin % 20'sinde çok ciddi üretim kaybı yaşanmamıştır. Para krizlerinde ortalamada, büyüme oranı 1-1,5 yılda trend büyüme oranına ulaşmaktadır ve kriz başına düşen üretim büyüme oranında kayıp (Trend büyüme oranına göre) % 4,5'tur. şiddetli para krizlerinde, iyileşme süresi ve kriz başına düşen kümülatif üretim büyüme oranında kayıp sırasıyla 2-2,25 yıla ve % 8,5'a yükselmektedir.

Para krizleri ve bankacılık krizleri karşılaştırıldığında, bankacılık krizlerinin çok daha uzun ve maliyetli olduğu bilinmektedir, yani burada üretim büyüme oranının trendi yakalaması ortalama 3 yıl sürmektedir ve üretim büyüme oranındaki kaybı % 11,5'tur. Bu kaybın daha da büyüdüğu örnek ise; para krizinin yaşandığı hemen ertesi yılın bir bankacılık krizi yaşanmasıdır (%14,5'a ulaşmaktadır). Bu krizlerden sonra toparlanma dönemi yükselen piyasalarda sanayileşmiş ülke piyasalarına göre çok daha hızlı olmaktadır. Bunun sebebi, yükselen piyasaların üretim büyümesinde daha yüksek ortalamaya ve varyansa sahip olmasıdır.⁶

---

⁶ IMF, "Financial Crises : "Characteristics and Indicators of Vulnerability", **Chapter IV World Economic Outlook** May 1998, IMF. Erişim: www.imf.org/external/pubs/ft/weo/weo0598/

1.3.1 Risk Yönetimi Kapsamında Basel Kriterlerinin Oluşumu

Dünya ekonomisinde 1973 stagflasyon bunalımı sonrasında krizden çıkış ve yeniden yapılanma sürecinde küreselleşme ciddi anlamda ön plana çıkmıştır. Özellikle serbestleşme adına birçok engelin ortadan kalkması bankacılık sektörünü yeni risklerle karşı karşıya bırakmıştır. Bununla birlikte bankacılık sektörünün ürün yelpazesi de oldukça genişlemiş, dolayısıyla kredi, piyasa, likidite gibi ana risklerin yanı sıra diğer risklerde göz önünde bulundurmak ve güvence oluşturmak zorunda kalmışlardır. Bu gelişmeler, dünyada finans sektörünün bir bütün halinde denetlenmesini, bankacılık sektörünün birçok alanda yeniden düzenlenmesini ve genel olarak ülkeler arasında bir standart çerçevenin oluşturulması gereğini gerekli kılmıştır. Bu ihtiyaçları karşılayabilmek amacıyla Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements (BIS)) bünyesinde Basel Bankacılık Denetim Komitesi kurulmuştur. Basel Komitesi, oluşturduğu kriterler sayesinde bankaların maruz kaldıkları risklerin daha hassas ve bilinçli yöntemlerle ölçülmesine katkı sağlamaktadır. Komite, her ne kadar resmi olarak kural ve kanun koyma yetkisine sahip olmasa da, aldığı kararlar çoğu ülke ve bankalar tarafından dikkate alınmaktadır.

1988 yılında yayımlanan Basel I “Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı”, finans piyasalarında meydana gelen gelişmeler de dikkate alınarak sürekli geliştirilmiş ve 2004 yılında Basel II Kriterleri olarak son halini almıştır. Basel Kriterleri bankalarda etkin bir risk yönetimi ve piyasa disiplini geliştirmek, sermaye yeterliliği ölçümlerinin etkinliğini artırmak ve finansal istikrara katkıda bulunmak için sunulmuş önemli bir adımdır.

1.3.1.1. Türkiye’ Basel I Kriterlerinin Uygulama Süreci

Ülkemizde 1989 yılında kabul edilen Basel I Kriterleri, kademeli bir geçiş süreci ile 1992 yılı sonundan itibaren tam olarak uygulamaya konulmuştur. Bu süreçte, sermaye yeterlilik oranının sırasıyla, 1989 yılında %5, 1990 yılında %6, 1991 yılında %7 ve 1998 yılında %8 olarak uygulanması öngörülmüş, bankacılık sektöründeki yasal ve kurumsal düzenlemelerin değişen koşullara ve uluslararası normlara uyumu konusunda önemli adımlar atılmıştır. Günümüzde bu oran %8 resmi oranıyla devam

etmekle birlikte BDDK'nın uygulamada ve açıklamalarında %12 olarak bir hedef oran belirlediğini de gözden kaçırmamak gerekmektedir.

Basel I Kriterleri'nin ülkemizde uygulanmaya başlanması ile bankaların risk kültürlerinin oluşturulması ve kurumca benimsenmesi, yöneticilerin ve banka sahiplerinin bakış açılarını yeni düzenlemelere uyumlu olarak geliştirmeleri, teknolojik yatırımların tamamlanması ve personelin eğitilmesi gibi konular önem kazanmaya başlamıştır.

Ülkemizde Basel I Kriterleri'nin uyum sürecinin kolay yaşanmış olmasına rağmen zaman içinde ortaya çıkan gelişmeler bu yaklaşımın bazı açılardan yetersiz kaldığı görüşünün doğmasına neden olmuştur. Yalnızca dört farklı risk ağırlığı kullanılması nedeniyle risk duyarlılığı düşük olan Basel I, farklı faaliyet alanları olan tüm bankalara aynı şekilde uygulandığından literatürde "herkese tek beden elbise" şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca kredi risklerine dayalı sermaye yeterlilik oranının hesaplanmasında borçlu farklılaştırması yapılmamaktadır.

Basel I Kriterleri'nin piyasalardaki değişimin hızından kaynaklanan bir diğer eksikliği de, ikincil piyasalar ve türev piyasalardaki değişimleri, yenilikleri öngörememiş olmasıdır. Birçok banka borçlarını, menkul kıymetleştirme yoluyla satarak ya da türev piyasalarda pozisyon alarak gerçekte taşımakta olduğu riskleri düşük gösterebilmişlerdir. Sermayesine oranla çok riskli yatırımlara girişen ve taşıdığı risk düzeyini söz konusu işlemler yoluyla olduğundan daha düşük gösteren birçok banka, daha sonraki yıllarda bankacılık krizlerinin yaşanmasında etkili olmuşlardır.⁷

Basel I Kriterleri'nin sadece sermaye yeterliliği düzenlemesini kapsamaması her ne kadar bankacılık sektörünün yapısını güçlendirmede etkili olsa da, kriterlerin sektörün artan ihtiyaçlarına yeterince hızlı cevap verememesi ve yaşanan ekonomik sorunlar, yeni bir düzenleyici standarda olan ihtiyacı gündeme getirmiştir. Basel Komitesi, bu ihtiyaca

---

⁷ Chris Matten, **Managing Bank Capital: Capital Allocation And Performance Measurement**, New York: John Wiley&Sons Ltd, 2000, s.2.

ve piyasaların dinamik yapısına uygun olarak 2004 yılında yeni uzlaşa Basel II'yi yayınlamıştır.

Türk bankalarına yol göstermesi ve gerekli düzenlemeleri getirmesi amacı ile kurulmuş bulunan BDDK, kuruluşundan bu yana yukarıda bahsi geçen aksaklıkları ve sorunları gidermek adına pek çok düzenlemeye imza atmış bulunmaktadır. Bu düzenlemelerin bankacılıkta risk yönetimi ile ilgili olanlarının, uluslararası bankacılık standartlarını belirleyen bağımsız bir kurum olan Bank for International Settlements'ın çıkarttığı, ilki 1988 tarihli olan ve bankaların bulundurulması gereken sermaye miktarının taşıdıkları risklerle daha yakın ilişkilendirilmesini hedefleyen Basel Kriterleri olarak adlandırılan kurallar bütününden esinlendiği açıktır.⁸

1.3.1.2.Türkiye' de Basel II Kriterlerinin Uygulama Süreci

Türk Bankacılık Sektörü 'nün Basel II' ye aşamalı bir biçimde uyumunun tasarlanması amacıyla TBB bünyesinde oluşturulan Basel II Yönlendirme Komitesi tarafından 30 Mayıs 2005 tarihinde, 'Basel II' ye Geçiş Yol Haritası' kamuoyuna açıklanmıştır. Basel II' ye geçiş sürecinin etkin bir şekilde planlanmasına yönelik olarak banka görüşleri alınmak suretiyle yayınlanan Yol Haritasında, öncelikle genel hükümlere yer verilmiş, ardından yapısal bloklar, ilgili taraflar ve konular itibariyle her ay yapılması planlananlar listelenmiştir.⁹

Avrupa Birliği direktiflerinde alınan karara uygun olarak Basel II Kriterleri'nde olduğu gibi, AB bankaları sermaye yeterliliklerini, kredi ve piyasa riskine ilaveten operasyonel risk unsurlarını da dahil ederek hesaplamalarına 2007 yılının başından itibaren başlamıştır. Basel II Kriterleri'ne uyuma giden sürece çok önemli bir ivme kazandıran Yol Haritasında Türkiye'nin, 2008 yılında fiilen kredi ve operasyonel riskler için basit ve standart ölçüm yaklaşımlarını, 2009 yılından itibaren ise ileri ölçüm yaklaşımlarını kullanarak Basel II Kriterleri'ne geçmesi planlanmıştır.¹⁰ Ancak

---

⁸ Kaan Aksel, "Basel Komitesi Tarafından Yayınlanan 'Yeni Sermaye Yeterliliği Çerçevesi' İstisare Raporu Üzerine Gözlemler", **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, Eylül-Ekim, Sayı: 20, 2012, http://www.makalem.com/Search/ArticleDetails.asp?nARTICLE_id=457 (25.09.2013), s.1.

⁹ BDDK, "Basel II'ye Geçiş İlişkin Yol Haritası (Taslak)", **Basel II'ye Uyum Çalışmaları**, Mayıs, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/125830052005_sunum.pdf (15.04.2013),2005, s.2.

¹⁰ BDDK, "Bankacılık Sektörü Basel II İlerleme Raporu", Ekim, 2012, s.8.

yıllar boyunca gerçek çalışma alanlarının dışında faaliyet göstererek yüksek karlar elde etmeye alışmış Türk Bankacılık Sektöründe yeni uzlaşımın hedeflenen tarihlerde uygulamaya konulabilmesi mümkün olmamıştır.

2007 yılı ortasından ilk etkileri görülmeye başlanan küresel finans krizi nedeniyle, 1 Ocak 2009'da başlaması öngörülen kredi riskinin derecelendirmeye dayalı olarak hesaplanmasına ilişkin Basel II uygulaması ileri bir tarihe ertelenmiştir. BDDK, 25 Haziran 2008 tarihinde yaptığı açıklama ile bankaların sermaye yeterliliğinin ölçümünde esas alınacak kredi riskinin derecelendirmeye dayalı olarak hesaplanmasına ilişkin Basel II uygulamasının, uluslararası finansal piyasalarda yaşanan, sebepleri ve etkileri derin ve belirsiz gelişmeler ışığında ertelendiğini bildirmiştir.¹¹

Dolayısıyla Basel II' nin uygulanmasına fiilen geçilmesi durumunda bankaların portföy tercihlerinde ortaya çıkabilecek etkileri veya diğer sebepler (makroekonomik gelişmeler, mevzuat değişikliği, tüketici taleplerindeki değişiklikler gibi) dolayısıyla portföylerde meydana gelebilecek olası değişiklikler hesaba katılmamıştır. Bu eksikliğin giderilebilmesi amacıyla, çalışma içerisinde ileriye yönelik çeşitli senaryolar altında sermaye yeterliliklerinin nasıl değişebileceği de analiz edilmiştir. Senaryo analizleri sonuçları değerlendirildiğinde, örneğin; ülkemiz Hazinesine ait derecelendirme notunun “yatırım yapılabilir” olarak ifade edilen “BBB” kademesini aşması durumunda yabancı para cinsinden kamu kâğıtlarının tabi olacağı sermaye yükümlülüğü %100'den %50'ye düşerek yarı yarıya azalacağı ve derecelendirilmemiş şirketlerin ileride alabilecekleri derecelendirme notlarına yönelik senaryoların sermaye yeterliliğini önemli düzeyde etkilemeyeceği değerlendirilmiştir.¹²

Ülkemizde de Basel II uygulamasına yönelik olarak, Avrupa Birliği Direktifleri ve Basel II ile uyumlu düzenleme tasarımları Nisan 2010 itibarıyla Türk Bankacılık Sektörü'nün ve kamuoyunun görüşlerine sunulmuştur.

Bu tasarımlara ilişkin olarak iletilen görüşlerin değerlendirilmesi ve Basel II' nin sektörün sermaye yeterliliği üzerine etkilerini ölçen son ulusal etki çalışmasının (QIS-

¹¹BDDK, “Basel II Uygulamasının Ertelenmesine İlişkin Basın Açıklaması”, 2012, s.1-2.

¹²BDDK, “Basel II Sayısal Etki Çalışması (QIS-TR) Değerlendirme Raporu”2012, s.11-24.

TR3) sonuçlarının açıklanmasını takiben, Haziran 2011-Temmuz 2012 tarihleri arasında paralel uygulama yapılmıştır. Paralel uygulama döneminin sona ermesi ile beraber 1 Temmuz 2012'den itibaren kredi riskinin ölçümünde derecelendirmeye dayalı standart yöntemin uygulanmaya başlamasıyla, Türkiye Basel II' yi tam olarak uygular hale gelmiştir.¹³

1.3.1.3.Türkiye' de Basel III Kriterlerine Uyum Süreci

2007 yılı ortasında Amerika Birleşik Devletleri'nde konut piyasalarındaki dalgalanmalar sonucunda yüzeyle çıkan ve bütün dünyaya yayılan finansal krizin ardından, bugün ülkelerin kendine gelme çabalarının halen sürdürdükleri bir dönemi yaşamaktayız. Dünyanın yüzleştiği en büyük finansal krizlerden birisi olan son dönem gelişmeleri beraberinde, dışarıdan bakıldığında son derece detaylı ve karmaşık gözükken finansal düzenlemelerin yetersizliği tartışmalarını gündeme getirmiştir.¹⁴

Finansal krizin hem çok maliyetli hem de sıkıntılı geçmesi, bankacılık ve finans sisteminin gelecekte karşılaşılabilecek krizlere karşı daha dirençli olmasını sağlamak amacıyla; likidite, sermaye kalitesinin artırılması, ekonomik konjonktürün dikkate alınması ve sermaye yükümlülüğünün artırılması gibi önemli reformların gerekliliğini gözler önüne sermiştir. Yaşanan küresel kriz sonrasında, ülkemizin de üyesi olduğu Basel Bankacılık Denetim Komitesi, bankaların şoklara karşı dayanıklılığını artırmak ve sermayelerini daha güçlü hale getirmek amacıyla düzenleme çalışmalarına başlamıştır. Söz konusu çalışmalar sonucunda, Basel III olarak adlandırılan dokümanlar yayınlanmıştır.

OECD tarafından 26 Mayıs 2010 tarihi itibarıyla yayınlanan "Basel III' ün Ötesinde Düşünmek: Sermaye ve Likidite İçin Gerekli Çözümler" adlı çalışmada da belirtildiği üzere; birçok finans uzmanı ve bankacı, Basel III kurallarının geçmiş krizdeki temel problem olan risk ağırlıklandırmasındaki hatalara ilişkin herhangi bir yenilik

---

¹³BDDK, "Bankacılık Sektörü Basel II İlerleme Raporu", Basel II' ye Uyum Çalışmaları, Ekim, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/11342ilerlemeraporu_06_12.pdf. (08.11.2013),2012, s.1.

¹⁴ Göksel Tiryaki , "Bankacılık Sektöründe -Basel Sermaye Uzlaşları- Sermaye Yeterliliği Standart Rasyosu Gerçekten Yeterli Midir? Kaldıraç Oranı'na ve Daha Güçlü Bir Bankacılık Düzenleme Çerçevesine İlişkin Değerlendirmeler", **Vergi Dünyası Dergisi**, 347. Sayı, Temmuz, 2010, s.118-122.

getirmemesini eleştirmektedir. Yüksek riske sahip portföylerin, değişik türev ürünler ve finansal matematiğin hileleri ile düşük riske sahip gibi gösterilmesinin ve sermaye yeterliliği hesaplamalarında da bu şekilde dikkate alınmasının Basel II' nin en zayıf halkası olarak ortaya çıktığı savunulmaktadır.¹⁵

Bu hususlara ilave olarak uluslararası piyasalarda Basel III' ün uygulanma sürecine yönelik bazı endişeler de mevcuttur. Söz konusu endişelerden ilki; 'Denetim Arbitrajı' oluşma ihtimalidir. Daha sıkı uygulamalar getiren her yeni düzenlemede olduğu gibi, Basel III standartlarının uygulanması sürecinde de, 'Denetim Arbitrajı' imkânından yararlanmak için bankaların yoğun faaliyet göstereceği beklenen bir gelişmedir. Basel III' ün küresel düzeyde başarı ile uygulanabilmesi için, dünyadaki tüm düzenleyici ve denetleyici otoritelerin ciddi bir şekilde birlik içinde olmaları gerekmektedir. Aksi takdirde, Basel III' de düzenlenen hususların yoğun olarak uygulandığı ülkelerden, daha az denetimin ve takibin yapıldığı ülkelere doğru bir kayış (arbitraj) gerçekleşecektir.¹⁶

Basel III' ün uygulanma sürecine ilişkin endişelerden ikincisi; yeni kuralların uyum süreci ve piyasa tarafından kabul edilme seviyesidir. Yeni kuralların uygulama maliyetini en aza indirebilmek amacıyla, Basel III' te uyum süreci uzun ve kademeli bir zamana yayılmıştır. Maliyeti azaltmasına karşın, bu kadar uzun bir geçiş süreci ile ilgili olarak bazı endişeler de ortaya çıkmaktadır. Bu endişelerden en önemlisi, uzun geçiş sürecinin yeni kurallara çabuk uyumu zorlaştırarak, Basel III uygulamasının istenen düzeyde sağlanamayacak olmasıdır.

Basel III' ün uygulanma sürecine ilişkin endişelerden üçüncüsü ama belki de en önemlisi bankaların yeni standartlara uyum için geliştirecekleri strateji ve kararların, ülke ve dünya ekonomisine etkilerine ilişkindir. Bankalar tarafından oluşturulacak strateji ve politikalar; sermayenin arttırılması, kar payının dağıtılmayarak bünyede bırakılması, hazine işlemleri gibi sermaye yoğun faaliyetlerden daha az sermaye gerektiren bankacılık faaliyetlerine geçiş gibi faaliyet alanlarının değiştirilmesi,

---

¹⁵ Adrian B. Wignall ve Paul Atkinson, "Thinking Beyond Basel III: Necessary Solutions for Capital and Liquidity", **OECD Journal: Financial Market Trends**, 2010, <http://www.oecd.org/dataoecd/42/58/45314422.pdf> (06.06.2011)

¹⁶ BDDK, a.g.e., s:15

kaldıraç oranının azaltılması gibi değişik uygulamaları içerebilir. Bankaların bu konuda verecekleri kararların, faaliyette buldukları ülkelerin ve dolayısıyla küresel çapta bankacılık sektörünün yapısını önemli oranda etkileyeceği açıktır. Bu nedenle bu konuda alınacak stratejik kararlar yakın zamanda belki de küresel ekonomiyi etkileyecek en önemli dinamikler olacaktır.¹⁷

Basel III konuyla ilgili kesimleri ikiye ayırmış durumdadır. Bazı finansçılar bu düzenlemeleri sektörü daha disipline edici kurallar getirmesi nedeniyle olumlu karşılamalarına karşın bazıları ise bu uygulamanın bankalar üzerinde daha fazla finansal baskı oluşturacağı yolunda kaygı taşımaktadır. Uygulamanın özellikle ABD ve Avrupa bankalarında yüksek miktarda sermaye ihtiyacı doğurması beklenmektedir. Sermaye ihtiyacının artması ise bankaların faaliyet çerçevelerinde değişiklikler yaratabilecektir. Yapılan araştırmalarda bunun ekonomik yansımalarının, ülke ekonomilerindeki büyüme oranlarında düşüş şeklinde olmasını beklenmektedir. Sermayedeki artışın kârlılığı azaltması, bankaları daha az sermaye ile çalışma yönünde arayışlara itecektir.

Bu amacı gerçekleştirmek için kullanılacak yollardan biri, riskli varlıklar arasında yer alan krediler yerine, riski daha düşük menkul kıymetlere yatırım yapmaktır. Bu tür bir politika değişikliğinin kredi hacmini azaltarak ekonomik faaliyetlerin finansmanını güçleştireceği açıktır.

Bazı finansçılar da görünürde 2008’de yaşanan krizin tekrar etmemesi için tasarlanan Basel III kurallarının küresel krizin gerçek nedenini tanımlamakta başarısız olduğunu savunmaktadır. Basel III kurallarının, ABD’de ve Avrupa’da vergi yükümlülerinin paralarıyla kurtarılan dev bankalar tarafından karşılanmasının kolay olacağını ancak daha önceden sermaye yeterliliği oranını karşılamakta zorluk çeken yerel ticari bankaların yeni sermaye ve likidite yükümlüklerini karşılama da zorlanacağı ifade edilmektedir.¹⁸

---

¹⁷ a.g.e., s. 16.

¹⁸ Ellen Brown, “Trapped in the Spiral of Basel III. Tightening the Noose on Credit Spells Disaster Punishing Your Local Bank for Wall Street’s Misdeeds”, **Global Research**, Eylül, 2010, <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=21091>

Basel III'e ilişkin bir diğer eleştiri ise, yeni kurallarla birlikte banka fonlarının daha düşük risk grubunda sınıflandırılan yüksek derecelendirme notuna sahip kamu borçlanma enstrümanlarına kayması durumunda, bankaların portföylerinde ciddi oranlarda ülke risklerinin taşınması ve özel sektörde düşük derecelendirme notuna sahip firmaların fon temin edememeleri nedeniyle finansal çıkmaza girecekleridir.

Türk Bankacılık Sektörü'nün sermaye yapısı değerlendirildiğinde, öz kaynaklar içerisindeki sermaye benzeri kredilerin oranının düşük olduğu, buna mukabil ödenmiş sermaye, kâr yedekleri ve dağıtılmamış kârlar gibi çekirdek sermaye kalemlerinin daha yüksek olduğu (yasal sermayenin yaklaşık % 90'ı halihazırda birinci kuşak sermayeden oluşmaktadır) görülmektedir. Basel III uygulamalarında öz kaynak hesaplamalarından çıkarılacak olan üçüncü kuşak sermaye kalemi ise hâlihazırda Türk Bankacılık Sektöründe zaten bulunmamakta olup bu durum ülkemiz bankacılık sektörünü mevcut şartlar altında etkilemeyecektir.

Türk Bankacılık Sektörü'nün sermaye yeterliliği oranı 2012 Haziran ayı itibarıyla %16,50 olup, yasal sınırın ve hedef oranın çok üzerindeki seyrini devam ettirmektedir. Serbest sermaye/toplam öz kaynaklar oranının artış eğilimini koruması ve toplam öz kaynaklar kalemindeki artış eğilimi, sermaye yeterlilik seviyesi ile birlikte sermaye yapısı anlamında güçlü bir görünüm ortaya koymaktadır.¹⁹

Basel III kapsamındaki değişiklikler içerik bakımından incelendiğinde, özellikle likidite ve sermaye tamponu ile ilgili hususların, BDDK tarafından kriz öncesinde alınan "proaktif önlemler" ile belli ölçüde örtüştüğü görülmektedir. Örneğin; Basel II' de İkinci Yapısal Blokte yer alan ve ölçümüne ilişkin her hangi bir standart belirlenmemiş olan likidite riskine ilişkin BDDK tarafından, 2006 yılında çıkarılan "Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik" ve bu Yönetmeliğe daha sonra eklenen asit test oranı ile likidite riskinin ölçümüne ve yönetimine ilişkin esaslar getirilmiştir. Söz konusu düzenleme bankalarımızın küresel kriz döneminde önemli bir likidite sıkışıklığı yaşamadan faaliyetlerini devam ettirmelerine önemli katkı sağlamıştır.

---

¹⁹ BDDK, "Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü-Haziran", 2013, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/11342ilerleme_raporu_06_12.pdf. (08.11.2013)

1.3.2. Bankaların Karşılaştıkları Riskler

Bankaların karşılaştığı riskleri göz önüne aldığımızda, risklerin kaynaklarına göre sınıflandırıldığını görebiliriz. Bunlarda sistematik ve sistematik olmayan riskler olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. Sistematik riskler piyasaların kendi yarattığı, sistematik olmayanlar ise aslında hesapta olmayan piyasa dışı faktörlerden kaynaklanan risk unsurlarıdır.

Bankalarında bu risklerin nasıl bir yönetim göstereceği ayrı bir ikilemi oluşturmaktadır. Bunları kontrol edilebilir ve kontrol dışında olan riskler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Kontrol edilebilene bakıldığında kaybı önleyici sistemlerin kurulmasıyla önüne geçilebilen bir tür olarak görülebilir. Kontrol edilemeyen risklere bakıldığında ise sebebi önceden bir erken uyarı sistemiyle belirlenemeyecek olup, bu tip risklerle karşılaşıldığında zarar riski olarak adlandırılacak türdendir.

Tablo-1.3 : Finans Krizlerinin Çıktı Kaybı Olarak Maliyeti

	Kriz Sayısı	Ortalama İyileşme Zamanı(Yıl) ¹	Kriz Başına Düşen Kümülatif Üretim Kaybı (%) ²	Üretim Kaybı Olan Krizler ³ (%)	Üretim Kaybı Bulunan Kriz Başına Düşen Kümülatif Üretim Kaybı ⁴ (%)
Para Krizleri	158	1,6	4,3	61	7,1
Sanayileşmiş	42	1,9	3,1	55	5,6
Yükselen Piyasalar	116	1,5	4,8	64	7,6
Bankacılık Krizleri	54	3,1	11,6	82	14,2
Sanayileşmiş	12	4,1	10,2	67	15,2
Yükselen Piyasalar	42	2,8	12,1	86	14,0
Para ve Bankacılık Krizleri⁵	32	3,2	14,4	78	18,5
Sanayileşmiş	6	5,8	17,6	100	17,6
Yükselen Piyasalar	26	2,6	13,6	73	18,8

Kaynak: IMF, “Financial Crises : Characteristics and Indicators of Vulnerability”, **Chapter V World Economic Outlook** May 1999, IMF. Erişim: www.imf.org/external/pubs/ft/weo/weo0598/

1 İyileşme zamanı minimum bir yıl olmaktadır.

2 Trend büyüme oranı ile krizden sonraki üretim büyüme oranı arasındaki fark, yıllık üretim büyüme oranı eğilim düzeyine dönüncüye kadar toplanmakta ve tüm krizler için ortalaması alınmaktadır.

3 Kriz başladıktan sonra, eğilim düzeyinden düşük üretimin olduğu krizlerin yüzdesi.

4 Fark, yıllık üretim büyüme oranı eğilim düzeyine dönüncüye kadar toplanmakta ve üretim kaybı olan krizlerin ortalaması alınmaktadır.

5 Para krizi olduktan bir yıl içerisinde gerçekleşen bankacılık krizleri olarak tanımlanmaktadır.

Finans piyasalaındaki bilgi enformasyonun bozulması aynı zamanda piyasaların görevini doğru bir şekilde yerine getirememesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu durumda finans sektörünün tasarruf sahipleri ile tasarruf ihtiyacı olan reel kesimi bir araya getirememesi sorunu olduğu görülmektedir ve bu durum ülke ekonomik aktivitesini azaltmaktadır.

Değmiş olduğumuz finansal kriz temel anlamı farklı parçalarda toplanabilir. Para krizi; bir ülkenin parasına yapılan yapay saldırının sonucunda paranın büyük değer kayıpları yaşamasına ve bu değer kayıplarının geri kazanılması için Merkez bankalarının rezervlerin büyük kısmını harcadığında ve ikinci olarak faiz oranlarını artırması sonrasında olabilmektedir. Bankacılık krizi, banka paniğinde ya da paniğin olma ihtimalinde bankaların yükümlülüklerinin çevrilebilirliğini durdurması veya devletin bu olayı engellemek için geniş çaplı müdahaleye mecbur kaldığında oluşmaktadır.

Finans Krizlerinin Temelinde 4 ana unsuru içerebilmektedir. Bunlar;

1. O ülke ara yerli parasında büyük ve istenmeyen değer kaybı,
- 2.Sermaye piyasalarında sert ve kalıcı düşüşler,
- 3.Yurtiçi finansal sistemin yapısında zorluklar,
- 4.GSYİH büyümesinin tamamen negatife dönmesi²⁰

Özellikle 1990' lı yıllarda yaşanan krizlerinde bu esaslar dahilinde bir çok ortak noktası bulunmaktadır.

*KontROLSÜZ büyüyen bir liberalleşme akımıyla birlikte kontrolün çok zor sağlandığı gözlenemeyen bir sistemin oluşması.

* Sıcak parasız yapılamayacak mantığıyla hareket sonucunda sabit kur rejiminin olması.

*İç ve dış faiz oranlarında ciddi farklılıklar.

*Paranın aşırı değerlendirilmesi.

---

²⁰ Pablo Bustelo, "Novelties of Financial Crises in the 1990s and the Search For New Indicators", **Emerging Markets Review**, 1, 2009, s. 165-174

1.4.Finansal Kriz Modelleri

1990'lı yıllar ve öncesinde yaşanan finansal krizleri ile 1990'lardan sonra gerçekleşen finansal krizlerin farklı özelliklerinin bulunması, finansal krizlerin açıklayıcı olması açısından bir modelleme sistemi üzerinden birinci, ikinci ve üçüncü olmak üzere üçe ayrılmasına sebebiyet vermiştir.

Krugman, Flood ve Garber, para krizlerini aydınlatıcı, birinci nesil modellerin temel yapısını ortaya koymuşlardır. Zaman içerisinde yaşanan krizlerin derinliğine paralel bu model çeşitli eleştirilere maruz kalmış ve bu metodun üzerinde çeşitli reformlar gerekmiştir. Obsfeld'in başını çektiği iktisatçılar tarafından ikinci nesil modeller geliştirilmiştir.²¹ Bunun sonrasında bir başka aşama ise üçüncü nesil kriz modelleri ortaya konmuştur.

1.4.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri

1970' lerde Latin Amerika ülkelerinde yaşanan krizlerin sebeplerini ve nasıl var olduklarını anlamaya yönelik olarak geliştirilmişlerdir. 1. Nesil para krizi modelleri, krizi tetikleyen makroekonomik faktörlerin önemini vurgulamakta ve para krizlerinin nedenlerini, sabit döviz kurunun sürdürülebilirliği ile tutarsız iktisadi politika uygulamalarına bağlamaktadır. Bu tutarsız politikalara en çarpıcı örnek, devletlerin bütçe açıklarının para basarak finanse eden genişlemeci para politikaları ve sabit-yarı sabit kur rejiminin birlikte uygulanması olmuştur.

Birinci nesil krizler, uzun dönemde sabit kurun sürdürülebilir olmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Sabit kur rejiminin hangi koşullarda sürdürülemez olduğunu 1. Nesil model şöyle açıklar: Bütçe açığının finansmanı için hükümetlerin, özel sektörün sahip olmak istediğinden daha fazla miktarda ulusal parayı yurtiçine sürmesi, dolaşımdaki para arzının artmasına yol açacaktır. Bunun sonucunda artan arzın enflasyonist etkisine bağlı olarak uygulanan sabit/yarı sabit kur rejiminin gelecek bir vadede sürdürülemeyeceğine dair piyasalarda yaygınlaşan beklenti, artan para arzının dövize ve döviz cinsinden getiri getiren menkul değerlere yöneltecektir. Dolayısıyla

---

²¹ Cemil Varlık, "İkiz krizler: para krizleri ile bankacılık krizleri arasındaki bağlantılar", **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, sayı: 42-43, Ocak 2002, s, 51- 55.

Merkez Bankası (MB) döviz rezervleri azalmaya başlayacaktır. Rezervlerdeki bu azalmanın yatırımcılar tarafından değerlendirilmesi oldukça panik havasında, mevcut kur rejiminin daha fazla devam ettirilemeyeceği yönünde olacaktır ve rezervlerdeki azalışlar inanılmaz noktalara ulaştığında mevcut politikalar terkedilecektir. Bu modelde gerçeklere ve gözlemlere aykırı olmasına rağmen MB'lerin sahip olduğu döviz rezervlerinin tamamını sabit kur politikasının sürdürülmesi için kullanabileceği, dolayısıyla en düşük rezerv düzeyinin sıfıra eşit olabileceği varsayılmıştır.²²

Merkez bankasının müdahaleleri sonucunda döviz rezervlerinin erimesiyle fiyatların olağanüstü yükseliş trendine girmesi ve yerli para yerine fiyatı yükselecek dövizin elde tutulmasının daha karlı olacağından bu durumdan yararlanmak isteyen çeşitli spekülative lobiler ellerindeki yerli parayı hızla dövizle değiştirecekler ve bu durum döviz rezervlerinin daha hızlı erimesine yol açacaktır. Bunun sonucunda ve muhafaza edilmek istenen kurun kaldırılmasına yol açacak ve spekülative bir taarruza maruz hale gelecektir. Bunun sonucunda öncelikli olarak hükümet devalüasyon yapmaya ya da serbest kur dalgalanmasına doğru hareket edecektir.²³

Birinci nesil kriz modeli, zaman zaman gün içerisinde bile büyük hacimlerde kayıpların olması sonucu piyasaları yönlendiren birimlerin sahip olduğu bilgilerden ve beklentilerden çok, genel ekonomi politikaları ile döviz kuru istikrarsızlığından kaynaklandığı meydana çıkmaktadır. Aslen bu teoriye göre söz konusu finansal krizler, piyasalardaki spekülative hareketlerin sonucunda yada bunlara sebebiyet veren ve fiyat istikrarının kaybolması ile parayı taşıma avantajının kaybolmasıyla ortaya çıkmaktadır.

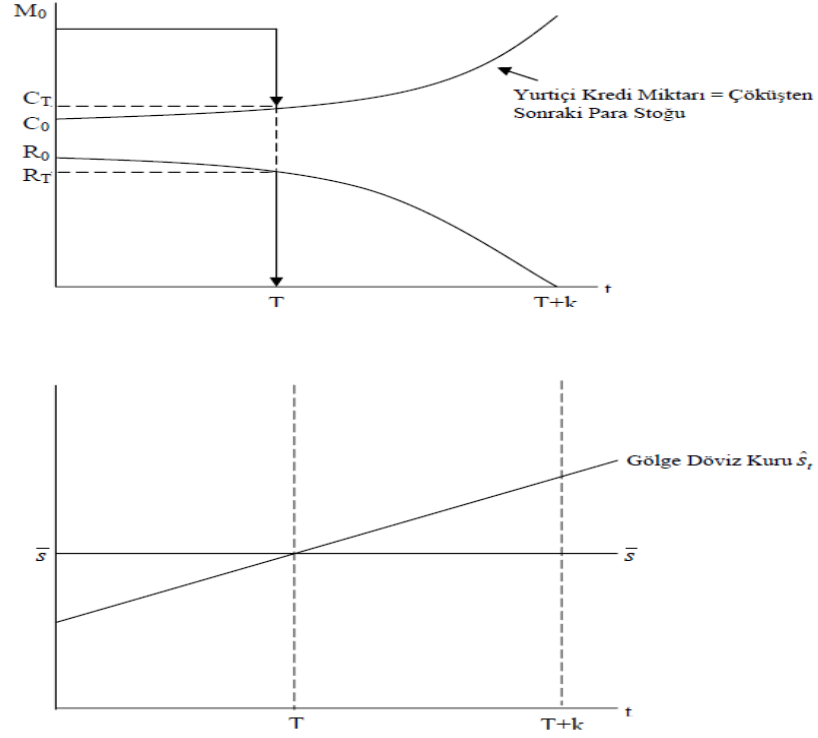
Özellikle gelişmekte olan ekonomilerde parasal genişleme ne kadar büyük montanlı olursa krizlerle birlikte ekonominin çöküşünde bir o kadar hızlı olmaktadır. Eğer ki döviz kuru sabit hale getirilirse, kriz yok olmayacak ama çöküş ertelenecektir. Ülke rezervleri ne kadar fazla olursa, krizin gerçekleşmesi o kadar ertelenecektir. Ama aynı

---

²²Paul Krugman, "A Model of Balance -of- Payments Crises", **Journal of Money, Credit and Banking**, S.1, Mart 1979, s.310-325.

²³Muhammet Akdiş, **Global Finansal Sistem Finansal Krizler ve Türkiye**, İstanbul: Beta Yayınevi, 2002, s. 95

zamanda paraya olan spekülâtif hareket ne kadar büyük olursa krizde o kadar daha erken gerçekleşecektir.²⁴

Şekil- 1.2: İlk Nesil Modelinde Çöküş

Kaynak: Laurance Copeland, **Exchange Rates and International Finance**, Pearson Education Limited, 3. Baskı, 2000, s. 338- 346.

1.4.2. İkinci Nesil Kriz Modelleri

Birinci nesil kriz modellerinin kullanılmasında 1970’li yıllarda özellikle Latin Amerika ülkelerinde uygulanan sabit kur rejimli istikrar politikalarının başarısızlığı, ikinci nesil kriz modellerinin doğmasına sebep olmuştur. 1990’ lı yılları ilgilendiren bu krizlerde, ülke ekonomisinde belirgin bir volatilité olmasa da spekülâtorlerin dövizle karşı olan atağı karşısında, merkez bankalarının ilgili önlemleri almaması sonucunda karşılaşılan bir kriz dönemi olmuştur. Bu modeller, hükümetin devalüasyon yapmak

²⁴S. Laurance Copeland, **Exchange Rates and International Finance**, Pearson Education Limited, 2. Baskı, 2000, s. 443

istememesi ama aynı zamanda sabit kur rejimini sürdürebilmeyi planladığı kısır bir sistemi çağrıştırmaktadır. Olası bir devalüasyonun temelinde yine, yurtdışı ekonomik hedeflerle sabit kur rejimi arasındaki çelişki olmak üzere, spekülasyon atağı maruz kalan ülkenin ekonomi politikalarının yol açtığı görüş yaygındır.²⁵

Temel ekonomik göstergelerin bozulması, krizin başlaması adına yeterli bir görüntüdür. Fakat spekülasyon atağında başlamasında ya da bitmesinde tek başına yeterli olacak bir unsur olamamıştır. Atağın başlaması için, MB döviz rezervlerinin kurun savunulamayacak bir noktaya kadar gelmesi şart değildir, piyasa işleyişini bozan ve ekonomide maliyet artışına yol açan en önemli makro değişken devalüasyon beklentilerinin sebep olduğu nominal faiz oranlarıdır. Bu durum bazı ülkeleri oldukça durgun bir döneme sokarken; iktisadi durgunluk ve işsizlik sorunu ile karşılaşmak istemeyen hükümetler ise kur politikasında bir değişikliğe yönelebilirler.

Yükselen yurtdışı nominal faizler farklı mekanizmalar yolu ile de beklentilerin kötüleşmesine ve kendi kendini besleyen kriz dinamiğinin oluşmasına yol açabilmektedir. Bu mekanizmaları Obstfeld aşağıdaki gibi özetlemiştir;²⁶

1.4.2.1.Kamu Borcu Üzerine

Bu etki 1992 yılında özellikle İtalya'da yaşanmıştır. Çoğunluğu kısa dönemli ve değişken faizli borçlardan oluşan yüksek borçlu ülkeler, ulusal paranın değer kaybı beklentisinin yol açtığı artan yurtdışı nominal faizle nedeniyle kamu borcunda ciddi yükselişlere maruz kalabileceklerdir. Ayrıca; ister dış borç olsun, isterse de iç borcun belirli bir kısmı olsun, finansal bir kriz gerçekleştiği takdirde kamunun yabancı para cinsinden borç miktarının ulusal para cinsinden değerinin artması krizin daha da derinleşmesine yol açabilecektir. Bu durum Meksika'nın 1994-95 krizinde yaşanmıştır.

---

²⁵Mesut Aslantaş ve Necmi Odyakmaz, **Para Krizleri**, Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme, Ankara, 2000, s. 11

²⁶Maurice Obstfeld, "Models of Currency Crises with Self-Fulfilling Features", **European Economic Review**, S. 40, 1996, s. 1045.

1.4.2.2.Bankalar Üzerine

Piyasa faiz oranlarının hızlı bir şekilde yükselişe geçmesi birçok bankayı zor durumda bırakacaktır. Zor durumda kalan bu bankalar veya bu tip kurumların olası iflaslarının kamuya getireceği maliyet hükümeti ani bir devalüasyon yapmaya doğru hızla itebilir. MB'nin "borç veren son merci" fonksiyonu ile parasal taban genişletilerek karşılanmaya çalışıldığı takdirde, zaten piyasalarda sabit/yarı sabit döviz kurunun sürdürüleceğine ilişkin beklentinin zayıflamış olması, artan para arzının dövize talep olarak yansımaya ve MB'nin rezervlerinin erimesine yol açabilecektir. Piyasa faiz oranlarının yükselmesi, özellikle konut kredisi gibi uzun vadeli ve sabit faizli borç veren bankacılık sektörünü oluşacak negatif reel faiz yükü nedeniyle de zor durumda bırakabilecektir. Hem hükümetin kredibilitésinin düşmemesi, hem de ekonomi üzerindeki olası maliyetlerin daha da artmaması için, ekonomi yönetimi, beklentiler kötüleşmeden ve bütün bu olumsuz gelişmeler yaşanmadan sabit/yan sabit kur rejimi uygulamasını terk edebilir. Ülkemiz için bununla ilgili olarak, 2000 yılının Kasım ayında yaşanmış olan; yoğun spekülasyon saldırıya maruz kalan ve portföyünde yüksek miktarda Devlet İç Borçlanma Senetleri bulduran Demirbank'ın batması bu çatı altında değerlendirilebilir.

1.4.2.3.Reel Faiz Oranları Üzerine

Yurtiçi fiyatlar genel seviyesinin yapışkan olduğu durumlarda yurtiçi nominal faiz oranlarının yükselmesi, reel faizlerin ve dolayısıyla kamunun borçlanma maliyetinin artmasına yol açacaktır.

İki nesil kriz modelleri karşılaştırılırsa:²⁷

1- İlk modelde hükümet ve Merkez bankaları elinde döviz rezervlerine sahip olduğu sürece sürdürebilecektir. Bir manipülatif atak karşısında hızla rezervlerini sattacağı zaman, sabit kurun sonlandırılmasından başka hiçbir çare kalmayacaktır. Bu durumda ekonominin çöküşünün sebebiyle rahatlıkla gerçekleşmiş olacaktır. Ama ikinci kuşak kriz modeline bakıldığı zaman burada çöküşü teknik bir nedene dayandırmak çok ta mümkün olmayacaktır. Çünkü merkez bankasına gerçek bir rol

---

²⁷ Varlık, a.g.e., s. 161- 163.

verilmeyecektir. Hükümet kendisi tek güç olarak, kendi ekonomik ve politik çıkarları doğrultusunda sabit kurdan vazgeçmeyi seçecektir.

2- İlk nesilde kriz modeli belirli temel ve teknik sebeplere dayandırılırken ikinci nesil modelde ise gerçek bir değişme olmaksızın otomatik beklentiler nedeniyle krizi bekler konumda olmaktadır.

3- İlk nesil kriz modelinde tutarsız genişlemeci para politikaları sonrasında Merkez Bankalarının hızla döviz rezervlerini ertimelerine sebebiyet veriyor ve akabinde spekülasyon hareketinin sonucunda teknik bir sebebiyet doğuyor yani ilerleyen aşamada aslında devalüasyon kaçınılmaz hale gelmiş oluyor, aslında bu durum çöküşün zamanını belirlenebilir hale getirmiş oluyor. Fakat ikinci kuşak modelde tamamen hükümet tarafına bağlı olduğu için, aslında bu alanda çöküş hükümet önderliğinde bekleniyor sonucu ortaya çıkıyor.

4- Dolayısıyla ikinci nesil kriz modelinde spekülasyon bir atağın olmadığı durumda sabit kur sürdürülebilir olduğundan devalüasyonun kaçınılmaz olma gibi bir durumu söz konusu değildir.

Buna göre sonuca baktığımızda bu iki nesil kriz modelleri ışığında krizlerin genel halini almasının hem teknik hemde belirsiz beklentilerin rolü olabilmektedir. Ekonomik saldırılar, belirli denge unsurları altında değil, aslında temel yapının zayıflaması ve sabit kur sisteminin sürdürülmesinin imkansız hale geldiği noktalarda olmaktadır. Yani kök sorun olarak, ekonomik ve siyasi temel yapının zayıflaması spekülasyon ataklarına sebebiyet vermekte ve kurdaki dayanıksızlık ortaya çıkmaktadır.

1.4.3. Üçüncü Nesil Kriz Modelleri

Para krizlerinin açıklanmasında, dönemsel farklılıklar içerseler de birinci ve ikinci nesil kriz modelleri kullanılmıştır. Fakat 1990' lı yıllardan sonra oluşan krizlere ışık tutulmasında oldukça verimsiz kalmışlardır. Gelişmekte olan ülke ekonomilerinde olan krizlerin kökeninde finans sektörünün içinde bulunan sorunlardan kaynaklanması üçüncü nesil kriz modellerinin temelini oluşturmuştur.

Birinci ve İkinci nesil modellerde ise genel olarak ülkelerin temel göstergeleri önemli yer tutmaktaydı. Birinci nesil modele göre, temel göstergelerin beklendiği gibi

olmamasının ve hükümetin sabit kur sisteminin sürdürecektir gücünün kalmamasından kaynaklanmaktadır. İkinci nesil modellerde, piyasadaki bekleyişlerinin tamamen yön değiştirmesi veya ülkenin temel göstergelerinin ciddi ölçüde bozulması genel bir para krizinin başlangıcının oluşmasına sebep olmaktadır. Üçüncü nesil modellerde ise, bankacılık sektörü ilave bir istikrarsızlık kaynağı oluşturmaktadır.

İlk iki nesil kriz modelleri, olası bir krizde Merkez Bankasına herhangi bir politika önerisinde bulunmamaktadır. Üçüncü nesil kriz modellerinde ise genel olarak para politikasının etkileri yoğun olarak incelenmektedir. Bu modellerde, gerek bankacılık sektöründe gerekte finans sektöründe kırılganlığın yüksek olması özel sektöre sunulabilecek kaynakları azaltıyor ve gelişip güçlenemeyen reel sektör krize güçlü zemin hazırlar hale geliyor. Bu modeller, para krizinin yüksek borç, düşük rezervler, düşük devlet gelirleri, artan devalüasyon beklentisi ve yurt içi borçlanmadaki engellerin bir kombinasyonu sonucunda olacağını söylemektedir. Bu modellerde, bankacılık ve finans sektörünün kırılganlığı firmalara ayrılan kredi miktarını azaltmakta ve kriz olma ihtimalini arttırmaktadır. Bu modeller, para krizinin yüksek borç, düşük rezervler, düşük devlet gelirleri, artan devalüasyon beklentisi ve yurt içi borçlanmadaki engellerin bir kombinasyonu sonucunda olacağını söylemektedir.

Üçüncü nesil kriz modelleri, para politikasına sabit döviz kurunun terk edilmesi kararının yanı sıra, aksak finans piyasasında bağlayıcı bir kredi kısıt'ıyla bir rol önermektedir. Eğer, yurtiçinde firmalara destek azaltılırsa, o zaman yabancı paralarla büyük miktarda borçlanma yapılmaktadır. Yurt içinde, kredi miktarı nominal faiz oranına bağlı olduğundan, Merkez Bankası firmaların yatırımdan vazgeçmelerine yol açmakta ve krizi derinleştirmektedir.

Para krizi için reçete, faiz oranlarının yükseltilmesi ve yurt içinde paraya olan talebin arttırılmasıdır. Halbuki üçüncü nesil kriz modellerinde faiz oranlarında bir artış kredi miktarını etkilemekte ve firmaların finansal sermayeye ulaşmasını sınırlamaktadır. Kredi miktarının faiz oranlarına karşı aşırı duyarlı olduğu durumlarda, nominal faiz oranlarında bir artış yıkıcı olabilmektedir. Çünkü yatırımı boğarak ekonominin üretim kapasitesini değiştirmektedir. Üretim miktarındaki düşüş gerçekleşen veya beklenen vergi gelirlerinde düşüşle birlikte döviz kuru üzerinde ilave baskı oluşturmakta ve krizi

daha da kötüleştirmektedir. Bu durumda, Merkez Bankası için alternatif bir strateji sağlanmaktadır. O da yatırımları canlandırmak için faiz oranlarını düşürmektir.

Anlatılan üç kriz modelinde para krizinin başlamasında yegane dört faktör ortaya çıkmaktadır. Sabit döviz kuru sisteminin devamıyla birlikte para krizinin olup olmayacağı, özel sektör ve kamu kuruluşlarının borçlanma statüleri, para ve sermaye piyasalarının durumu ve spekülasyonun gücü belirlemektedir.²⁸

---

²⁸ Michael Owyang, "A case Study of a Currency Crisis: The Russian Default of 1998", **Federal Reserve Bank of St. Louis**, S. 9, 2000, s. 46- 52.

II. BÖLÜM

FİNANSAL SERBESTLEŞMEYE DAYALI SICAK PARA VE BANKACILIK KRİZLERİNİN NEDENLERİ, RİSKLERİ VE ÖNLEMLERİ

Ekonominin etkin çalışması gereği olarak, gerekli yatırımların hayata geçirilmesi amacıyla piyasada fon fazlası veren kesim ile fon ihtiyacı olan kesimin buluşturularak ekonomik rantabilitenin sağlanması ve buna bağlı olarak ekonomik büyümenin istikrara kavuşturulması amacını içermektedir. Özellikle bankacılık sektöründe oluşabilecek bir kriz kısa vadede birdenbire ortaya çıkmıyor olsa da belli bir zaman geçmeye başlamasıyla ve krizin yerleşmeye başlamasıyla birlikte yatırımların finansmanının azalması, iç finans kurumlarının iflas etmesine hane halkının da güveninin sarsılması ve buna bağlı olarak ciddi sermaye kaçışlarına sebep olmaktadır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerinde beraberinde gelişmiş ülkelerde krizden etkilenebilmekte fakat gelişmiş ülkelerdeki kriz gerek sayı, gerekse ortaya çıkan açığın milli gelire olan oranı bakımından gelişmekte olan ülkelerinkinden oldukça düşük gerçekleşmektedir.²⁹

Gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde krizlerin farklı şekilde ortaya çıkmasının temelinde bankaların borçlanma şeklide oldukça önem arz etmektedir. Enflasyonun düşük olduğu gelişmiş ekonomilerde bankaların bilanço aktiflerinde uzun vadeli ve sabit faizli sözleşmeler bulunmaktadır, gelişmekte olan ekonomilerin bankalarının aktiflerinde ise vadeler kısalmakta ve yabancı para cinsinden borçlanmanın arttığını görmek mümkündür. Bu yapı krizin farklı oluşum tarzını desteklemektedir.

Bu bölümde başlangıçta finansal serbestleşme, sıcak para akımı ve çıkışı, bankacılık krizlerinin bunların sebepleri, karşılaşılan riskler ve bunlara karşı alınabilecek önlemler açıklanacaktır.

---

²⁹ Ali Alp, ‘‘Bankacılık krizleri ve krize karşı politika önerileri’’, **Yeni Türkiye Dergisi**, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt:1, Sayı:41, 2001 s: 675-687

2.1. Finansal Serbestleşme ve Sıcak Para

Özellikle 1980' li yılların ortalarından sonra, Dünya bankası ve IMF' nin bastırmasıyla gelişmekte olan ülkeler çok yoğun bir finansal serbestleşmenin içine girmiş ve bunun sonucunda kısa vadeli sermaye hareketlerinin önemi daha da fazla artmıştır. Bu yüzden gelişmekte olan ülkelerin dış borçlarını kapatmasında gerekli uygun politikaların belirlenmesi yerini kısa vadeli sermaye akımlarına bırakmıştır. Kısa vadeli borç oranının borç/ GSYİH oranı % 15 ise, bir yıl içerisinde GSYİH' sinini % 15 ini ödemek zorunda kalacaktır. Böyle büyük bir dış borç ödemesi yapmak ülkeler için oldukça yorucu olmaktadır.³⁰

Finansal serbestliğin yüksek olduğu ülke ekonomilerinde, M2/ rezervler oranı, finansal kırılganlığı gösteren en önemli göstergelerden biridir. Çünkü devalüasyon korkusuna kapılan yabancı yatırımcılar, ellerinde yerli para cinsinden tuttıkları aktiflerini bozdurarak döviz çevirmek istemektedirler. Aşağıdaki tablodan görüleceği gibi 1997 krizinden etkilenen Asya ülkelerinin tamamında ve 1994 öncesi Meksika'da M2/rezervler oranı 1'den çok daha yüksek seviyelerdeydi.

Tablo- 2.1 : M2/Rezervler Oranı

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
G. Kore	6.56	8.33	7.20	6.91	6.47	6.11	6.51	10.50
Endonezya	6.16	5.51	5.61	6.09	6.55	7.09	6.50	n.d
Malezya	2.91	2.99	2.64	2.10	2.48	3.33	3.66	4.99
Filipinler	16.3	4.82	4.35	4.90	4.86	5.86	4.50	6.97
Tayland	4.58	4.11	4.10	4.04	3.85	3.66	3.88	4.08
Meksika	5.78	4.45	5.04	4.35	19.16	4.95	4.54	3.97

Kaynak : Laurance Copeland, **Exchange Rates and International Finance**, Pearson Education Limited, 3. Baskı, 2000, s. 338- 346.

Rezervler: Merkez Bankasının brüt döviz rezervlerini göstermektedir.

³⁰ Dani Rodrik & Andres Velasco, "Short Term Capital Flows" **Paper Prepared for the 1999 ABCDE Conference at the World Bank**, 1999, s.16.

Finansal serbestleşmenin sonrasında kısa dönemli borçların oldukça fazlalaşması piyasalardaki yatırımcı güveninin önemini daha da artırmıştır. Güvenin olmadığı noktada piyasada spekülasyon hakim olmaya başlayacak ve sonrasında zaten her an kaçmaya hazır olan sıcak paranın adresini başka bir ülkeye yönlendirmesine sebep olacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde sıcak para ile cari açık kapatılma sorununda artarak devam edecek ve döviz kurlarında bozulması ülke ekonomisinde ek bir huzursuzluğa sebebiyet verecektir. Bununla beraber yatırımcıların bir kriz döneminde ekonomideki rezervlerin kısa vadeli borçları karşılamaya yetmeyeceğini anlaması üzerine sermaye çıkışları başlamaktadır. Aşağıdaki tabloda bunun örneklerine rastlayabiliriz.

Tablo- 2.2. : Kriz Olan Ülkelerde Kısa-Vadeli Borç/Rezerv oranı

	Krizden Önce	1999 Sonu
Meksika	5.00	0.74
Kore	1.96	0.25
Tayland	1.18	0.41
Endonezya	1.75	0.70
Rusya	1.47	0.88
Brezilya	0.91	0.95

Kaynak : Laurance Copeland, **Exchange Rates and International Finance**, Pearson Education Limited, 3. Baskı, 2000, s. 338- 346.

Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) raporuna göre, dünya çapında yüksek düzeyde sıcak paranın, 1994 yılında Meksika’da mali krizlere sebebiyet verdiği, ayrıca Asya’nın gelişen ekonomilerindeki krizin 1990’lı yılların başından itibaren aşırı şekilde sıcak paraya dayanmasından kaynaklandığı belirtilmektedir. Öyle ki, Asya ülkelerinin 1997 yılı Haziran ayı itibariyle 389 milyar dolar olan toplam borçların % 62,2’sini sıcak para oluşturmaktadır.³¹

Tablo- 2,3’ ten de anlaşılacağı gibi 1990’larda Latin Amerika’ya olan sermaye akımı doğrudan yabancı yatırım ağırlıklıdır. 1990’larda portföy yatırımında 1980’lere

³¹ Mehmet Kara, “Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye’deki Sıcak Para Akımının Değerlendirilmesi”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2001, s.39.

kıyasla büyük artışlar görülmüştür. Ayrıca, portföy yatırımlarında varyans katsayısının daha yüksek olduğu gözlenmektedir.³²

Tablo- 2.3 : Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Net Sermaye Akımlarının Volatilitesi

	Volatilité					
	Ortalama (% GSYİH)		Standart Sapma (% GSYİH)		Varyans Katsayısı ^a (Oran)	
	1980'ler	1990'lar	1980'ler	1990'lar	1980'ler	1990'lar
Doğrudan Yabancı Yatırım						
Gelişmekte Olan Ülkeler	0.4	1.5	0.1	0.6	0.3	0.4
Afrika	0.3	0.9	0.2	0.5	0.6	0.5
ASEAN-4 ^b (+ Kore)	0.6	1.1	0.3	0.3	0.5	0.2
Latin Amerika	0.7	1.5	0.2	0.8	0.3	0.5
Geçiş Ekonomileri	0.0	1.3	0.0	0.8	-	0.6
Portföy						
Gelişmekte Olan Ülkeler	0.2	1.0	0.1	0.6	0.7	0.6
Afrika	-0.2	0.1	0.1	0.3	-0.8	2.8
ASEAN-4(+ Kore)	0.3	0.9	0.3	0.9	1	0.9
Latin Amerika	0.1	1.8	0.3	1.0	5.3	0.6
Geçiş Ekonomileri	0.0	1.5	0.0	1.2	-	0.8
Diğer Net Yatırımlar						
Gelişmekte Olan Ülkeler	1.3	0.5	0.5	1.2	0.4	2.4
Afrika	2.9	2.5	1.0	1.6	0.3	0.7
ASEAN-4(+ Kore)	2.0	1.0	2.0	3.0	1.0	3.1
Latin Amerika	1.5	-0.3	1.7	1.0	1.2	-3.7
Geçiş Ekonomileri	-0.2	-0.4	0.2	1.4	-1.4	-3.4
Toplam Net Akım						
Gelişmekte Olan Ülkeler	1.9	3	0.4	1	0.2	0.3
Afrika	3	3.6	1.0	1.0	0.3	0.3
ASEAN-4(+ Kore)	2.9	3.0	2.2	3.2	0.8	1.1
Latin Amerika	2.2	3.0	1.9	0.9	0.9	0.3
Geçiş Ekonomileri	-0.2	2.4	0.3	1.5	-1.3	0.6

Kaynak: Gregory N. Mankiw, **Principles of Economics**, The Dryden Pres, 1. Baskı,1998, s.620.

^a Standart sapma ortalamaya bölünmüştür.

^b ASEAN-4 ülkeleri Endonezya, Filipinler, Malezya ve Tayland'ı içermektedir.

³² Fernandez Eduardo Arias ve Ricardo Hausmann, "Is Foreign Direct Investment A Safer Form Of Financing ?", **Emerging Markets Review**, S.2, 2001, s.34-49

2.1.1. Sıcak Paranın Ülkeyi Terk etmesi

Açık ekonomi modelinde, piyasa işleyişini özümseyebilmek için hem sermaye hem de para piyasalarında tamamen arz ve talebe odaklanmak gerekir. Birinci piyasa ödünç verilebilir fonların piyasasıdır: Ekonominin tasarrufunu ve yatırımını (net dış yatırım dahil) koordine etmektedir. İkinci piyasa döviz piyasasıdır: Ulusal parayı diğer ülkelerin parasıyla değiştirmek isteyen insanları senkronize etmektedir.

Fonların piyasasında getiriye ve borçlanma maliyetini belirleyen bir faiz bulunmamaktadır.

$$S = I + NFI(=NX)$$

$$\text{Tasarruf} = \text{Yurtiçi Yatırım} + \text{Net Yabancı Yatırım}(=\text{Net İhracat})$$

Doğrudan yabancı yatırımlar ve net portföy yatırımları olmak üzere iki şekle ayrılmaktadır.

Örneğin bir ülkenin gelirinden 1 dolar tasarruf etmesi sonucunda, doları yurt içinde sermaye alımında kullanarak veya yurt dışında aktif alımında kullanarak değerlendirebilir. Aslında bu eşitliğin her iki tarafı da ödünç verilebilir fonları temsil etmektedir. Ödünç verilebilir fonların arzı ulusal tasarruftan(S) kaynaklanmaktadır. Ödünç verilebilir fonların talebi de yurtiçi yatırımdan(I) ve net yabancı yatırımdan(NFI) kaynaklanmaktadır.³³

Arz ve talep edilen ödünç verilebilir fonlar ülke reel faiz oranına bağlıdır. Genel olarak yüksek seyreden reel faiz hane halkını tasarrufa yöneltmekte olup fon miktarını artırmaktadır, eğer ki daha yüksek faiz oranı mevcut ise yatırımın cesaretini yok etmeye başlayarak fonların miktarını azaltmaktadırlar. Açık bir ekonomide ikinci piyasa döviz piyasasıdır. Bu piyasada temel olarak yapılan ulusal ve uluslararası katılımcılar tarafından yerli paraların yabancı paralarla değiştirilmektedir. Döviz piyasalarındaki bu kurguyu anlamak için en başta şu eşitliğin doğru anlaşılması gerekmektedir.

---

³³ Gregory N. Mankiw, **Principles of Economics**, The Dryden Press, 1. Baskı,1998, s.660.

$$NFI = NX$$

$$\text{Net Yabancı Yatırım} = \text{Net İhracat}$$

Bu eşitliğe göre, yurt dışındaki sermaye malları alımı ve satışı(NFX) arasındaki fark ihraç ve ithal edilen mal ve hizmetlerin(NX) arasındaki farka eşittir. Neticede yapılan net ihracatın pozitif olması durumunda, yabancı yatırımcı o ülkenin mal ve hizmetlerinden ülkenin kendi yerli halkından çok daha fazla kullanmak ister, yani daha çok talep eder. Mal ve hizmet satışından döviz elde eden hane halkı, topladıkları bu parayla yani dövizle yurtdışından aktif almayı tercih ederler, bu aktfilderde net dış yatırımda pozitif kaynak yada değer olarak görülmektedir.³⁴

Döviz piyasasını temsil eden bu eşitliğe baktığımızda burada Net yabancı yatırım, yurtdışında aktif almak sebebiyle arz edilen ulusal paranın miktarını göstermektedir. Mesela ,yurtdışından borçlanma senedi almak isteyen bir yatırım fonu o ülkenin para birimiyle parasını değiştirmek zorundadır. Dolayısıyla döviz alabilmek için piyasaya ulusal para arz eder. Net ihracat ise yurt dışından mal ve hizmet alabilmek için talep edilen ulusal para miktarını gösterir. Örneğin Japonya bir Amerikan firmasından uçak almak isterse, yeni dolar ile değiştirmek zorundadır. Dolayısıyla, döviz piyasasında dolar talep eder.³⁵

Bu piyasada hem arz hemde talep taraflarında miktarın dengelenmesi reel döviz kuruyla sağlanmaktadır. Reel döviz kuru, rölatif olarak kullanılan yurtiçi ve yurtdışı malların fiyatıdır. Söz konusu kur üzerinde bir değerlendirme varsa, ülkenin malları, başka ülkelerdeki mallara göre değerlendirilerek, yani pahalı olarak çok daha az tercih edilir. Dolayısıyla o ülkenin ihracatı azalacak, ithalatı mümkün olduğunca yukarı sıçrayacak ve net ihracatta azalma görülecektir.³⁶

Yabancı yatırımcı riskli ve güvensiz olduğunu hissettiği piyasalarda tasarruflarının büyük bir çoğunluğunu hatta tamamını yurtdışına çıkarmak ister. Bu durumun sonucunda, ödünç verilebilir fonlara olan talep, görüldüğü gibi, D₁'den D₂'ye

---

³⁴ a.g.e., s.662.

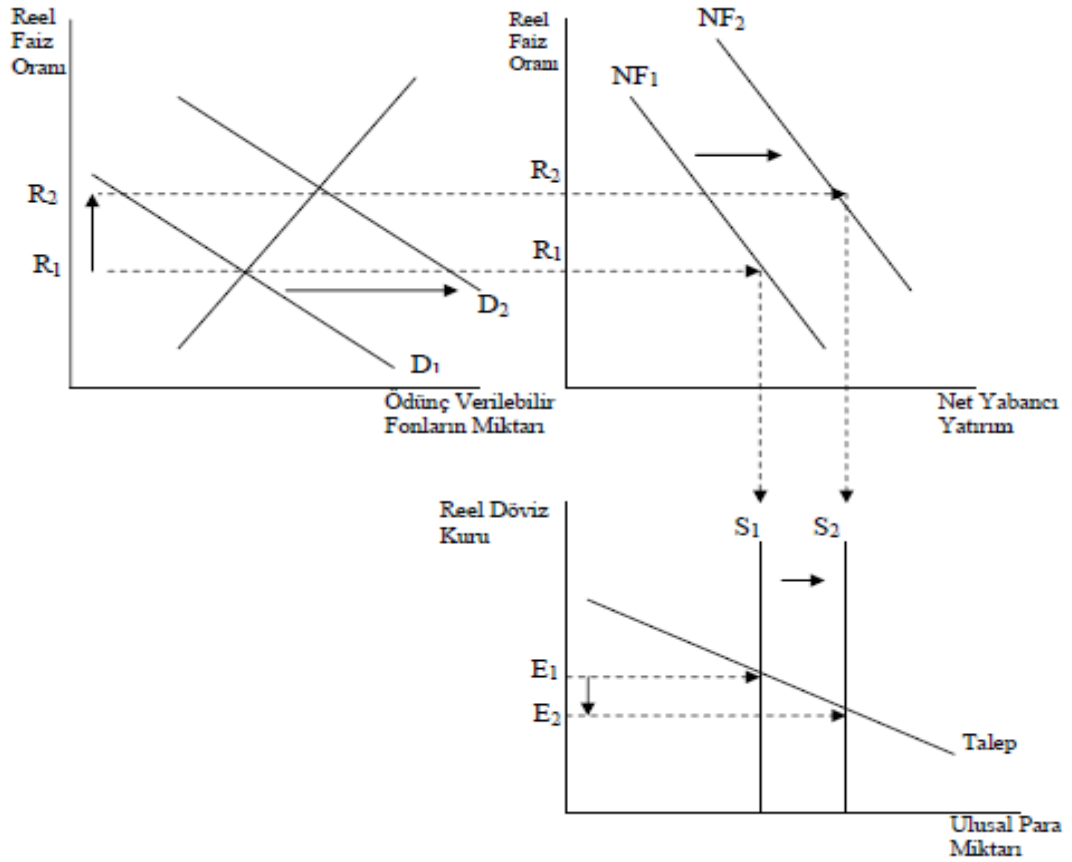
³⁵ a.g.e., s.664.

³⁶ a.g.e., s.663.

yükselerek reel faiz oranını R_1 'den R_2 'ye çıkacaktır. Diğer şekilde de görüldüğü gibi net yabancı yatırım eğrisini NF_1 'den NF_2 'ye kaydıracaktır. Aynı zamanda, döviz piyasasında, para arzı S_1 'den S_2 'ye yükselecektir. Para arzındaki bu artış, paranın değer kaybına yol açacaktır(E_1 'den E_2 'ye kayar). Bunu sonucunda, ülkenin parası diğer ülkelerle kıyaslandığında daha az değerli olacaktır.³⁷

a) Ödünç Verilebilir Fonların Piyasası   b) Net Yabancı Yatırım

c) Döviz piyasası

Şekil- 2.1: Sermaye Kaçışının Etkileri

Kaynak: Gregory N. Mankiw, **Principles of Economics**, The Dryden Pres, 1. Baskı,1998, s.675.

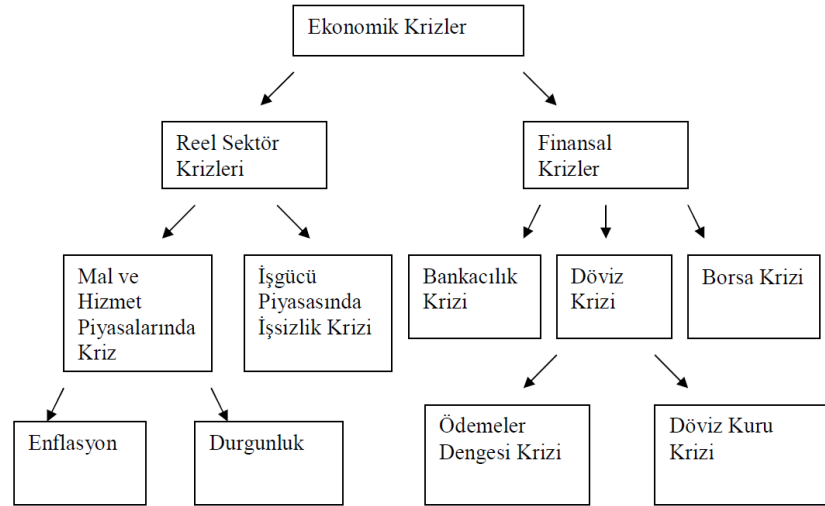
³⁷ a.g.e., s.675.

2.2. Bankacılık Krizleri ve Nedenleri

Bankacılık sektöründeki krizler birçok sebeple açıklanabilir. Bu nedenlerin bir kısmı bankacılık sektörünün yapısı ile ilgiliyken aslında temel nedenin ekonomideki temel göstergelerin istikrarsızlık göstermesinden kaynaklanmaktadır.

Finansal krizin iki önemli bileşeni bankacılık ve döviz krizleridir. Bu iki bileşen üzerindeki öngörülebilir bir değişim sınırının ötesinde gerçekleşen ciddi belirsizlik hâli ve buna bağlı sert dalgalanmalar ekonomik kriz olarak tanımlanmaktadır.

Krizlerin tanımlanmasında ne kadar ortak görüş bulunsa da özellikle gelişmekte olan ülkelerde başka krizlere sebep olmasından dolayı sınıflandırmada zorluklar yaşanmaktadır. Fakat genel olarak ortaya konulan sınıflandırma şekli; ekonomik krizlerin, reel sektör krizleri ve finansal krizler olmak üzere ikiye ayrıldığı; Reel krizlerin, mal ve hizmet piyasalarındaki doyum noktasıyla ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Finansal krizlerde ise bankacılık, döviz ve borsa krizini oluşturmaktadır.³⁸

Şekil 2.2. :Temel Makro Ekonomik Krizlerin sınıflandırılması

Kaynak: Aykut Kibritçioğlu “Türkiye’de ekonomik krizler ve hükümetler (1969-2001)” **Yeni Türkiye Dergisi**, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt:1, Sayı:41, 2001, s: 174- 182

³⁸ Aykut Kibritçioğlu “Türkiye’de ekonomik krizler ve hükümetler (1969-2001)” **Yeni Türkiye Dergisi**, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt:1, Sayı:41, 2001, s: 174- 182

Bankacılık krizlerinin tanımlanmasında birçok iktisatçının ortak görüşü; bir bankacılık krizinin özellikle ticari segmentte ki bankaların borçlarının vadesinin uzatılması veya ani bir şekilde vadesiz mevduatlardaki hızlı çekme talebinin karşılanamaması ve buna bağlı olarak likidite sorununun oluşması ve arkasından iflas edilmesi durumunu ifade etmektedir.

Bankacılık krizlerinin nedenleriyle ilgili yapılan araştırmalarda krizlerin sadece tek bir sebepten değil, birçok bileşenden meydana geldiğini ortaya koymaktadır. Bunları iki başlık olarak makroekonomik nedenler ve mikro ekonomik nedenler olarak açıklanacaktır.

2.2.1. Makroekonomik Nedenlerin Bankacılık Krizlerindeki Rolü

Makroekonomik istikrarsızlık bankacılık sektörü dengesizliklerinin temel nedeni olarak gösterilmektedir. Varlık fiyatlarının alt üst olması, faiz oranlarındaki keskin artışlar veya döviz kurundaki düşüş veya süregelen durgunluk bankacılık sektörünü derinden etkileyecektir. Belirtilen olumsuzlukların tamamı birbiriyle bağlantılıdır ve bu olumsuzluklara ek olarak geçiş ekonomilerinde nisbi fiyatlardaki sert kaymalar ve sübvansiyonların kaldırılması bankacılık sektörünün etkisinin fazla olduğu sektörlerde daha fazla hissedilecektir.

Makro iktisadi bozukluklar ekonominin genişleme döneminde de görülebilir. Bankalar bu dönemlerde o an ki iyimser havanın etkisiyle yeni projelere bol kaynak sağlarlar. Borçlanma sürecinde gayrimenkul sahiplerinin varlıklarının fiyatını yükseltince tüketimin refah etkisiyle birçok iktisadi faaliyetin karlılığı artar. Belirtilmesi gereken nokta, bankacılık sektöründe artan borçlanma ile fiyatların olması gerekenden fazla bir şekilde artması sonucunda ekonomik dalgalanmaların şiddetlenmesi artmaktadır.³⁹

Yapılan birçok çalışmada genel makroekonomik istikrarsızlık durumu ile bankacılık krizleri arasındaki önemli etki mekanizmaları olduğunu görebiliriz. Makroekonomik istikrarsızlık, bankaların portföy yapısını zayıflatırken, bankacılık krizler GSYİH ve büyüme oranları gibi ekonomik verileri yakinen etkilemektedir. Doğru para

---

³⁹ Tony Latter, " Causes and Management of Banking Crises" **Center of Central Banking Studies Bank of England**, S.12 1997, S. 57- 62.

politikaları ile güçlendirilmiş kredi piyasası ve endüstriyel teşvik yapısının bankacılık sektörü üzerinde oldukça olumlu sonuçları vardır.

“Demirgüç-Kunt ve Detragiache, bankacılık krizleri üzerine yaptıkları ampirik çalışmada düşük GSYİH büyümesi ile bankacılık krizleri arasında yüksek bir ilişki bulmuş ve bu sonucu sistematik bankacılık krizlerinin kaynağının reel sektör olduğu şeklinde yorumlamışlardır”⁴⁰

Kaminsky ve Reinhart ise yirmi üç krizi aylık verilerle incelemiş ve kriz başlamadan sekiz ay önce GSYH'nin tepe noktasına ulaştığını ve sonra da düşmeye başladığını belirtmiştir. Dolayısıyla düşüşün, kriz başlamadan önce başladığını göstermektedir. Fakat düşüşün tabiki krizle sonuçlanacağı beklenemeyeceğine göre, finansal alanda bu ilişkiyi tam orantılı kurmak aslında çok doğru olmayacaktır, fakat bunun her zaman göstergeler arasında ilk sırada bulundurulması gerekebilir.⁴¹

Dış ticaret hacminde oluşan yüksek dalgalanmalar bankalar için makroekonomik istikrarsızlık kaynağıdır. Reel döviz kurundaki belirsizlik hâli en az %10 oranında ters yönde olduğu zaman birçok ülkede bankacılık krizi ve buna eşlik eden bir borç büyümesi görülebilmektedir. Ticaret hadlerindeki bozulmalar ticari ilişkisi yüksek olan bankaları ve reel sektörü olumsuz etkileyecektir.

Makroekonomik istikrarsızlığın bir başka sebebi de uluslararası faiz oranlarındaki hızlı değişimlerdir. Bu durum özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki piyasalarda borçlanma talebini ve bununla birlikte yatırımcının mevcut ilgisini risk algısına göre ve yapısına göre farklılaştırabilir. Bankalar geri dönmeyen borçlarını karşılayabilmek için kredilerindeki faizleri ve ödünç vermedeki faizleri artırmaktadır. Artan faizler ise tasarruf artışına ve azalan yatırımlara sebep olmaktadır. Bu durum borçlanmanın dış rezervlere oranı artarak dış şoklara karşı daha da kırılgan hale gelinebilir. Enflasyonist dönemlerde bankalar kaynaklarını yatırım yerine devlet iç borçlanma senetlerine yönlendirmektedir. Enflasyonist dönemlerde nakit bulundurmak yüksek maliyetli olduğundan bankalar yasal yükümlülüklerin dışında nakitte kalmamaya

---

⁴⁰ Demirgüç – Kunt, A., Detragiache, E., “The Determinants of Banking Crises : Evidence from Developing and Developed Countries”, **IMF Working Papers** 106, Vol. 45 No:1, 1997, s. 36-48.

⁴¹ Gökhan Karabulut, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri**, İstanbul: Der Yayınları, 2002, s.28

çalışmaktadırlar ve bu durum bazı dönemlerde bankaların likidite darlığına düşmelerine sebep olmaktadır.⁴²

Finansal sistemin makro iktisadi şokları tamamen kurumsal zarar almadan atlatalmaları oldukça zordur. Fakat sistemdeki bazı güçlü bankalar iktisadi şoklardan bile zarar görmeden çıkmayı başarmışlardır.

2.2.2. Mikroekonomi Nedenlerin Bankacılık Krizlerindeki Rolü

Mikro ekonomik nedenler, bankacılık sektöründeki yapısal ve yönetim parametrelerinin tamamını kapsamaktadır. Bu kapsamda bankacılık sektörüne hükümetin veya merkez bankalarının direkt kontrolleri veya etkileri yer alır. Temel sebepleri aşağıdaki şekilde açıklayabiliriz.

2.2.2.1. Yönetim

Her banka başarısızlığı yönetim hatasını gösterir, ancak yönetim hatası hiç bir zaman tek başına başarısızlığın nedeni olamaz.

2.2.2.2. Yetersiz Altyapı

Bankacılık sisteminin başarısızlığına yetersiz alt yapı tek başına yeterli bir sebep olarak gösterilemez. Ancak muhasebe ve denetimdeki kusurlar problemlerin algılanmasını geciktirebilir. Yasal altyapıdaki sorunlar mülkiyet haklarından veya bankalarının alacaklarının gerçekleşmemesinden kaynaklanmaktadır.

2.2.2.3. Serbestleşme- Yeniden Düzenleme

Finansal sistemdeki yeniden yapılanma ve serbestleşme iddialı bir hareket olduğundan birçok soruna yol açar. Bu nedenle bankacılık sisteminin liberalleşmesi birden değil aşama aşama gerçekleştirilmelidir. Yeniden yapılanma ise daha fazla itina gerektirdiğinden yönetimin bu hareketin doğru gerçekleştirildiğinden emin olması gerekmektedir.

---

⁴² Seçil Uyar, **Bankacılık Krizleri**, Ankara: Ziraat Matbaacılık, 2003, s.56

2.2.2.4. Hükümet Müdahaleleri

Bankacılık kesiminin verdiği kredilere ve koşullara hükümet müdahaleleri bankacılık sektöründeki nakit krizini hızlandırmış ve arttırmıştır. Bu müdahale rekabetçi olmayan faiz oranlarının uygulanması ve/veya ekonomik olmayan projelere kaynak aktarımı şeklinde olabilir. Diğer bir potansiyel sebep, resmi harekette zorlayıcı kanuni karşılıkların istenmesi ve hükümet açıklarını fonlamak için bankacılık kesiminin hükümet tarafından kullanılmasıdır.

2.2.2.5. Ahlaki Risk

Bankaların iflas etmesine izin verilmeyeceğine ve zor zamanlarda finansal destek geleceğine dair genel bir beklentinin olması ahlaki riski ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda bankalar hareketlerini iyileştirmek yerine mevcut hareketlerini şiddetlendirirler bununla beraber mevduat sahipleri de "iyi" ve "kötü" olanı birbirinden ayıramaz.

2.2.2.6. Şeffaflığın Olmaması

Yeterli yasal düzenlemelerin olmamasından dolayı bankacılık sisteminde mevduat sahiplerine ve hissedarlara yeterli ve doğru bilgi ulaşamamaktadır.

2.3. Bankacılık Krizleri Öncesinde Karşılaşılan Riskler ve Belirtiler

Bankacılık krizleri genellikle finansal serbestleşme öncesinde ortaya çıkar. Serbestleşme ile faiz oranları yeniden düzenlenirken bankacılık sektöründe yer alan diğer sınırlamalar kaldırılır. Bankacılık krizinin tahmin edilmesinde göstergeler arasında şunlar yer alır: Reel döviz kuru, geniş para çoğaltanı, hisse senedi piyasası, üretim düzeyi ve reel faiz oranları.

Yerel para biriminin aşırı değer kazanması ihracatı kazançlı olmaktan çıkartacak ve döviz pozisyonunda bozulmaya yol açabilecektir. Hisse senedi piyasasında fiyat düşüşleri firmaların net değerleriyle birlikte, banka kredilerine dayanak olan "teminat" değerlerini de olumsuz yönde etkileyecektir. Reel faizlerin yükselmesi üretimi ve büyümeyi düşürürken bankacılık sistemindeki düşük kaliteli aktiflerin artmasına yol açacaktır.

Sistematik bankacılık krizleri, ortalama olarak, bu konudaki ilk olumsuz sinyallerin gelmesini izleyen 18 veya 6 ay içerisinde ortaya çıkmaktadır.

Risk kaynaklarına göre çeşitli risk sınıflandırmaları yapılmaktadır. Genel olarak riskler ortaya çıkış durumlarına göre sınıflandırıldığında karşımıza sistematik ve sistematik olmayan risk grupları çıkmaktadır. Sistematik riskler dendiğinde piyasanın kendi iç dinamikleriyle çözebileceği yapıda olan riskler fakat sistematik olmayan riskler ise piyasanın herhangi bir araçla müdahale edemeyeceği veya yönetilemeyecek olan yani dış faktörler sonucu ortaya çıkan risklerdir.

Bankaların karşılaştığı riskler yönetilip yönetilemeyeceğine göre iki grupta ortaya çıkmaktadır: 1) Kontrol edilebilir riskler, 2) Kontrol edilemeyen riskler olarak ikiye ayrılmaktadır. Kontrol edilebilen riskler, risk azaltıcı tekniklerin kullanılmasıyla azaltılabilecek türden olup, kontrol edilemeyen riskler ise kontrol edilebilir risklerin zaman içinde değişebilirliğine bağlı olarak herhangi bir risk ölçme ya da ya da azaltma tekniği kullanmak suretiyle önceden tahmin edilemeyen ve ortaya çıktığı anda zarar riski olarak tanımlanmaktadır.⁴³

Risk beklenen getirilerden sapma olarak incelendiğinde temel olarak üç risk kavramı vardır:

Bunlardan birincisi; Sözleşme koşullarına göre kredi anlaşmalarındaki nakit akışları sonucu ortaya çıkan Kredi riski kavramıdır. Hemen ardından beklentilerden farklılaşan ticari enstrüman ve ürünlerin değerinde meydana gelen değişimlerden ortaya çıkacak piyasa risk türüdür. Akabinde, sistemin bekleneni karşılayamadığında veya içsel ve dışsal etkenlerin beklenmedik bir şekilde değiştiğinde ortaya çıkan operasyonel riskleridir.

Bu çalışmada risklerin ölçülmesinde kullanılan yöntemlerden bahsedilirken çalışmanın amacının daha net anlaşılabilmesi açısından risklerin 8 farklı başlık altında incelenmesi daha uygun görülmüştür.

---

⁴³ BDDK, "Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetim Sistemleri Hakkında Yönetmelik", 24312 Sayılı Resmi Gazete, Şubat 2001

2.3.1. Likidite Riski

Likidite riski, likitleşen bir banka bilançosunun maliyetinden kaynaklanan bir risk türüdür ve piyasaların likiditeye en çok ihtiyacı olduğu dönemde ortaya çıkar. Likidite riski bankaların borçlarındaki azalmayı iyi düzenleyememesi veya bilanço aktiflerindeki artışı karşılayacak şekilde yeterli kaynak bulundurmaması sonucunda ortaya çıkar. Bu nedenle bankalar çeşitli fon kaynaklarına ve yükümlülüklerinin farklı vade dağılımlarına sahip olmalı ve yeterli miktarda likidite bulundurmalıdır. Bankanın yeni bir borç alması olumsuz ekonomik şartlarda faiz riskini de ortaya çıkarabilir. Bununla birlikte bankanın fon sağlayamaması durumunda elindeki varlıkları satması bankanın aktif pasif dengesi üzerinde önemli etkilere sebep olur ve bankanın iflasına sebep olabilir.

Bankaların karşılaştıkları likidite riskinin iki önemli nedeni vardır:

- 1) Bankanın bilançosundaki aktif pasif arasında ortaya çıkan uyumsuzluklar veya dengesizlikler(ani mevduat çekilişleri, öngörülemeyen pasif azalışları, vb.) birinci nedendir.
- 2) Bankanın piyasalarda yaşanan değişiklikleri ve gelişimleri doğru gözleyememesi sonucunda, bankanın likiditesinde yaşanan olumsuz gelişmeler bankanın geleceği konusunda önemli riskler oluşturur.⁴⁴

2.3.2. Kredi Riski

Bankaların en önemli özelliklerinden biri kredi kullandırmaktır. Bununla beraber banka yöneticilerinin kredi verirken, kredi kullanmak isteyen kurumun güvenilirlik düzeyini dikkate alıp kredi işlemi hakkında doğru karar verebilmesi kredi verenin geleceğini etkilemektedir. Bu bakımdan kredi riski ödünç alan tarafın yapılan anlaşmaya uymaması durumu olarak tanımlanabilir.

---

⁴⁴ A. B. Ünsal, " Bankacılıkta Likidite Risk Yönetimi" **BDDK Yetki Etüdü Raporu**, Ankara, 2001, s.35

Kredi riski geçmişi milattan önce 1800 Babylon zamanına kadar uzamaktadır. Kredi riski borç alanın sorumluluğunu yerine getirmemesi sonucu oluşan zarar ve işlem maliyeti olarak tanımlanmaktadır.

Bankalar açısından bu riskin sebebi genel olarak krediler olmakla beraber, banka faaliyetlerine bağlı olarak bilanço ve bilanço dışı hesaplardaki diğer etmenlerde kredi riskine sebep olabilir. Bu sebeplere interbank işlemleri, kabuller, ticaret finansmanı, döviz işlemleri, swap işlemleri, bonolar, opsiyonlar, vadeli işlemler, garanti ve kefaletler örnek olarak gösterilebilir.

Literatürde kredi riskinde müşterinin bankayla yapmış olduğu anlaşmadaki yükümlülükleri temerrüde düşmeden ya da düştüğü andaki risk olarak bilinmektedir. Bu kötüleşme temerrüde düşme olmayıp temerrüde düşme ihtimalinin artmasıdır. Kredi riski az sayıda önemli müşterinin temerrüde düşebilecek büyük kayıplarla karşılaşmasından sonra önemli hale gelmeye başlamıştır. Kredi riskleri genelde risk dereceleri ile değerlendirilir. Riskin iki boyutu vardır: 1) Risk miktarı 2) Riskin kalite derecesidir. Riskin kalitesi derecelerle ölçülür: bu dereceler içsel (bankanın kendisi) , dışsal (derecelendirme kuruluşlarının verdiği dereceler) olabilir. Riskin kalitesi temerrüde düşme ihtimali olan riskin temerrüde düşme ihtimalini kantitatif etme sürecidir. Bankanın elinde derece, sınıflar ve bu müşterinin eski bilgileri olmakla beraber bu kayıp hakkında karar veremeyebilir. Çünkü bu kayıp garantiye bağlı olabileceği gibi üçüncü tarafa ya da iflastan sonra varlıkların likiditelerine bağlı olabilir. Bu bakımdan kredi riski bankacılık sektörünün karşılaştığı hem en eski hem de çok boyutlu risklerdendir.⁴⁵

2.3.3. Faaliyet Riski

Genel olarak iç risk kategorisinde bulunmaktadır. Kurum içi kontrollerdeki bozulmalar ya da aksaklıklar ve yönetim içi hatalardan kaynaklanan risk olarak tanımlanmaktadır. İç kontrollerdeki aksamalar mevcut hata ve sahtekârlıkların gözden kaçmasına yol açacağından dolayı bankaların dönem sonu karlılıklarında yaşanacak düşüşlerinde gizli bir sebebi olabilmektedir.

---

⁴⁵ Joel Bessis, **Risk Management In Banking**, New York John Wiley Sons, 2004, .s36.

Faaliyet riskinin yönetici tabanlı oluşan kısmında ise, bankaların yöneticilerinin hataları ve yetersizliklerinden kaynak oluşturduğu görülmektedir. Bu risk bankalarının faaliyetlerini etkin bir şekilde yerine getirememesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Banka teknolojik gelişmelerin gerisinde kalması sonucu, hizmet sunmada rekabet gücünü yitirebilir ya da banka yöneticileri bilanço vade uyumunu göz ardı ederek gereksiz şubeler açarak, yeterince bilgi sahibi olmadığı alanlara girerek, siyasal etkilere karşı korunmayarak ve maliyet analizi yapmadan yeni ürünler geliştirerek bankayı zarara uğratabilirler.

2.3.4. Operasyonel Risk

Operasyonel risk ise banka içi faaliyetlerin aksaması sonucunda hataların veya usulsüzlüklerin gözden kaçırılması sonucu, koşullara uygun hareket edilmemesinden, banka yönetimindeki hatalardan ve deprem yangın, sel gibi felaketlerden kaynaklanabilecek kayıpları ya da zarar uğrama ihtimalini göstermektedir.

Bunun içinde teknoloji riski, sistimal riski, yasal risk, ahlaki ve itibar riski de bulunmaktadır. Burada yer alan yasal risk, yetersiz ya da yanlış bilgi doküman nedeniyle alacakların değer kaybederek geri dönmesi ya da yükümlülüklerin beklenin üzerinde gerçekleşmesi durumunu ifade eder. Yasal düzenlemenin temelinde yatan sorun, düzenlemelerin sürekli farklılaştırılarak gerekli sistemin benimsenememesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Mevcut düzenlemelere göre oluşturulmuş olan yapı ve dengeler yasal düzenlemelerin sürekli değiştirilmesi sonucunda bozulabilir ve zararlara maruz bırakabilir.

Sistimal riskleri en başta tepe yöneticilerinin, çalışanlarının, müşterilerinin veya üçüncü kişilerin iyi niyet kurallarına aykırı olarak hile, sahtekârlık, içeriden öğrenme, soygun hırsızlık, dolandırıcılık, bilgi sızdırma, teknoloji çalma gibi yöntemlerle bankaları zarara uğratmalarından kaynaklanan operasyonel risk türüdür.

Günümüzde bunların değişik alanlarda faaliyetlerini yoğunlaştırmaları ve elektronik bankacılık uygulamalarının yaygınlaşması sistimal risklerinin gerçekleşme düzeyini artırmıştır.

Ahlaki risk banka hissedarları veya yöneticilerinin ahlaki değerlere aykırı eylem veya işlemleri ile bankayı zarar uğratma riskleridir. İtibar riski operasyonel risk olmakla birlikte bir bankanın faaliyetlerindeki başarısızlıklar ya da bulunan yasal düzenlemelere uygun davranılmaması ve kayıtsız kalınması sonucunda bankaya duyulan güvenin azalması ve itibarın zedelenmesi ile ortaya çıkan bir prestij kaybıdır.

2.3.5. Faiz Riski

Bankaların karşılaştıkları riskler olarak incelendiğinde, bir bankanın mali yapısında yaratılan etkiye bakılması daha doğru olacaktır. Yani faiz oranlarında oluşan ters yönlü hareketlerin sonucunda bankanın pozisyon durumuna bağlı olarak maruz kalabileceği zarar ihtimalini ifade etmektedir. Buradaki ters yönlü hareketlerin sadece faiz oranlarındaki ters yönlü hareketlerle sınırlı olacağını düşünmemek gerekir. Faiz riski dendiğinde faiz oranlarındaki hareketler nedeniyle bankanın finansal pozisyonlarının durumuna bağlı olarak ta karşılaşılabileceği riski de ifade etmektedir.

Faiz riski ile karşılaşan banka burada varlık ve borçları arasında vade uyumsuzluğu sorunuyla karşı karşıya kalabilmektedir. Bununla birlikte faiz riski sorununun sadece faiz oranlarındaki hareketlerden değil bankanın varlık ve yükümlülükleri arasında vade uyumsuzluğunda kaynaklanabilir. Örneğin; bir bankanın yükümlülüklerinin vadesinin 1 yıl ve fonlama maliyetinin yüzde 9 olduğunu, varlıkların ise vadesinin 2 yıl ve fonlama maliyetinin ise yüzde 10 olması bankanın bankanın ikinci yılda elde edeceği karı belli etmez. Faiz oranları değişmiyorsa banka 2'nci yılda yüzde 1 kar eder. Eğer faiz oranı artarsa örneğin banka ikinci yılda borcu yüzde 11'e çıkarsa bankanın karı negatife dönüşebilecektir. Sonuç olarak bir banka yükümlülüklerine göre daha fazla varlık elinde bulunduruyorsa yeniden fonlama riski ile karşı karşıya kalabilir. Aynı şekilde bir banka varlıklarına göre daha fazla yükümlülük taşıyorsa ve faiz oranları düşüyorsa banka yeniden yatırım yapma riski ile karşı karşıya gelebilir.⁴⁶

Bankacılıkta faiz riski doğal kabul edilmekle birlikte bankanın karını artırabilir. Ancak aşırı faiz riski, banka gelirleri ve sermaye tabanı için büyük bir tehdit oluşturabilir. Bu tehlike faiz oranlarındaki değişmelerinin, bankanın faize duyarlı gelirlerini ve faaliyet giderlerini değiştirmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

---

⁴⁶ Anthony Saunders, "Financial Institution Management" , **Hill Higher Education**, 1999, S.3.

Faiz riskinin farklı nedenleri bulunmaktadır. Faiz riski; vade farklılıkları sonucunda riskin yeniden fiyatlandırılması sonucu bilanço kalemlerinin yeniden fiyatlandırılması şeklinde olabileceği gibi verim eğrisindeki değişimlerden ya da temel faiz riski aynı fiyatlandırma özelliklerine sahip farklı enstrümanlara uygulanan faiz oranlarının ayarlanmasında yapılan hatalı korelasyonlardan da kaynaklanabilir. Faiz riskinin nedenleri çok çeşitli olmakla beraber temelde 4 tane neden bulunmaktadır. Bunlar şunlardır:

2.3.5.1. Yeniden Fiyatlandırma Riski

Faiz riskinin en çok tartışılan şekli olan yeniden fiyatlandırma riski, sabit olmayan vadelerden ve bankanın varlıklarının, yükümlülüklerinin ve bilanço dışı pozisyonlarının yeniden fiyatlandırılmasından kaynaklanan risk türüdür.

Yeniden fiyatlandırmanın yol açtığı faiz oranlarındaki değişme genel olarak bankaların gelirlerinde ve temel ekonomik değeri üzerinde büyük önem taşımaktadır. Uzun dönemli sabit orandan kısa bir krediyi kısa dönemli bir mevduatla fonlayan bir bankanın, faiz oranları yükseldiği takdirde hem pozisyondan kaynaklanan gelecekteki gelirlerinde hem de kendi değerinde azalma meydana gelecektir.

2.3.5.2. Getiri Eğrisi Sapma Riski

Fiyatlandırmadaki uyumsuzluklar, bankanın gelir eğrisi eğiminin ve şeklinin değişmesine yol açar. Bu risk, gelir eğrisindeki beklenmeyen değişmelerin bankaların gelirlerinde ya da temel ekonomik değerinde ters yönde etkiler oluşturmasıyla ortaya çıkar. Örneğin, 10 yıllık vadesi olan ve 5 yıllık devlet kâğıtlarıyla riskin dağıtılması üzerine hedge edilen devlet tahvillerinin temel ekonomik değeri, pozisyon, eğri üzerinde birbirine paralel hareketlerle hedge edilse de, gelir eğrisi dikleştikçe hızla düşer.

2.3.5.3. Temel Risk

Benzer fiyatlandırma modelleriyle farklı araçlara uygulanan oranlar üzerinden kazanılan ya da geri ödemeler arasındaki negatif korelasyondan kaynaklanan bir risk türüdür. Faiz oranları değiştiğinde, bu farklılıklar benzer vadeleri olan varlıklar,

yükümlülükler ve bilanço dışı pozisyonlar arasında yer alan nakit akışlarında ve kazançlarda beklenmedik değişimlere hız kazandırabilir.

2.3.5.4.Opsiyon Riski

Belli bir süre içinde, belirli bir faiz üzerinden sahibine borç verme ya da borçlanma hakkı opsiyonu tanımlamaktadır. Döviz pozisyonlarında olduğu gibi, burada da opsiyonu edinen opsiyon satıcısına bir prim ödenmesi mevcuttur. Faiz oranları borsa dışında ve içinde işlem gören opsiyonlar olarak ayrılabilirler. Yani borsa ve tezgâh üstü piyasalar olarak iki farklı piyasada alınıp satılırlar.

Sabit faiz düzeninin, yerini değişken faize bırakmasıyla faiz riski ortaya çıkmıştır. Bu sorunun çözülmesinde faiz opsiyonları bu riski ortadan kaldırmak için geliştirilmiş türev piyasa ürünleridir. Özellikle bankalar arası rekabette önemli bir avantaj oluşturduğundan, bankaların çoğu zaman kullandıkları önemli bir opsiyon türüdür.

Faiz opsiyonları ile ileriye dönük faiz riskini ortadan kaldırarak, kar potansiyeli korunabilmektedir. Faiz opsiyonları riskten korunma amacının yanı sıra spekülasyon amaçlı olarakta kullanılabilir.

Bankalar faiz oranını genelde üç yöntemle ölçerler. Bunlar: 1) Yeniden Fiyatlandırma, 2) Vade Modeli, 3) Süre Modelidir.⁴⁷

Yeniden fiyatlandırma modeli bir bankanın aktifinden kaynaklanan faiz gelirleri ile pasiflerinden kaynaklanan faiz giderleri arasındaki yeniden fiyatlandırma gapının defter değeri olarak nakit akımları analizi olarak tanımlanabilir. Yeniden fiyatlandırma gap modeli gelecekteki bir zamanda faiz oranları yeniden fiyatlaması ya da değişmesi durumunda faize duyarlı varlıklardaki ve faize duyarlı yükümlülükler arasındaki farktır.

Yeniden fiyatlandırma gap analizinde bankalar her vade döneminde varlıkların ve yükümlülüklerin faiz duyarlılıklarına bakarak gapları hesaplanmaktadır. Vade modelinde 3 koşul geçerlidir. Bunlar: 1) Faiz oranlarındaki artış olduğunda varlık ve yükümlülüklerin piyasa fiyatlarında azalış olacaktır. 2) Sabit faizli varlık ve

---

⁴⁷ a.g.e s.80

yükümlülükleri vade süresi uzadıkça faiz oranındaki artış daha büyük azalışa neden olur. 3) Faiz oranları arttıkça daha uzun vadeli menkul kıymetlerin piyasa değerleri azalan oranda artacaktır. Süre analizi modeli faiz riskini ölçme bakımından vade modelinden hem daha etkili hem de daha bütünseldir.⁴⁸ Çünkü bu modelde varlık ve yükümlülüklerinin vadeleri dâhil vade boyunca tüm nakit akımları hesaplanmakta ve faiz oranı riskinin ölçümünde rol oynamaktadır. Bunlar: 1) Süre analizi modelinde duration sabit getirili varlık ya da yükümlülüğün vadesi ile artmakta beraber duration azalan oranda artmaktadır. 2) Duration azaldıkça gelir artar. 3) Kuponlu ya da faiz ödemeli bir menkul kıymetin faiz oranı ne kadar yüksekse duration o kadar düşük olur.

2.3.6. Döviz Kuru Riski

Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve sabit kur rejiminin terkedilip dalgalı kur sistemine geçilmesiyle, döviz kuru riski bankalar açısından en çok üzerinde durulması gereken risklerden biri haline gelmiştir. Finansal serbestleşme sonrasında ülke ticaret hacimleri artmış ve bankalar üzerinden kullanılan döviz işlemleri hacmi gittikçe büyümüştür.

Reel döviz kuru uzun vadede iki ülke arasındaki enflasyon farkı kadar değişim gösterir. Eğer bu uzun vadede bir ülke parasını bu enflasyon farkı kadar devalüasyona tabi tutmazsa reel kur düşer yani ülke parası değer kazanır. Bu durumun sonucundan cari açık ve ödemeler dengesi açısından bir sorun yaşanıyor olacağından yerli para üzerindeki devalüasyon baskı olduğundan daha fazla artacaktır. Bir diğer taraftan ülke risk primi ve reel kurdaki değişim toplamının üzerinde kalan bir reel faiz oranı, ülkeye girmeye hazırlanacak yüklü bir sıcak paranın yolunu açacaktır. Bu tip bir ekonomide yabancı sermaye girişlerinin yanı sıra yerli finansal aktörlerde yabancı para cinsinden borçlanarak yüksek faizli yerli finansal araçlara yatırım yapmaktadırlar. Türkiye'de Şubat 2001'de yaşanan krizle hızlıca yabancı sermaye kaçıışı ve ülke parası değer kaybediyor kaygısıyla dövize olan olağanüstü talep sonrasında yüzde 100' ün üzerinde

---

⁴⁸ Zeki Günay, **Türk Bankacılık Sektöründe Likidite ve Aktif Pasif Yönetimi**, Ankara, 1997, s.36

devalüasyona sebebiyet vermiştir. Bu krize açık pozisyonda yakalanan birçok bankanın büyük kur farkı zararına maruz kalmasına sebep olmuştur.⁴⁹

Döviz kuru riski en basit olarak bankaların taşıdıkları ana pozisyonlara bağlı olarak yerli paranın yabancı paralar karşısında değer kazanması ya da kaybetmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Döviz kuru riski bankalar ve finansal kuruluşlar tarafından doğrudan yabancı yatırımlar ve yabancı portföy yatırımlarının operasyonel ve finansal kar getirdiğinden, bu yatırımlara yoğunlaşması sonucunda döviz kuru riski ortaya çıkmıştır. Bu riskin ortaya çıkmasındaki bir başka önemli sebep ise bankaların portföylerinde bulundurduğu döviz cinsinden olan varlık ve yükümlülüklerini çeşitlendirme yoluyla farklılaştıramama veya dağıtamamasıdır. Bankanın döviz kuru riski ile karşılaşması sonucunda faiz oranı riski ve geri ödememe riski de ortaya çıkar. Ayrıca bu risk bankaların karşısına varlık ve yükümlülüklerde taşınan farklı miktarlarda yabancı enstrümanlar sebebiyle de olabilir. Örneğin; Bir bankanın aktifinde 100 milyon dolar yabancı para cinsinden varlık ve pasifinde 80 milyon dolar yükümlülük olduğunu varsayalım. Baktığımızda bankanın tek para cinsinden varlık ve yükümlülük taşımaktadır. Ayrıcı durumu daha da anlaşılır kılmak için bankanın yabancı aktif ve pasiflerinin aynı vade yapısına sahip olduğunu varsayalım. Bu durumda doların TL karşısında değer kazanması bankanın bilançosu açısından olumlu bir gelişmedir. Mevcut döviz kurunda banka yabancı varlıkları dolayısıyla yabancı yükümlülüklerden fazla olmakta ve döviz kurunda doların tarafında değişmesi bu olumlu etkiyi artırmaktadır. Aynı koşullarda fakat bankanın tam tersi durumla karşılaşması sonucunda banka zarar etmektedir. Bu iki örnek üzerinde de bankanın yabancı varlık ve yükümlülükleri vade yapısı aynıdır. Bankanın farklı vade yapılarında ve farklı para cinslerinde varlık ve yükümlülüklerinin olması döviz kuru riskinin hesaplanmasını daha karışık hale getirmektedir.⁵⁰

Sonuç olarak bankalar ve diğer finansal aktörlerin taşıdığı kur riski sonucundan ortaya çıkabilecek her durumun çeşitli formatlar ışığında aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.⁵¹

---

⁴⁹ Ersoy Gültekin, Risk Tabanlı Sermaye Modeli ve Türkiye Örneği, **Ankara; BDDK Yetki ve Etüdü Raporu**, 2001 s.12

⁵⁰ Saunders, **a.g.e.**, s. 3.

⁵¹ Gültekin, **a.g.e.**, s. 16

Tablo- 2.4: Bankanın Kur Riski Senaryoları

	Açık Pozisyon (Short Position)	Fazla Pozisyon (Long Position)	0 ^o Pozisyon
Devalüasyon	Zarar	Kâr	-
Revalüasyon	Kâr	Zarar	-

Kaynak: Anthony Saunders, Financial Institution Management, **McGraw- Hill Higher Education** S.3, 1999, s. 44-48.

Tarihi Simülasyon yöntemi VAR hesaplaması yapılırken dolar kurundaki her iki yöndeki aşırı hareketler risk unsuru olarak algılanmasıdır. VAR, belirli bir güven seviyesinde, normal piyasa şartlarında, belirli bir zaman aralığında beklenen en kötü kaybın miktarını ölçmektedir. VAR kullanıcılarına en basit olarak piyasa riskinin ölçüsünün ne olduğunu sunar.

Döviz kuru riski hesaplanırken genel olarak iki tür yöntem mevcutken, bunun dışında faiz riski ve hisse senedi riski gibi risk türleri için tek yönlü VAR hesaplanmaktadır. Çünkü bu pozisyonlarda bankanın uzun pozisyonlarda olduğu düşünülmemekte ve faizin yükselmesi ya da hisse senedinin değerinin düşmesi banka açısından risk yaratacağı kabul edilmektedir. Bunun yanında, kur riskinin hesaplanması esnasında çift yönlü VAR yöntemi dikkate alınmalıdır. Doların TL karşısında değer kaybetmesi de, bankanın taşıdığı yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülük durumuna göre bir risk unsuru ortaya çıkarabilir.

Döviz kuru riski hesaplanmasındaki bir diğer yöntem ise, bankanın maruz kaldığı ya da kalacağı risk unsuruyla yakından ilgilidir. Net risk tutarının bankanın portföyündeki döviz pozisyonları dikkate alınarak hesaplanan bir yöntemdir.

(Net risk= (Döviz cinsinden aktifler - Döviz cinsinden pasifler) + (Döviz satışı - Döviz alışı)

Döviz riskinin hesaplanmasındaki bir diğer yöntem ise volatilitenin temel alındığı yöntemdir. Ülke parası cinsinden net kur riski, döviz kurundaki belirsizlik hâli arttıkça artar. Döviz talebi arttıkça ya da arz azaldıkça o döviz o ülkenin parası aleyhine

değişir. Aynı şekilde dövize olan talebin azalması ya da arzın artması kurun o ülke parası lehine artması sonucunu doğurur.

2.3.7. Piyasa Riski

Bankalar hesaplarında tutulan pozisyonlarda finansal piyasalardaki dalgalanmalardan kaynaklanan faiz, kur ve hisse senedi fiyat değişmelerine bağlı olarak faiz oranı riski, hisse senedi pozisyon riski ve döviz kuru riskinden dolayı zarar etme ihtimali olarak tanımlanır. Genel anlamda piyasa riski dendiğinde ise, mevcut bir varlığın ya da yükümlülüğün, gelecekte yaratacağı riskler olarak tanımlanabilir. Genele bakıldığında piyasa riski birçok farklı enstrüman riskini içinde barındırdığından bankacılık sektörünün karşılaştığı risklerin en geniş kapsamlısıdır.

2000 yılından sonra günümüzde riskleri önceden tahmin edip başa çıkabilmek adına bankalar ve sigorta şirketleri birçok risk modeli geliştirmişlerdir. Bu modellerin gelişim süreci aşamasında olaylara çeşitli yaklaşımların da gelişmesi veya artması beraberinde gelmiştir. Çalışmada bu yaklaşımlardan üçünün üzerinde durulmaktadır. Bunlar:

- 1) Riskmetriks Modeli
- 2) Tarihi Simülasyon
- 3) Monte Carlo Simülasyonu.⁵²

Riskmetriks modeli piyasanın mevcut normal koşullarını kaybetmesi sonucundan finansal kuruluşun ya da bankanın potansiyel kayıplarının hesaplanmasıdır. Dönemlik piyasa şartlarının kaybolması sonucu bankaların ilerleyen dönemlerde karşılaşılabileceği kayıpları hesaplama ihtiyacı gereği ortaya çıkmış bir modeldir. Piyasa riski bir finansal kuruluşun risk koşulları durumunda günlük geliri ile ilgilidir.

---

⁵² Saunders, a.g.e, 1999

Standart sapma ve korelasyon hesaplamaya gerek kalmaksızın portföy riskini hesaplamak için Tarihi Simülasyon Yöntemi kullanılır. Bu yöntemle 500 günün verileri sayesinde risk karşısında portföyün en kötü durumları görülebilmektedir. Bu yöntemin eksi tarafı ise, yüzde 5 olasılıkla VAR bulunurken en fazla geçmiş 500 günün verileri ile kullanılması ve daha eski verileri kullanmanın mümkün olmamasıdır. Bununla beraber geçmiş dönem verileri kullanılırken geçmişteki ekonomik yapıdaki (kur politikasındaki değişiklik gibi) değişiklikler dikkate alınmamaktadır.⁵³

İki yaklaşım modelin olumsuz yanlarından etkilenmemek için kullanılır. Bunlardan biri, tarihi simülasyon modelinde geçmiş gözlemleri ağırlıklandırmak olup; bu yöntemde bugüne daha yakın geçmiş gözlemlere ağırlık verilmektedir. İkinci yöntem ise Monte Carlo Simülasyon yöntemidir.

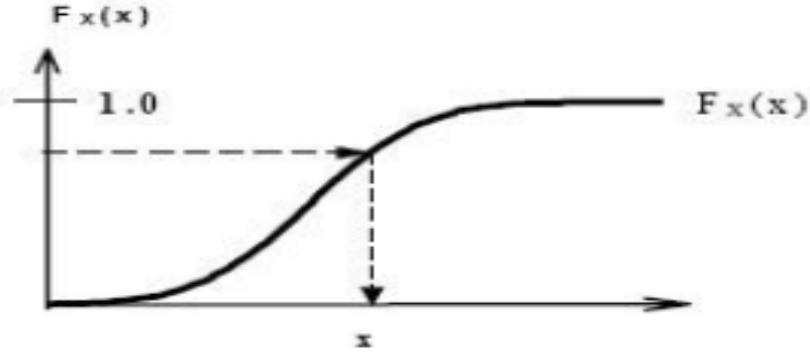
Sınırlı gözlem ile elde edilen sonuçların eksikliğini gidermek amacıyla bu yöntem üretilmiştir. Bu yöntem ile finansal kuruluşun maruz kaldığı piyasa riskinin ölçülmesi için en başta döviz kurundaki değişimlerin tarihi varyans- kovaryans matrisinin hesaplanması gerekmektedir. Bu matris A ve A' olarak iki simetrik matris ayrılmaktadır. Bu iki matris aynı olmakla beraber matrisin içindeki rakamlar tersidir. Daha sonraki aşamada A' matrisi rassal sayılardan oluşan z vektörü ile çarpılarak senaryolar oluşturulmaya çalışılır. VAR tarihi simülasyonlardan geçerek hesaplanır. Sadece bu yöntemdeki fark 10000 en kötü durumdan 500. üncü en kötü durum VAR olarak alınır.⁵⁴

Örneğin iki rassal değişkene (X_1, X_2) bağlı olan Y değişkeninin bu değişkenlerle olan ilişkisi f fonksiyonuyla tanımlanmış olsun.

---

⁵³ İhsan Karatepe, “Bankacılıkta Risk Yönetim Aracı Olarak Riske Edilmiş Değer”, **T.C Merkez Bankası Eğitim Seminer Notları**, 2001, s.27

⁵⁴ Özge Uysal, “Piyasa Riskinin Tespitinde Kullanılan Riskteki Değer Yöntemi”, **Sermaye Piyasası Kurulu, Aracılık Faaliyetleri Dairesi**, 1999, s.27

$$Y = f(X_1, X_2)$$

Şekil:- 2.3. Monte Carlo Simülasyonu Örneği

Kaynak: Kaan Bozkaya, A study on the reliability analysis during preliminary design - A rocket motor example. MS Tez. ODTÜ. Eylül 2006 s.62

Eğer X_1 ve X_2 değişkenlerinin dağılımı belliyse (örneğin: Normal Dağılım) ve aynı zamanda dağılım özellikleri de biliniyorsa (μ_x : Ortalama ve σ_x : Standart sapma) X değerleri için defalarca rastgele sayılar üretilerek f fonksiyonuyla Y değerleri hesaplanabilir. Buradan da Y ile ilgili istatistiksel bilgilere ulaşılabılır. Ne kadar çok örnekleme yapılırsa o kadar iyi sonuçlar elde edilir.⁵⁵

2.3.8. Ülke Riski

Bir ülkenin iç ve dış yükümlülüklerini yerine getirememesi ve kendine özgü koşullarından kaynaklanan bütün risklerin toplamı Ülke Riski olarak tanımlanabilir.

Ülke riskinin ortaya çıkmasına sebep olan etkenlerde siyasi, sosyal ve ekonomik koşullar olmak üzere şu şekilde sıralanabilir. Siyasi koşullar (Savaş, işgal, isyan, iç barışın tehdit altında olması, yönetim sorunu), sosyal koşullar (sosyal dengesizlikler, dinsel ve etnik kutuplaşma) ve ekonomik koşullar(enflasyon, durgunluk ve buhran, cari açık sorunu).

⁵⁵ A.g.e., s. 28.

Yabancı yatırımcılardan en önemlilerden biri yabancı banka fonlarıdır. Bankalar ülke riskini ölçerken, ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasal koşullarını inceleyen analizler sonucu ülke riski endeksleri yayımlarlar. Bunun yanı sıra Moody's, Standart and Poor's gibi derecelendirme kuruluşları tarafından da ülke riski derecelendirmesi yapılmaktadır. Ülke analizinde siyasal rejim, yasal düzenlemeler, ülkenin üye olduğu uluslararası örgütlenmeler ve ilişkileri, büyüme, döviz rezervleri, ödemeler dengesi, enflasyon oranı, ithalat ihracat dengesi, dış borçlar, borç yükü, nüfus, istihdam, gelir dağılımı gibi, ekonomik siyasal ve sosyal değişkenler önemli rol oynamakta ve yer tutmaktadır.

2.3.8.1. Ülke Riskini Ölçmede Kullanılan Modeller Hakkında

Bankalar ve finansal kuruluşlar ülke risklerini ölçerken çeşitli modeller kullanılmaktadır. Bu yöntemlerin bir kısmı içsel ve bir kısmı da dışsal değerlendirmelerdir.

Dışsal hesaplama modelleri Euro Money hesaplama indeksi, Kurumsal Yatırım indeksi olup; içsel hesaplama modelleri istatistiksel modeller, borç servis oranı ithalat oranı, yatırım oranı ihracat getiri varyansı ve yerli para arzı büyüme oranıdır. Dışsal hesaplama modellerinin en önemlileri Euro Money Endeksi ve Kurumsal Yatırım Endeksi'dir. Euro Money endeksi, 1979 yılında yayımlanan Euro Money endeksi, LIBOR üzerinden ülke borcu için konu olan miktar ve vadeye göre ayarlanmış ödenmesi gereken Euro piyasalarındaki faiz oranındaki spreaddir. Bu indeks ülke risk problemlerini belirtmedeki göreceli önemini anlamalarına göre tarafsız olarak ağırlandırılırken ekonomik ve politik faktörlerden oluşan büyük miktarlardaki sayılara göre oluşturulan bir endekstir.

Kurumsal Yatırım Endeksi, genelde iki yılda bir çıkarılır. Bu endeks çoğunlukla bankaların kredi memurlarının yoklamalarına dayanır. Bu kişiler ülkeler hakkında tarafsız olarak ülkelerin verdikleri kredilerinin kalitelerine notlar vermektedirler.

İçsel hesaplama modellerinde biri olan istatistiksel modeller de; içsel kredi risk skorumla modellerinde olduğu gibi her ülke için belirlenen anahtar ekonomik göstergelere dayanmaktadır. Bankalardaki ve finansal kurumlarda ki analistler ülke yeniden

planlanmasının olasılığını açıklamada kullanılacak mikro ve makro bazda veriler gösterirler. Sonra analizi yapan kişiler borçlarını yeniden yapılandıran ve yapılandırmayan ülkeler arasında iyi bir ayırım yapmada etkili olabilecek verileri görebilmek için yeniden yapılandırılmış ve yeniden yapılandırılmamış ülkelerdeki geçmiş dönem dataalarını kullanırlar. Analiz yapanlar bunun için çoğunlukla 40'tan çok veri seti toplarlar.

Borç servis oranı borçlardaki faiz ve amortisman tutarlarının ihracata bölünmesi ile bulunan bir orandır. Kuvvetli dövizlerden olan borçların geri ödenmesi ile ihracat gelirleri arasındaki ilişki arttıkça o ülkenin borçlarını yeniden yapılandırma olasılığı da artar. Dolayısıyla borç servis oranı ile borçların yeniden yapılandırılma olasılığı arasındaki ilişki pozitifdir.

2.4. Para ve Bankacılık Krizlerine Teorik Yaklaşımlar ve Önlemler

İkiz krizler olarak adlandırılan üçüncü nesil kriz modellerinin değindiği nokta finans sektöründeki uyuşmazlıklar üzerine kurgulanmıştır. Yurtiçindeki bankaların ulusal para cinsinden yatırımcıya uzun vadeli kaynak sağlaması ve bunun kısa vadeli olarak yabancı para cinsinden kapatılmak üzere yeniden borçlanması bankacılık sektöründe derin bir paya uyuşmazlığı problemine yol açmaktadır.

1990 sonrası yaşanan krizler, gelişmekte olan ülke ekonomilerindeki vade ve para uyuşmazlığının yoğun şekilde yaşanması, para ve bankacılık krizlerinin bundan sonraki yıllarda beraber yaşanmasına yol açmaktadır. Ulusal paranın hızlı değer kaybedeceği beklentisiyle döviz piyasasında yoğun talebin oluşmasıyla kur ve nominal faizlerdeki hızlı yükselişle beraber bankalardan ulusal mevduatlarını çeken yatırımcı parasını döviz cinsinden getiri sağlayan yatırımlar yapmak isteyeceklerdir. Bu durum uzun vadeli yükümlülükleri olan bankaları zor durumda bırakacaktır.

Zaten, döviz kuru yükselirken nominal faizlerin hızla tırmanmasının bir nedeni kurdaki yükselişten yararlanmak isteyen ekonomik aktörlerin ulusal para cinsinden getiri getiren menkul değerleri bozdurup tahvil bono piyasasında arz fazlası yaratmaları ise, bir diğer nedeni de vade uyumsuzluğu yaşayan ticari bankaların para talebi karşısında likidite sağlamakta zorlanması ve likidite sağlamak için bankalar-

arası piyasaya rekabetçi bir biçimde faizleri tırmandırıcı taleplerle girmeleridir. Üstelik kurda sert bir yukarı hareketin oluşması halinde döviz açık pozisyonu olan bankaların yükümlülüklerinin ulusal para cinsinden değeri artacak; buna karşın, portföylerinde ulusal para cinsinden getiri getiren menkul değerler ne denli yüksekse, varlıklarının değeri o denli düşecektir. Dolayısıyla bankacılık sektöründe para ve vade uyumsuzluğunun bir arada görülmesi bankalara hücum sırasında bankaların ödeme güçlerini kaybetmelerine ve sektörde iflaslara davetiye çıkaracaktır. Bankacılık sektöründe iflasların artması ise, ekonomi üzerinde önemli bir takım olumsuz sonuçlara yol açacaktır.⁵⁶

Bankacılık sektöründe yaşanan panikler ekonomiyi başka kanallardan da etkileyerek ciddi maliyetlere yol açabilmektedir. Eğer bankacılık sektöründe ortaya çıkan panik, halkın mevduatı nakit rasyosunu ve bankaların likidite pozisyonlarını güçlendirmek amacıyla açtıkları kredileri azaltarak mevduat/rezerv rasyolarını düşürmelerine yol açarsa, bu durum para arzının ve dolayısıyla ekonomik aktivitenin azalması sonucunu doğurabilecektir. Bankacılık krizi dolayısıyla insanların likit kalma istekleri sonucu artan para talebi ve/veya bankacılık sektörünün durumu hakkındaki olumsuz beklentilere bağlı olarak gömülmenin artması, paranın dolaşım hızını azaltacaktır. Bu da ekonomik aktivitenin azalmasına yol açacaktır.⁵⁷

2.4.1. Bilanço Etkisi

Genellikle gelişmekte olan ülkelerde, sadece ekonomide önemli bir yere sahip olan finans kesimi içindeki bankacılık sektörü değil reel kesim içindeki şirketlerde genellikle bilançoları ile ilgili bazı sorunlar yaşayabilmektedir. Bu sorunların kaynağında gerek yurtiçi gerekse yurtdışı kaynaklı olsun, ekonomik ya da politik istikrarsızlığın yarattığı panik havası sonucunda yaşananlar sadece bankaların değil firma bilançolarında yaşanan bozulmaların ülke ekonomisinde yarattığı tahribat oldukça güçlü olmuştur. Özellikle gelişmekte olan ekonomilerde önemli bir yer edinmiş olan reel kesim dengesinin güçlülüğü olası bir krizin mümkün olduğunca

---

⁵⁶ Sebastien Wälti, "Simple Models of Currency Crises", <http://signe.krogstrup.com/IEJArchive/Wiilti2003.pdf> (Erişim Tarihi: 02.07.2013), s.1-17.

⁵⁷ Ö. Faruk Çolak, Hakan Ardor ve Mengü Tunçay, "Finansal Kriz ve Bankalar: Türkiye'de 2000 ve 2001 Krizleri Örneği", **Yeni Türkiye Dergisi**, S. 41, 2001, s.701-771.

önüne geçmeye çalışacak, bankaların bilançoları üzerindeki sorumluluğu hafifletecek ve ülke ekonomisini finansal krizlere karşı kırılğan bir yapıdan arındıracaktır.

Yabancı yatırımcıların düşüncesinde, ekonominin geleceğine dair güven kaybının oluşması sonucunda özellikle sermaye piyasalarında yoğun para çıkışına sebep olacaktır buna paralel olarak ulusal paranın değer kaybı kaçınılmaz olacaktır. Reel sektör kesimine bakıldığında, firmaların yabancı para cinsinden olan yükümlülüklerinin ulusal para cinsinden artmasına ve halka arz olmuş, hisse senetleri borsada işlem gören firmaların hisse senetlerinin yaşayacağı değer kayıplarının yaşanması sonucunda o firmayla ilgili net aktif değer küçülmesi dolayısıyla firmaların büyümeme sorununu yaratacaktır. Böyle bir gelişme bilançoların oldukça kötüleşmesine ve yatırım yapmama sorununu yaratacaktır ve ülke ekonomisinde büyümememe-küçülme sorunu ortaya çıkacaktır.

Krugman, bu süreci bir modelleme olarak aşağıdaki gibi göstermiştir. Modelde firmaların yatırım düzeyinin servetlerinin düzeyi ile kısıtlı olduğu ve borçların büyük bir bölümünün yabancı para cinsinden olduğu varsayılmıştır.

$$1. y = D(y, i) + nx (eP^*/ P, y)$$

$$2. M / P = L(y, i)$$

$$3. i = i^*$$

Birinci eşitlik mal piyasası dengesini göstermektedir. D, yurtiçi toplam talebi; i yurtiçi nominal faiz oranını; y, reel milli geliri; nx net ihracatı; eP^*/ P ise reel döviz kurunu ifade etmektedir. Gelirin ve faizin fonksiyonu olan talep / harcama ile reel döviz kurunun ve gelirin fonksiyonu olan net ihracat, toplam milli geliri oluşturmaktadır.

İkinci eşitlik para piyasası dengesini göstermektedir. M/P , reel para arzını; yurtiçi nominal faizin ve gelirin gelirin fonksiyonu sayılan L ise para talebini ifade etmektedir. Analiz boyunca reel para arzının sabit olduğu kabul edilmiştir.

Üçüncü eşitlik risk priminin bulunmadığı faiz paritesi şartını göstermektedir. i^* , yurtdışı nominal faiz oranını ifade etmektedir.

3. eşitlik, 1. ve 2. eşitlikte yerine konulduğunda, 4. ve 5. eşitlik elde edilecektir:

$$4. y = D(y, i^*) + nx(eP^*/P, y)$$

$$5. M/P = L(y, i^*)$$

Krugman, reel döviz kurunun yurtiçi toplam talep üzerinde doğrudan etkisinin olduğunu göstermek amacıyla son olarak 6. eşitliği tanımlamıştır.

$$6. y = D(y, i^*, eP^*/P) + nx(eP^*/P, y)$$

6. eşitlik ekonomide çoklu dengenin varlığını ortaya koymaktadır. Örneğin ulusal paranın aşırı derece değerlenip, eP/P oranının düştüğünü varsayalım. Bu varsayım altında, dış yükümlülüklerin ulusal para cinsinden değeri düşecek bununla beraber şirket net aktif değerlerinde kayıplar olmayacak ve bilanço değerlerinde herhangi bozulma olmayacağı için yatırımlarda sekte oluşmayacaktır. Reel döviz kurunun aşırı değerlenmesi sonucunda bu mekanizma tamamen tersine işlemeye başlayacaktır. Ulusal paranın değer kaybetmesiyle birlikte bilançolarda meydana gelecek olası bozulmalar, yurtiçi yatırımların ve buna bağlı olarak istihdamın daralmasına yol açacaktır. Yine ulusal paranın değer kaybetmesi net ihracatın artmasına yol açacaktır ve bu durum ekonomide iki olası dengenin varlığını gündeme getirecektir: ulusal paranın değer kaybetmesinin yurtiçi yatırımlar üzerine olan negatif etkisinin, net ihracat üzerine olan pozitif etkisinden daha fazla olduğu ve dolayısıyla çıktı düzeyinin azaldığı durum, ekonominin "kötü denge" aralığını; tersi durum ise ekonominin "iyi denge" aralığını ifade etmektedir. Dolayısıyla devalüasyon sonrası ekonominin iyi denge aralığına mı, yoksa kötü denge aralığına mı yöneleceğini belirleyen temel makro değişken net ihracattaki değişimdir.

Özetle bu basit modelde gelişmiş ekonomilerden farklı olarak gelişmekte olan ekonomilerde finansal krizler sonrası resesyonların ne kadar uzun sürdüğünün bir açıklaması olarak düşünülebilir.

2.4.2. Bulaşma Etkisi

Bir ülkede gerçekleşen herhangi bir finansal kriz sonrasında, çok fazla zaman geçmeden ve genellikle aynı bölge içinde başka ülke veya ülkelerinde finansal krize girmelerine sebep olabilmektedir. Yaşanan krizlere bakıldığı zaman 1992- 1993 ERM

krizi, 1994 Meksika krizi ve bunun sonrasında 1997 de yaşanmış olan Doğu Asya krizinin de yayılcı bulaşma etkisinin bulunduğu finansal krizlerdir.

Drazen'e göre, bir ülkede yaşanan para/döviz krizinin, diğer ülke ve/veya ülkelerde kriz olasılığını artırması bulaşma etkisini gündeme getirmektedir. Ayrıca, aynı bölgede olsa dahi eş zamanlı yaşanan finansal krizler yurtdışı kaynaklı ve ortak faktörlere bağlı ise, yani bir ülkede yaşanan kriz diğerinin kaynağı değil ise, bulaşma etkisinden söz etmek doğru olmayacaktır. Çünkü gelişmiş ülkeler tarafından alınan ekonomik ve/veya politik kararlar gelişmekte olan ülkeler üzerinde benzer olumsuz etkilere yol açabilmektedir.⁵⁸

Aynı coğrafi bölge içerisinde bulunan ya da başlayan finansal bir krizin bir başka ülkede ikinci bir finansal krize sebep olması, diğer ülkenin genel makro ekonomik verilerinde yol açtığı bozulmalardan veya iktisadi ajanların beklentilerinde meydana gelen olumsuzluklardan ve kötüleşmelerden kaynaklanmaktadır. Bu durumun değerlendirilmesinde karşımıza iki önemli unsur çıkmaktadır bunlar; yayılma ve bulaşma etkileri olarak birer ayrıma dahil edilmişlerdir.

Yayılcı etkisi hakkında Masson, "gelişmekte olan ülkede yaşanan finansal krizin diğer gelişmekte olan ülkelerin temel makroekonomik verilerinde bozulmalara yol açabileceğini ve bununda ikinci bir finansal krize yol açabileceğini" vurgulamıştır. Yaşanan birinci finansal krizin diğer ülkenin/ülkelerin makroekonomik verilerinde bozulmaya yol açması ise, ağırlıklı olarak iki farklı nedendir. İlki, bu ülkeler arasındaki ticaret ilişkisinin yoğun olmasından kaynaklanmaktadır: Örneğin bir ülkenin ulusal parasını devalüe etmesi, dış ticarete rakip olan ülkelerin rekabet gücünün azalmasına, dış ticaret açığının artmasına yol açabilecektir. İkinci neden ise, finans piyasalarından kaynaklanmaktadır: Örneğin, ikinci bir ülkedeki (gelişmiş ve büyük ülkelerdeki) yatırım fonu yöneticilerinin, finansal krize girmiş olan birinci ülkede uğradığı kayıplarını telafi etmek için hem birinci ülkeden, hem de krizin bulaşma olasılığı yüksek diğer üçüncü ülkelerden fonlarını çekmesi, bu üçüncü ülkeler arasında finansal krizlerin tetiklenmesine veya başlamış olan krizlerin derinleşmesine yol açabilecektir.

---

⁵⁸ Allan Drazen, "Political Contagion in Currency Crises", **NBER Conference on Currency Crises**, S. 6, Şubat 1998, s. 1-31.

Vurgulamak gerekir ki, yaşanan finansal krizler her zaman makroekonomik verilerin bozulması aracılığıyla diğer ülkelere sıçramaz. İktisadi ajanların mevcut makroekonomik verilere ilişkin değerlendirmelerinin olumsuz dönmeye ve piyasaya beklentilerinin değişmesi de yaşanan krizlerin alanını genişletebilir. Böyle bir durumu Masson bulaşma etkisi olarak tanımlamıştır. Başka bir ifadeyle, bir ülkede yaşanan finansal kriz, diğer ülkelerin temel makroekonomik göstergelerini bozduğu için değil de, bu göstergelere ilişkin değerlendirmeleri değiştirdiği ve/veya yatırımcıların risk algılama düzeyini arttırdığı için diğer ülkelere bulaşmaktadır. Böyle bir gelişme, İkinci Nesil Modellerin temel vurgusu olan "*kendi kendini* gerçekleştiren beklentiler" sürecini hatırlatmaktadır.

Masson'a göre; diğer ülkelerde yabancı para cinsin borç ve dış ticaret açığı ne kadar yüksek ve döviz rezervleri ne kadar düşük ise, finansal krizlerin kendi *kendini* gerçekleştiren *beklentiler* yolu ile bulaşma olasılığı o kadar fazladır. Bu bağlamda,

Masson'un vurguladığı şekliyle bulaşma etkisi İkinci nesil kriz modelleri; yayılma etkisi ise Birinci nesil kriz modelleri literatürüne atıfta bulunduğu söylenebilir.⁵⁹

Drazen, "politik bulaşma" isimli başka bir tür bulaşma etkisi de tanımlamıştır. İkinci nesil kriz modellerinde spekülasyon saldırı esnasında döviz kurunu sürdürmenin en önemli ekonomik maliyeti faiz oranlarındaki artışıdır. Drazen ise, ekonomik maliyet kadar politik bir takım maliyetlerin de krizlerin bulaşmasında önemli olduğunu vurgulamıştır. Örneğin Euro öncesi AB gibi, politik ve ekonomik bakımdan bütünleşmiş olmuş ve sabit kur rejimi uygulayan bir birlik içinde bir üye ülkenin para-döviz krizi yaşadığını ve devalüasyon baskısıyla karşı karşıya olduğunu düşündüğümüzde eğer bu üye ülkenin birlik içindeki ekonomik ve politik ağırlığı fazla ise, yaşanan olumsuz gelişmeler birliğin geleceğine duyulan kuşkuları da arttıracaktır. Böyle bir gelişme karşısında, iktisadi ajanların diğer üye ülkelerinde devalüasyon baskısıyla karşı karşıya kalacağı beklentisine girmesi ve bu beklentiyle hareket etmesi, krizin bulaşma olasılığını arttıracaktır. Sonuç olarak; devalüasyon baskısıyla sabit kur rejimini ve dolayısıyla birliğin ekonomik ayağını terk eden üye ülke/ülkeler, birliğe üye olmanın sağladığı politik ve ekonomik bir takım avantajlardan da vazgeçmiş

---

⁵⁹ Paul Masson, "Contagion: Mansoonal Effects, Spillovers and Jumps Between Multiple Equilibria", **IMF Working Paper**, S. 142, 1998, s. 1-32.

olacaklardır. Eğer bu ülke/ülkeler birlik içinde ekonomik ve politik ağırlığı olan ye/üyeler ise, hem dünya ekonomisinde birliğin politik gücü azalacak, hem de birlik içinde krizin bulaşma olasılığı artacaktır.⁶⁰

2.4.3. Asimetrik Bilgi ve Ahlaki Risk (Moral Hazard)

Genel olarak nc nesil kriz modelinde ahlaki risk oldukça ciddi rol oynamaktadır. Devletin finansal aracılara sağlamış oldukları devlet garantileri ciddi ahlaksızlıklara yol açabilmektedir. Bu tür araçlar devlet garantisini arkalarında hissederek mümkün olduğunca riskli yatırımlara yeltenmektedirler. Bu durumda sonucunda gerçekleşen batık yatırımlar bile rahatlıkla finanse edilebilmektedir ve oluşacak zararlar devlet tarafından karşılanmasına karşılık, oluşabilecek karlar ise finans kuruluşlarının olacaktır. Bu durumun rahatlıkla bir güvence altyapısını ahlaksızlık çatısı altında olduğu söylenebilir.

Bu rtl garantiler, bu kurumların borç vermesinde sorumsuzca davranmalarına yol açıyor, buda riskli aktiflerin fiyatlarının olduğunda çok daha fazla şişirilerek aktif balon oluşmasına yol açmaktadır.

Ekonomik altyapısı yeterli düzeye gelmemiş olan genellikle Asya lkelerinde altyapı güçlendirilmeden direk olarak kalkınma aşamasına girmeleri, özellikle bankacılık ve banka dışı finansal piyasalarda aşırı kırılğan ve asimetrik bilginin olduğu bir zemin hazırlamıştır. Bankacılık sektöründe asimetrik bilgi sorununun var olması diğer tüm piyasalarda olduğu gibi, piyasadaki oyuncuların tam bilgiye aynı anda sahip olmaması ve de bir alım satım işlemi gerçekleştirecek olan büyük ekonomik aktörlerden bir taraftaki grubun diğer taraftaki gruba göre çok ya da daha az bilgiye sahip olması anlamına gelmektedir.

Bilgi eksikliğinin farklılığı, finansal piyasalarda genel iki soruna yol açmaktadır. Bunlardan birincisi Ters seçim ve diğeri ahlaki risk sorunudur. Herhangi bir finansal işleme başlamadan önce hissedilen ya da oluşan ters seçim olgusu , yani eğer işlemi yapacak olan taraflardan biri tam bilgi sahibi olmuş olsaydı, yapmamayı tercih edeceği bir işlemin asimetrik bilgi sonucunda gerçekleşmesi olarak tanımlamak doğru olacaktır. Sermaye piyasası işlemlerine bir örnek olarak, bir hissenin çok fazla

---

⁶⁰ Drazen, **a.g.e.**, s. 9-13.

yükseleceği düşüncesiyle, o şirketi sağlamlığını, güçlülüğünü tam olarak araştırmadan alım işleminde bulunması ters seçim olgusuna bir örnek olarak gösterilebilir. Genel olarak ters seçim olgusunun varlığının toplumsal bir maliyeti de bulunmaktadır: Örneğin bankaların iyi ve kötü müşterileri birbirinden tam olarak ayıramamaları ve bunun bilincinde olmaları bütün müşterilere nispeten yüksek faiz uygulamalarına genel sebebiyet verecektir. Bu noktada iyi müşteri hak etmediği bir faizle karşı karşıya kalacaktır.

Ahlaki risk ise, finansal piyasalarda asıl işlem yapıldıktan sonra yani bittikten sonra ortaya çıkan bir sorundur ve piyasada karşılaşılan oyuncuların birbirlerinin davranışlarını tam olarak tanımlayamadıkları ya da gözlemleyemediği durumu ifade etmektedir. Buna örnek olarak kredi verirken ihtiyatlı davranmaya çalışan bir bankayı düşünebiliriz. Bankaların kredilendirdiği bir proje, kredi verildikten sonra tam olarak takip edilemez, burada kredi davranana kadar çok özenli davranan proje sahipleri, kredi alındıktan sonra tamamen farklı olarak aynı dikkat ve özeni göstermeyebilir. Bu durum bankalarda batık kredilerin oluşması gibi çok önemli riskleri ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca buna ek olarak mevduat sahipleri ile bankaların borç verenlerinin devlet garantisine güvenmeleri de ahlaki risk sorununa gerçekçi bir örnektir. Sonuç olarak her iki kesimde başlarına herhangi bir olay gelmesi durumunda hükümetin kendilerini kurtaracak olması sebebiyle riskli alımlar veya pozisyon yaratmaya daha meyilli olacaklardır. Asimetrik bilgi ve neden olduğu ahlaki risk sorunu, 1997-98 Doğu Asya finans krizinin oluşumunda önemli bir rol oynamıştır.⁶¹

2.5. Bankacılık Krizlerine Karşı Alınabilecek Önlemler

Özellikle gelişmekte olan ülkelerin sermaye piyasası işlemlerinde, dönemsel bazda yoğun sıcak para akışı olduğu gözlemlenmektedir. Krizlerin hiç yaşanmaması beklentisi gibi gerçekleşmeyecek bir durumun yine de tamamen ortadan kaldırılabilmesi açısından öncelikle şeffaflık ve volatilitenin azaltılması gerçeğidir. Hızla küreselleşen ve liberalleşen gelişmekte olan ülke ekonomilerinde de volatilitenin durdurulması neredeyse imkânsızdır.

---

⁶¹ Çolak, Ardor ve Tunçay, a.g.e, s.771

Aşağıdaki tabloda 2001- 2012 yılları arasında Türkiye'de sermaye dağılımını gösteren tabloda sıcak para akışını yakından inceleyeceğiz;

Tablo-2.5: Yabancı Sermaye Akışı (Milyon Dolar ABD)

Yatırım Dağılımı	Hisse Senedi	Yurtiçi Dibs Hükümet	Yurtiçi Tahvil Hükümet	Bono ve Tahvil Kamu	Bono ve Tahvil Özel Sektör	Toplam
2001	5.635	727	17.422	926	0	24.710
2002	3.450	1.458	18.454	521	0	23.883
2003	8.954	3.174	17.546	350	0	30.024
2004	16.141	12.314	19.946	350	0	45.751
2005	33.387	20.139	19.080	0	0	72.606
2006	33.816	26.721	23.873	0	0	84.410
2007	64.201	32.166	24.262	0	0	120.629
2008	23.196	20.433	25.173	0	0	68.802
2009	47.248	21.086	22.852	0	0	91.186
2010	61.497	32.710	22.817	1.138	219	118.381
2011	39.146	37.533	28.533	3.976	232	109.420
2012	70.616	62.685	31.464	12.767	1.464	178.996

Kaynak: TCMB, Yatırım Dağılımı Raporu 2001- 2012, Ankara, 2013, s. 3- 16

Merkez Bankası'na göre, 2012 yılı sonunda Türkiye'nin yurtdışı varlıkları 212,6 milyar dolar, yükümlülükleri ise 632,1 milyar dolar olarak gerçekleşti. Bu demektir ki, çok ağır bir dış borç yükümüz var.

- Ülkemizin resmi rezervleri, kısa vadeli borçlarımızı ancak karşılıyor. Oran, 1 ila 1,5 arasında değişiyor. Uluslararası teamüllere göre, bu oranın asgari 4 olması gerekiyor.
- Yalnız doğrudan yatırımlar değil, ülkemize yapılan portföy yatırımları da azalıyor.
- Yabancıların portföy yatırımı stokları da 2002 yılında 23,8 milyar dolar iken, 2012 yılı sonunda 179 milyar dolara çıktı. Bu tutarın 94 milyar dolarlık bölümü, doğrudan Hazine'ye borç veriliyor. Borsaya giren para da aynı dönemde, 3,4 milyar dolardan, 70,6 milyar dolara yükseldi. Sıcak paranın tam biçimde hakim olduğu bir ülke konumundayız.

Aşağıdaki tabloda ise yurtdışı varlık ve yükümlülükler incelenmektedir;

- Türkiye'nin yurtdışı varlıkları ile yurtdışına olan yükümlülüklerinin farkı olarak tanımlanan net UYP, 2012 yılı sonunda 419,4 milyar dolar seviyesinde gerçekleşti.

Dışarıya net borçluluğumuz 2002 yılından 2012 yılı sonuna kadar, 85,5 milyar dolardan, 419 milyar dolara çıktı. Dikkat edilmezse, döviz sıkıntısı başa çıkılmaz boyutlara ulaşacak. Net UYP'nin GSMH'ye oranı da aynı sürede, yüzde 37,1'den yüzde 53,3'e çıktı.

Tablo- 2.6: Uluslararası Yatırım Pozisyonu Ve Oranlar

Milyon Dolar	2002	2010	2011	2012
UYP (Net)	-85.514	-361.599	-314.023	-419.448
Varlıklar	62.270	184.475	179.110	212.634
Yükümlülükler	147.784	546.074	493.133	632.083
UYP (Net)/ GSYH (%)	-37,1	-49,4	-40,6	-53,3

Varlıklar (Net)/ GSYH (%)	27,0	25,2	23,1	27,0
Yükümlülükler (Net)/GSYH(%)	64,1	74,6	63,7	80,4
Dışa Açıklık Oranı (%) (*)	91,1	99,9	86,9	107,4

Kaynak: TCMB, Yatırım Dağılımı Raporu 2001- 2012, Ankara, 2013, s. 3- 16

Özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerinde krizlere yakalanmamak için oluşturulması ve uygulanması gereken politikaları yeniden bir çözüm olarak görmek değil, aksine doğru politikaların tespit edilip, yeni döneme uyum sağlanması gerekmektedir.

"Doğru politika ve uyumun öğeleri: şeffaflık, yeterli muhasebe standartları, yüksek sermaye yeterliliği oranları etkin ve kurala bağlı denetim, rezervlerin yeterli düzeyde tutulması, uluslararası nihai ödünç verme fonksiyonunun yerine getirilmesi, uluslararası anlaşmalar, makroekonomik politikalar olarak sıralanabilir"

" Bu kuralların sadece bir ülkede değil, tüm ülkelerin bankacılık sistemi içinde geçerli olması gerekmektedir. Bu amaca yönelik olarak geliştirilmiş ülkelerin destekledikleri ' Basel Comitte on Banking Supervision' kurularak gelişmekte olan ülkelerin bankacılık kesimi için tek düzen standartlar oluşturulmaya çalışılmaktadır."⁶²

Krizlerle karşılaşmamak ya da karşılaşılan finansal krizleri en az zararla atlatabilmek için gerek para piyasasında, sermaye piyasasında ve gerekse ekonominin diğer alanlarında çeşitli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Bankacılık krizlerinin önlenmesine genel olarak değinilecektir.

⁶²Ali Alp, ‘‘Bankacılık krizleri ve krize karşı politika önerileri’’, **Yeni Türkiye Dergisi**, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt:1, Sayı:41, 2001 s: 675-687

2.5.1. Makro Ekonomik Dalgalanmayı Azaltmak

Makroekonomik sistemin ve bankacılık sisteminin gelişmekte olan ülkelerde çok daha volatil bir ortamda faaliyette bulunduğunu görmekteyiz. Bununla doğru bir koordinasyonun kurulması bir çok etkene ve sebebe bağlı olmakla birlikte, temel olarak dört yolu bulunmaktadır.

- 1- Söz konusu ülkenin kontrolü altındaki dalgalanma unsurlarını azaltmak,
- 2- Çeşitlendirme ile dalgalanmanın riskini azaltmak,
- 3- Dalgalanmaya karşı sigorta almak,
- 4- Dalgalanmanın sebep olduğu zararlara karşı daha büyük bir finansal tampona sahip olmak.

Netice de daha sistemli işletilecek olan para ve maliye politikaları dalgalanmayı gidermeye yardımcı olabilir. Bu anlamda, makroekonomi ve finansal istikrar arasında önemliliğin en çok arttığı nokta temel tamamlayıcılığın giderek artması, uluslararası sermaye piyasalarında borçluluk koşullarının borçlunun kredi değerliliğine olan bağımlılığıdır. Varlık sahipleri daha büyük bir makroekonomik istikrar ve daha az kötü sürprizle, finansal sistemin yapısı bankaları şoklara karşı daha az duyarlı yapacak yolları adapte edecektir.⁶³

Yabancı bankaların yerel ekonomideki krizi, yerli bankalardan daha iyi atlatabilme sebebi, ev sahibi ülkelerdeki firmalarda daha az yoğun portföyleri olduğu ve genellikle dışsal likidite ve döviz kaynaklarına çabucak ulaşabilmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu bankalar ayrıca hükümet baskılarından daha iyi izole olabilirler. Ancak çoğunlukla yurттаşları olan yabancı kuruluşlara hizmet etmekte yoğunlaşmışlardır.⁶⁴

Volatil bir durumda istikrarlı bir bankacılık sistemi için özellikle yerel bankaların her alanda bankacılık alanında faaliyette olmamaları faydalı olabilir. Yerel bankaların

---

⁶³ A.g.e.

⁶⁴ A.g.e., 147

portföylerini ciddi bir biçimde yerel piyasalar ile sınırlayan kısıtlar, bankacılık risklerinin çeşitlendirilmesi ilkesine uymamaktadır.⁶⁵

Uluslararası faiz oranları, emtia fiyatları ve kambiyo kurlarında dalgalanmaya karşı koruma sağlayan pazar araçları (swap, future ve opsiyonlar) bunun yanı sıra son on yılda hızla gelişen yeni nesil türev ürünler genişlemiştir ve müşterileri olduğu kadar bankaların kendilerinin de kredi değerliliği için riskleri azaltabilmektedir. Bu sigorta, dalgalanma hakkındaki kaygıların en çok olduğu zamanlarda pahalı olabilir, ama bu maliyet yetersiz kendi kendisinin sigortası olmaya dayanmaya eşlik eden ahlaki tehlikeye karşı tartılmalıdır. Buradaki sorun, çoğunlukla, iç kontrol sistemlerinin, bu araçlarının kendilerinin kredi veya pazar riskini azaltmaktan çok bu riskleri oluşturmalarını önleyecek kadar yeterince güvenilir olmalarını görmektir.⁶⁶

2.5.2. Finansal Serbestleşmeye Daha İyi Hazırlanmak

Finansal serbestleşme, ülke ekonomisinde kaynakların daha sağlıklı kullanılması ve mali sistemin en az kusurlu işlemesi açısından yüksek gerekliliğe sahiptir. Fakat tabiki bu sistemde yaratacağı sorunlara karşı mali yönde hazırlıklı olmak gerekmektedir. Sermayenin tam anlamıyla serbestleştirilmeden önce, bankacılık sektörünün ve gerçek anlamda finansal altyapı sisteminin doğru bir yapıya kavuşturulması gerekecektir. Mevcut altyapının sağlanamaması durumunda, finansal serbestleşme mümkün olduğunca ülkeleri içinden çıkılamayacak bir krize sürüklemektedir.⁶⁷

Kısa vadeli portföy yatırımlarının mümkün olduğunca ülkeye sokulmasından vazgeçirilmesi veya kısa vadeli sermaye hareketlerini sonucunda ülkenin ani etkilenmelere maruz kalmaması için kısıtlama uygulanması da düşünülmüştür.

Ülkeye yeni bankaların yatırım yapması ve kamu bankalarının özelleştirilmesi finansal serbestleşmenin bir parçası sayılıyor ise, bu bankaların kurucu ortaklarının ve aynı zamanda yöneticilerinin veya yöneticilerinin uygunluk testini geçmelerini emniyete

---

⁶⁵ **A.g.e.**

⁶⁶ **A.g.e.**, 149

⁶⁷ Bülent Aybar, “Küreselleşme Sürecinde Yaşanan İktisadi Krizler ve Güneydoğu Asya Krizi”, **İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl:13, Sayı:148, 1998, s. 25-42

almanın önemi finansal serbestleşmeye hazırlanmanın temel adımı olarak görülmelidir. Keza bunun en güzel örneği 1970' li yıllarda Şili' de yeni özelleştirilen bankalar, hızla büyüyen satın alma gruplarına satılmış ve bu zaman sürecinde, bu yeni sahipler bir çok operasyonel sisteme dahil edilmişlerdir. Kamuoyu, mevduata uygulanan hükümet garantisıyla birlikte sağlam altyapısı olan bankalar ile zorluk içindeki bankalar arasında ayırımı gitmemişlerdir.

En büyük Şili bankalarının bazıları ödeyebilirliğini yitirdiği ve devlet tarafından devralındığı zaman (1982-1983) önemli bir kriz başlamıştı.⁶⁸

İkinci basamak ise serbestleşmenin izin verdiği ölçüde hangi bankaların genişlemiş faaliyetlerde bulunacağı ve bu alanda uyumlarının kontrol edileceğinin sağlıklı bir şekilde belirlenmesi için denetçilerin eğitilmesi ve geliştirilmesi gereklilğidir. Buna bir örnek olarak ise, Finlandiya'da nitelikli denetçi personel yetersizliğiyle, bir grup kredi ve hissedarlık ilişkilerinin boyutunu belirleyecek yeterli yetkiye sahip olmama ile büyük finansal ve endüstriyel grupların şeffaf olmayan yapısıyla açık bir biçimde engellenmişlerdir.⁶⁹

Finansal serbestleşmeden dolayı yaşanan bir diğer önemli problem ise sektörde yabancı bankaların varlığı olmuştur. Bu yabancı bankaların sektörde yaşanan en ufak olumsuzluktan bile tedirgin olup ülkeden çıkmak istemelerinde sektörü oldukça güç maliyetlerin içerisine sokabilir.

Böyle bir sıcak para çıkışının yaşanmaması açısından, sektöre dahil olmaların mutlaka denetlenmesi, çıkışlarını zorlayacak niteliklerin belirlenmesi ve bu yabancı bankaların ülke içindeki faaliyetlerinin çok ciddi derecede takip edilmesi, hatta ülkede belirli bir sermaye yüzdesi oranında para bulundurma zorunluluğu getirilmesi gerekmektedir.

---

⁶⁸ Goldstein, Turner, **a.g.e.** s. 158- 159

⁶⁹ **A.g.e.**, s. 159- 160

2.5.3. Varlık Fiyatlarında Çöküşe ve Özel Sermaye Akımlarında Ani Dalgalanmalara Karşı Savunma

Kontrol edilmesinde zorluklarla karşılaşılacak olası kredi büyümelerine karşı bazı önlemler ve korumalar yapılabilir. Bunlardan birincisi ev sahibi ülkelerin değişken özel sermaye akımları ile en iyi şekilde başa çıkmalarını sağlayacak biçimde makroekonomi ve kambiyo kuru politikalarını nasıl yönetmeleri gereğidir. İkincisi hangi tip denetim uygulamalarının banka kredilenmesindeki salınmaları yumuşatacağı ve kredi kalitesindeki toptan bir bozulmayı önleyebileceğidir.⁷⁰

2.5.4. Makro Ekonomik Politikalar

Montiel, 1980' li yılların sonundan 1993 döneminde dahil olmak üzere on dört yükselen ekonominin ekonomi politikası araştırmalarını incelemiştir.

Zaman zaman bazı durumlarda kısa vadeli sermaye akımlarının yavaşlatılabilmesi için vergisel kontrollerin kullanıldığı Montiel'in sonuçlarından birincisidir.

Bunlardan ikincisi ise birçok yükselen ekonomi, sermaye çıkışları üzerindeki sınırlamaları kaldırmayı önemli sermaye girişlerinin izlediğini bulmuştur; böylece uzun dönemde böylesi sınırlamaları kaldırmanın olumlu refah sonuçları olabilirken bu sermaye girişleri sorununun çözümüne çok fazla katkıda bulunmayacaktır.

Üçüncüsü, büyük ölçekli sterilizasyon operasyonlarının parasal bazın büyümesini sınırlayabilme gücü varken varlık piyasalarını dışsal finansal etkilerden yalıtımda çok az etkin olduğudur. Aslında, sermaye piyasalarındaki pay fiyatlarının ve gayrimenkul fiyatlarının çok fazla yükselmesi, genelde yoğun kısa vadeli sermaye akımlarının olduğu dönemlerde gerçekleşmiştir.

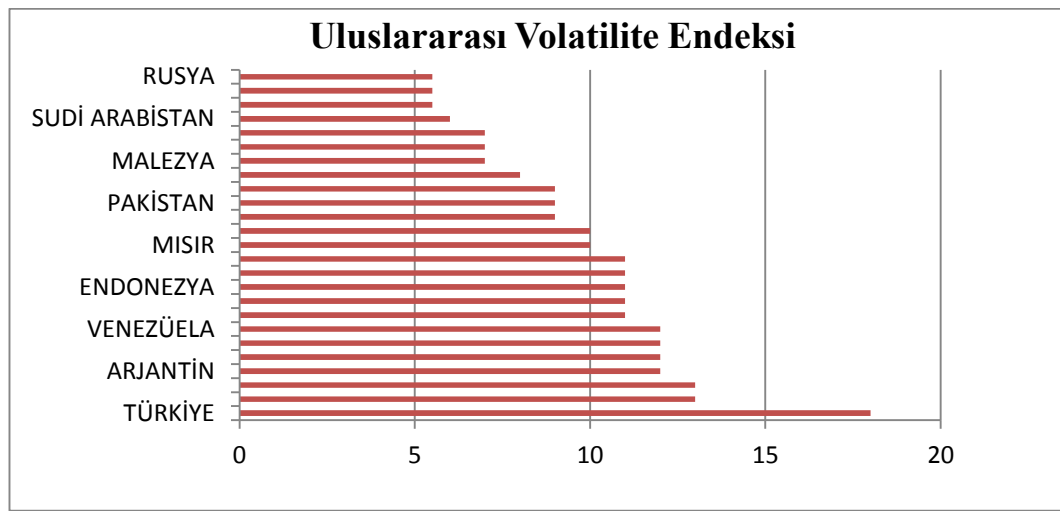
Dördüncüsü, bir ölçüde nominal kambiyo kuru esnekliğine izin veren ve enflasyonu sınırlamak için para ve maliye politikalarını sıkı muhafaza eden ülkeler (örneğin Bolivya-Kosta Rika, Endonezya, Kore, Malezya, Tayland) çok az reel kur değerlenmesi ve tüketim patlaması işaretleri göstermişlerdir. Buna karşıt olarak, kambiyo kurunu nominal çip olarak kullanan, esas itibariyle değiştirilmeyen maliye

---

⁷⁰ A.g.e., s. 150

politikalı para politikası ile savunan ülkeler örneğin Arjantin, Şili, Kolombiya, Mısır, Meksika, Filipinler aynı şekilde hem reel kur değerlenmesi hem de tüketim patlaması sorununu aynı anda yaşamışlardır. Yani , sıkı maliye politikası, bir ölçüde kur esnekliği, kısmen sterilizasyon ve belki de sermaye girişleri üzerine geçici kontrol veya vergi kombinasyonu daha sonraki krizlere karşı duyarlılığı sınırlayabilmektedir.

Olası ani dalgalanmalarda volatilité piyasalarda aşırı kırılmalığa sebep olmaktadır. 2012 yılı ve öncesinde oluşturulmuş olan "Capital Freeze Index" yani aşırı volatilitenin dağılımını aşağıdaki gibi olmuştur.

Şekil.2.4 : Uluslararası Volatilite Endeksi

Kaynak: <http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1115173-analiz-basel-iiyi-an>

2.5.5. Değişken Sermaye Yükümlülükleri ve Diğer Denetimsel Araçlar

Bu bölümdeki amaç bankaların kredi genişlemesinde nasıl vazgeçireceği veya kısıtlanabileceğidir. Temel soru, bu genişlemenin asıl sorusu; yüksek tutarda rezerv yükümlülükleri belirleyerek mi yoksa sermaye kısıtlamaları koyarak mı daha etkin bir biçimde caydırılacağı olmuştur. "Yükselen ekonomilerde eğilim daha düşük rezerv yükümlülükleri olmasına rağmen merkez bankasındaki mevduat hala çok sayıda ülkede hükümete açılan kredilerin dışındaki kredilerin büyük bir yüzdesini oluşturmaktadır. Rezerv yükümlülüklerindeki artışlardan birisidir".

Kredi genişlemelerini sınırlamanın bir yöntemi olarak rezerv yükümlülükleri iki nedenle eleştirilmiştir. Birincisi, böylesi yükümlülükler bankalar için maliyetli olduğundan parasal kontrolde küçük bir iyileşme ile bankaları rekabet açısından dezavantajlı duruma sokan banka mevduatının diğer ikame likidite biçimlerini teşvik edebilir.

Rezerv yükümlülüklerinin zayıf ve güçlü bankalar arasında ayırım yapmaması rezerv yükümlülüklerine getirilen ikinci eleştiridir. Bu durum bütün bankalarda kredinin ve mevduatın çekiciliğini azaltmaktadır. Oysaki rezerv yükümlülüklerinin yeterli sermayeye ve iyi bir iç kredi değerlendirme sistemine sahip olmayan ‘zayıf’ bankalardaki kredi genişlemesi üzerinde yoğunlaşmaları daha iyi olurdu.⁷¹

2.5.6. Yönetim Problemlerini Azaltmak

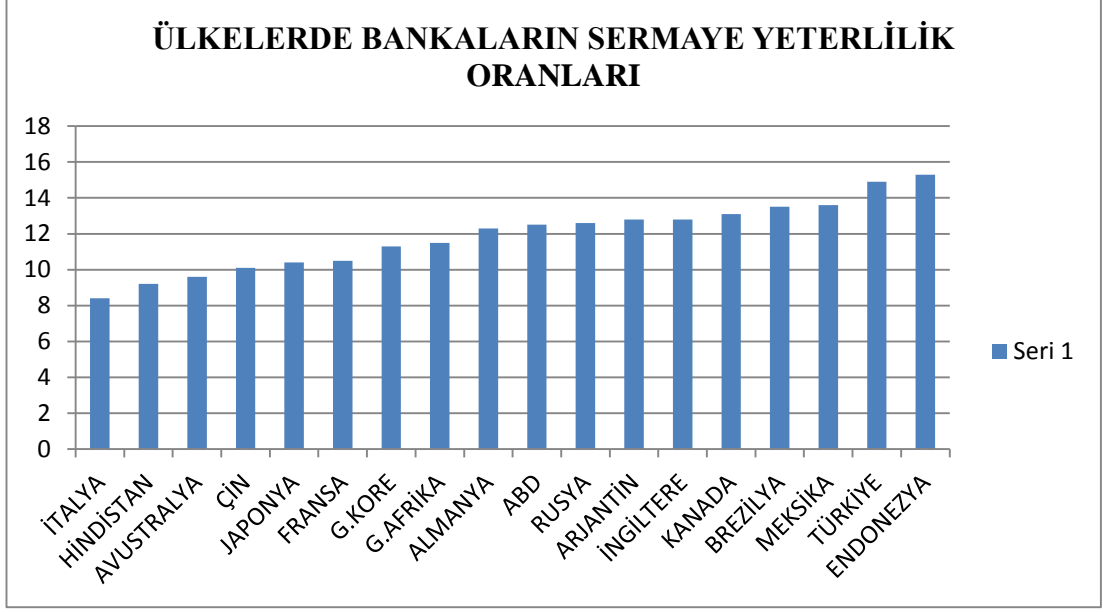
Finansal alanda liberalleşme süreci, özellikle bankaların kendi alanları dışında yeni projelere ya da iş alanlarına girmeleri sonucu yönetsel ajandada birçok sorunu beraberinde getirmiştir.

Bu sorunlar karşısında bankaların sermaye yapılarında kuvvetlendirmenin gerektiğini ortaya koymuştur ve özellikle sermaye yeterliliği kıstasını yükseltmiştir. Volatil bir makroekonomik ortamda gelişmekte olan ülke bankacılık sektörünün temelleri çok daha yüksek sermaye yapısına sahip hale getirilmelidir.

Son olarak 2012 yılında gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektöründe sermaye yeterlilik oranları şekil 2.5’ te ki gibi oluşmuştur;

---

⁷¹ A.g.e., s. 154.

Şekil- 2.5: Bankaların Sermaye Yeterlilik Oranları

Kaynak: <http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1115173-analiz-basel-iiyi-an>

Sadece sermayeyi artırmak, mevduat toplamaktan çok daha maliyetli ve pahalı olduğu için, bankaların her alanda faaliyet göstermelerine izin verilmesi ya da denetimden daha uzak çalışmalarına göz yumulması, bankaların en az yükümlülükten daha fazla sermaye artırması sağlanabilir.

Zayıf yönetim ve güvensiz davranışın sebep olduğu maliyetin oluşmaması için bankaların iyi kredi ve iç risk yönetimi sistemlerini koruyacak yönetici ve müdürlere sahip olması gerekmektedir.⁷²

“Bu sebeple bankaların varlıklarını devam ettirebilmeleri ve aynı zamanda karlılıklarını arttırmaları için oldukça disiplinli, standartlara kolay uyumlu, stratejik karar mekanizmalarına sahip ve doğru kararlar alabildikleri yönetimlere sahip olmaları hayati öneme sahiptir.⁷³

⁷² A.g.e.,139.

⁷³ Seçil Uyar, **Bankacılık Krizleri**, Ankara: Ziraat Matbaacılık, 2003, s. 82

2.5.7. Mevduat Sigortası

Mevduat sigortası, bankaların fark yaratmasındaki önemli bir unsurdur. Bu durum hizmet ayrıcalığını ortadan kaldırarak, yatırımcıya tasarruflarının güvende olduğunu hissettirecek ve onları koruyacaktır.

Bu durumun yanlış şekilde kullanılması ve risk iştahının artmasıyla bir çok tartışmalara ve eleştirilere sebep olmuş, bir çok tarafta düzenlenmesinden son noktada kaldırılmasına kadar bir çok öneri ve çözüm üretimi piyasada konuşulmuştur. Bu eleştiri ve önerilere değinecek olursak.

Sigortanın her mevduata sınırsız olması halinde yanlış kullanıma açık olduğundan risk hayli yükselecektir. Bu yüzden sistem çok eleştirilmektedir. Bunun sebebi olası bir iflas durumunda hiçbir zarar görmeyecek olan yatırımcıların takip edilme sistemi ortadan kalkmaktadır. Bir diğer yandan ise sağlam ve riskli olarak adlandırdığımız bankalar arasındaki rekabeti bozarak piyasanın aktifliğini etkiliyor, bir diğer yandan ise olası bir iflas durumunda mevduat sigortasının yükleneceği zararın büyümesine sebep oluyor. Çünkü genellikle mali altyapısında ciddi tahribatlar olan bankalar, iflastan önce aşırı yüksek faizler vererek ve gerillapazarlama yöntemlerini hızlandırarak ciddi miktarda mevduat toplamaktadırlar ve mudiler paralarını bu bankaya yatırırken nasıl olsa sınırsız mevduat sigorta nedeniyle bir inceleme yapma ihtiyacı duymamaktadırlar. Oysa mudilerin küçük de olsa belli bir miktar kayıp ihtimalini göze almaları gerektiği limitli bir sigorta sistemi mudilerin mevduatlarını gözetmelerini sağlayıp bu riski ortadan kaldıracaktır.⁷⁴

Gerek sigortalanan mevduat kurumlarından, gerekse mudilerden gelecek kamuoyu baskısı mevduat sigortası yöneticilerinin limitsiz bir sigortayı limitli hale dönüştürmelerini zorlaştırmaktadır. Ayrıca sigortanın limitli hale getirilmesi durumunda mudilerin bir şeylerin yolunda gitmediğini düşünerek yanlış bilgiye dayalı bir büyüme başlatabilmeleri dolayısıyla böyle bir dönüşüme gitmeden önce, mali yapısı kötü olan bankalar sistemden elenmeli, bu dönüşümle gerçekleşecek olan piyasanın etkin çalışması durumundan faydalanacak bankaların desteği alınmalı ve kamuoyuna paniği önleyici açıklamalar yapılmalıdır. Riskli sermaye yapısına sahip

---

⁷⁴ Karabulut , a.g.e., s. 62-64.

bankaların, verme eğiliminde oldukları yüksek faizin yüksek primlerle engellenmesine imkân sağlaması riske dayalı primlerin en önemli avantajıdır. Ayrıca, açıklanan risk kategorileri de mudilerin banka seçiminde önemli rol oynayacaktır. Risk bazlı primler, bankaların yüksek net değerle çalışması için bir teşvik niteliğindedir. Düşük sermaye aşırı risk almanın önemli bir sebebi olduğu için bu durum aşırı risk alma eğilimlerini engellemektedir.⁷⁵

Bu tür bir zımni sigorta politikası, rekabeti, küçük bankaların aleyhine olacak şekilde bozduğundan ve vergi ödeyenlere büyük bir yük bindirdiğinden dolayı halen birçok eleştiriye konu olmaktadır.

Aslen mevduat sigortasının özel sigorta kurumları tarafından da yapılabilmesi mevduat sigortası sisteminin daha etkin çalışması yönündeki önerilerinden en önemlisidir. Kriz döneminde vergi ödeyenlerin üstlenmek zorunda kaldığı yüksek maliyetlerden kaçılabilir ve kriz maliyetlerinin bütçelere fazla yük getirmesi problemi çözülebilir.

Bu durumu savunan kesimin ana düşüncesi özel kurumların bu yapıyı daha etkin ve doğru bir şekilde kurulanabilecekleri etkin yönetim sistemi kurabileceklerini savunmaktadır. Ama özel sigorta şirketlerinin milyarlarca Dolar maliyetin altından başarı ile çıkabilmesi çok mümkün olmayacağından özel mevduat sigortasını önerenler, bu sorunun reasürans yoluyla çözülebileceğini öne sürmektedirler.

Bu anlamda reasürans, özel sigortaya ek olarak bunun arkasında birde genel devlet desteğinin, garantisinin bulunması anlamındadır. Fakat bu durum bürokrasi sebebiyle işleri zorlaştıracak ve dezavantajlar devam edecektir. Mevduat sigortası satın alma yükümlülüğünün, kurumlardan mudiye aktarılması mevduat sigortası sisteminin daha etkin çalışması yönündeki önerilerden birisidir. Bu durum, hem mudinin daha iyi bir gözetim yapmasına yönelik bir teşvik olacak, hem de bankaların risklilik yapısı sigorta satın alıp almama yönündeki kararı belirleyeceğinden, bankaların aşırı risk alması yönünde bir engel oluşturacaktır. Böylece, yüksek faiz öneren aşırı riskli bankaların önerdikleri ek getiri, sigorta masrafları nedeniyle ortadan kalkacaktır.

---

⁷⁵ A.g.e., s. 65

Bazı durumlarda bu sigortanın iptal edilmesi bu sistemin etkin çalışabilmesi adına son öneridir. Yalnızca bu sistemin temelinde sistemin temelinde, yatırımcının mevcut bankaya güvenmesinin sağlanması gerektiğinden, bu uygulamanın güven sarsabileceği sorunundan dolayı, sigorta sistemlerinin, sigorta iptali tehditlerinden özellikle kaçınılması gerekmektedir.⁷⁶

2.5.8. Krizi Önleme ve Yönetmede Kambiyo Sisteminin Bozucu Etkisini Önlemek

Döviz piyasalarında istikrarın sağlanabilmesi için önerilen, ana çözümler içerisinde piyasaların tadının kaçırılması olarak tabir edilen; yoğun spekülatif unsurların azaltılması ve bununla birlikte aşağıdaki önlemlerden bahsedilebilir.

2.5.8.1. İşlemlerin Vergilendirilmesi:

Doğrudan ya da dolaylı olarak sermaye hareketlerinin vergi yoluyla kısıtlanmasını öngören Tobin vergisi sistemine göre; işlemin vadesi ile orantılı bir vergi mekanizmasının benimsenerek özellikle bu noktada spekülasyonun önünü tıkamak veya bunu en maliyetli hale getirebilmek, bunun yanı sıra özellikle kısa vadeli hareketlerinde uzun vadeli hareketlere göre daha az bir verime eş değer tutulması her ne kadar bir önlem bir güvenlik bir avantaj sağlayıcı niteliğe sahip gibi gözükse de, aslında uluslararası boyutta birçok ülkenin cari açık sorununu çözmeye çalıştığı ortamda dış ticaret hacminde küçülten bir unsur da beraberinde getirmektedir.

2.5.8.2. Katlı Döviz Kuru Uygulaması:

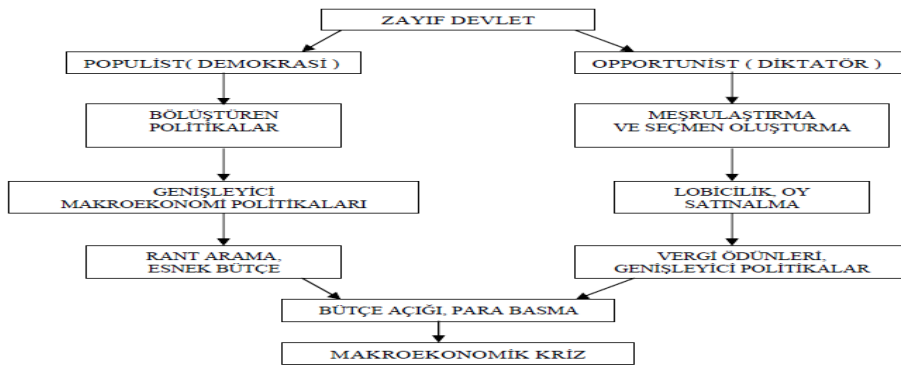
Ulusal paranın diğer yabancı paralara göre değerinin ödemeler bilançosunun değişik kalemlerine göre farklı olarak belirlendiği döviz kurunun söz konusu olduğu katlı kur sisteminde, örneğin turistik harcamalar için farklı, sermaye transferlerine farklı, sanayi ürünleri ihracatına farklı, işçi dövizlerine farklı kur uygulanabilir. Bu sistemde de amaç; özellikle dış ticaret ve enflasyon alanında doğabilecek istenmeyen etkilerden korunmak amacıyla katlı döviz kuru uygulaması ile her piyasa işlemi için ayrı ve her mal ve hizmet için ayrı döviz kuru uygulaması hedeflenir.

---

⁷⁶ A.g.e., s. 66- 68

2.5.8.3.Kurların Sabitleştirilmesi ve Kur Limitlerinin Oluşturulması:

Bir ülkenin nasıl bir kur sistemi benimseyeceği, temel olarak nasıl bir ekonomi politikası güttüğü ile yakından ilgilidir. Dolayısıyla birçok gelişmekte olan ekonomi, çok sayıdaki esneklik biçimlerinden birine geçerek sabit kambiyo kurunun eşlik ettiği fazla dalgalanmadan şiddetle kaçınmışlardır. Bir diğer yandan ise; bir ülkenin sabit kur rejiminin uygulanması kararını almasıyla birlikte olağanüstü para fiyatı dalgalanmaları karşısında hangi politikaları nasıl izleyeceği ve bunları nasıl uygulayacağını çok iyi seçmesi gerekebilir. Çünkü özellikle gelişmekte olan ekonomilerde, finansal verilerin doğruyu gösterdiğine emin olmadan yapılan değişikliklerde, ülke parasını sabit bir döviz kuru rejimine bağlamak olası bir kriz döneminde sert devalüasyon yapılmasına, bu borçların kontrolsüz bir şekilde yükselmesine, bir bankacılık krizinin oluşmasına, reel sektörün iflasına, fon arzının kısılmasına neden olmasına ve buna bağlı olarak ta ekonomilerde ciddi bir daralmanın ortaya çıktığı gerçeği olmaktadır. Devalüasyonun bir kriz ortamında ortaya çıkması, o ülke yatırımcıları tarafından merkez bankasının gücünü kaybettiğine ilişkin olarak algılanıp, bunun sonucunda faizler çok fazla yükselmektedir. Faizlerin yükselmesi sonucunda ise hem bankaları hem de reel sektörü daha da zayıflatmakta, bu da krizin kendini daha da güçlendirerek derinleşmesine neden olmaktadır.⁷⁷ Aşağıdaki şekil 2.6. 'da zayıf devlet, zayıf ekonomi sonucunda ortaya çıkan bir makroekonomik kriz şeması oluşturulmuştur.

Şekil- 2.6: Zayıf Devlet ve Makro Ekonomik Krizin Oluşumu

Kaynak : Hossain, A. and A. Chowdbury, **Open Economy Macroeconomics for Developing Countries**, Edward-Elgar Yayınları, 1. Baskı, 1998, s.228

⁷⁷ Alp, a.g.e., s. 675- 687.

III. BÖLÜM

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE BANKACILIK KRİZLERİ VE KRİZİN ÖNCÜ GÖSTERGELERİ

3.1. Para ve Finans Krizlerinin Anatomisi

Küresel ekonomide, ikiz krizler olarak tabir ettiğimiz para ve finansal krizlerinin merkez noktasında bankacılık sistemi bulunmaktadır. Merkez olma özelliğinden dolayı ve diğer sektörlerle bağlantılı bir yapı halinde olması aynı zamanda kriz zamanlarında bulaşma etkisini başlatmaktadır. Küreselleşmenin hızla gelişmesiyle birlikte özellikle son yirmi yıldır yaşanan bankacılık krizlerinin tüm dünyada birbirini etkileyen ve hızla ilerleyen bir sorun haline geldiği gözlemlenebilir. Olası yaşanan bir krizde bütün ülkelerin birbirini etkilemesi durumu, özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerinde derinden etkileyici olmuştur. Bankacılık krizlerine bakıldığında daha çok etkilenen grup ülkeler; Latin Amerika ülkeleri, Güneydoğu Asya ülkeleri, Doğu Avrupa ülkeleri, Rusya ve Türkiye’de etkili olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde geçmişteki güçlü niteliğe sahip bankacılık krizleri ve bankacılık krizlerinin öncü göstergeleri anlatılmaktadır.

Yukarıda sayılmış olan ülkelerde ve ülke gruplarında yaşanan krizin etkileri oldukça benzerlik göstermektedir. Krizin bu kadar derinden etkilemesinin en önemli sebebinin hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde bankacılığın finansal sistemde merkez konumda olmasından ve bankacılık sektöründeki sorunların finansal istikrarsızlığın kaynağı olduğunu birçok ekonomist dile getirmiştir.

Mishkin, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinde finansal krizlerin ortaya çıkış sebepleri ile yayılma şekillerinin birbirine benzediğini söylemiştir. Fredrick Msihkin’ in yapmış olduğu çalışmada dünyada yaşanan finansal istikrarsızlığı dört nedene bağlamıştır. Bunlar;

- Faiz Oranlarındaki Artış
- Banka Bilançolarının Bozulması
- Menkul Kıymet Borsalarının Çöküşü
- Belirsizliklerin Artması

Finansal krizlerin ortaya çıkmasında rol oynayan bu durumlar ters seçim ve ahlaki risk sorunlarında beraberinde getirmektedir.⁷⁸,

Schwartz genel olarak kriz unsurlarını iki ana sebep halinde açıklamaya çalışmıştır. Bunlardan birincisi; bir bankanın likiditesini yitirmesi sonucunda ödeme gücünü kaybetmesi sorunu olmakla birlikte bir kriz sebebi için ne yeterli ne de zorunlu koşuldur. İkinci unsur; beklenmedik bir şok karşısında hazırlıksız olunması ve para stoğunun büyük ani ve beklenmeyen bir biçimde düşmesini önlemede merkez bankasının çaresiz veya aciz kalması, merkez bankası başarısızlığı olup yine kriz için yeterli bir unsurdur.⁷⁹

Bardo finansal krizin unsurlarını şu şekilde sıralamıştır.

- Ekonomik ortamda bir değişme korkusunun eşlik ettiği bekleyişlerdeki yaygın bir değişme gelecekteki reel olaylara dayanabileceği gibi, parasal olaylara dayanabilir.
- Bazı finansal kurumların ödeme gücünü yitirebilme korkusu, finansal kurumun kötü yönetiminden olabileceği gibi öngörü yetersizliğinden kırılğan bir borçlanma yapısından kaynaklanabilir.
- Reel ve likit olmayan varlıkları likit haline dönüştürebilme çabaları faiz oranlarını yükseltip, varlık fiyatlarını düşürmesi dolayısıyla likidite krizini ortaya çıkarır.
- Varlıkların zorunlu satışları nedeniyle sağlam bankaların ve diğer finansal kurumların portföylerinin değerinin düşmesi sonucunda bunların ödeme güçlerinde zayıflamaya sebep olur.
- Banka ve diğer kurumların ödeme güçlüklerinden dolayı bunlara yapılabilecek hücum ve ani çekişlerden dolayı güçlükler yaşarlar.
- Banka paniği para arzının düşmesine sebep olur. Mevduat/ emisyon oranı düşer ve bankalar likidite durumlarını düzeltmek için aldıkları kredileri azaltarak mevduat/ rezerv oranını düşürürler ya da rezerv/ mevduat oranını yükseltirler.
- Banka paniği nedeniyle düşen para arzı, hem reel ekonomik faaliyetleri hem de fiyatlar genel seviyesini düşürür.

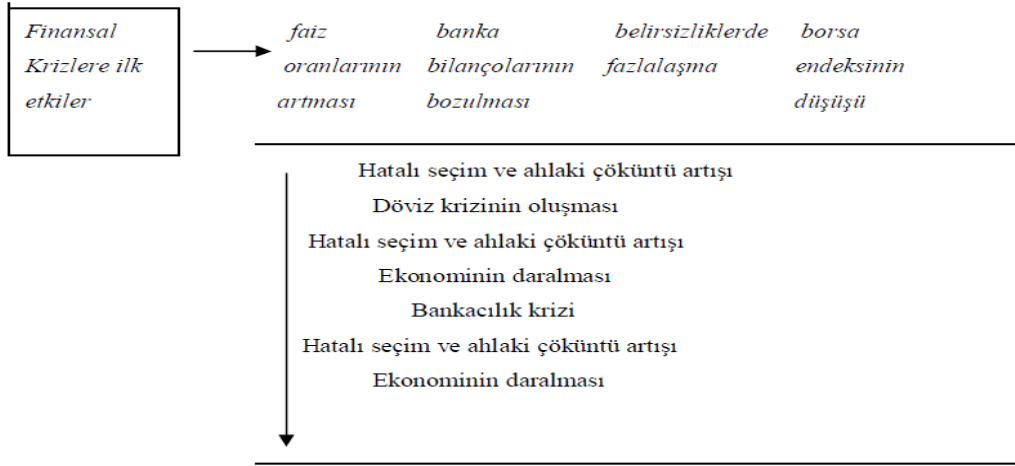
⁷⁸Fredrik Mishkin, **The Causes and Propagation of Financial Instability Lessons For Policymakers**, Boston, 1997, s:55- 93

⁷⁹ Ali İhsan Karacan, **Bankacılık ve Kriz**, Finans Dünyası Yayınları, 1996, s:24-31

- Karların ve servetlerin erimesi iflasları artırır.
- Likidite mevcut olan problem ile varlık fiyatlarındaki düşme ve fiyatlar genel düzeyindeki düşme borç krizini ortaya çıkarır. Fiyatlardaki düşmenin kredi teminatlarını firmaların hane halklarının bankaların net servetlerini düşürmesine sebep olur.

Genel kriz süreci gelişmiş olan ekonomilerde şu şekilde oluşmuştur: ilk etapta bankaların karlarında kötüleşme, faiz oranlarında aşırı yükselme, borsada ani ve sert düşüşler, siyasi ve ekonomik belirsizlikteki artış faktörleri, ters seçim ve ahlaki tehlikeye yol açmaktadırlar. Ekonomik faaliyetlerdeki azalış, banka paniklemelerine sebep olmakta; bu durumda yine ters seçim ve ahlaki tehlike sorununu yükseltmektedir. Ekonomik faaliyet hacmi düşmeye devam etmektedir. Fiyat düzeyinde beklenmeyen düşüşler meydana gelmekte ve yine artan ters seçimi ve ahlaki tehlikeyi ekonomik faaliyetlerdeki düşüş izlemektedir.⁸⁰ Bu durum tablo.3.1. dökülebilir.

Tablo- 3.1: Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin İzlediği Yol

Kaynak: Frederich S. Mishkin, **The Economics of Money, Banking and Financial Markets**, 6. baskı. The Addison-Wesley Yayınevi, Boston 2001, s:206.

⁸⁰ Metin Toprak, **Küreselleşme ve Kriz - Türkiye ve Dünya Deneyimi**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2001, s: 102

Aşağıda ki tabloda; gelişmiş ekonomilerden bankacılık krizleri 1960' lı yıllarda başlamış ve sonraki yıllarda da sürekli görülmüştür. Gelişmekte olan ülkelerde ise genel olarak 1980' li yıllardan itibaren başladığı görülmektedir.

Tablo- 3.2. : 1960- 1990 Yılları Dünya Ülkelerinde Yaşanan Bankacılık Krizleri

Amerika	1984	Kolombiya	1982
İngiltere	1974	Guyana	1993
Almanya	1977	Hindistan	1991
Japonya	1992	Endonezya	1992
Fransa	1994	İsrail	1983
İsveç	1991	Ürdün	1989
İtalya	1990	Kenya	1993
Kanada	1983	Meksika	1982, 1994
İspanya	1977	Mali	1987
Finlandiya	1991	Malezya	1985
Danimarka	1987	Nijerya	1991
Avustralya	1989	Nepal	1988
Güney Kore	1998	Filipinler	1981
Norveç	1997	Yeni Gine	1989
		Senegal	1983
		Güney Afrika	1985
		Sri Lanka	1989
		Tanzanya	1988
		Türkiye	1991,1994
		Uganda	1990
		Uruguay	1981
		Venezüella	1993
Toplam	14		24
1960 Dönemi	0		-
1970 Dönemi	3		-
1980 Dönemi	5		13
1990 Dönemi	6		11

Kaynak: Caprio, Jr., G. & Klingebiel, D. Episodes of systemic and borderline financial crises (Unpublished). January, World Bank, 2003, s.14.

3.2.Gelişmekte Olan Ülkelerde Krizin Öncü Göstergeleri

Bankalar yapıları itibariyle sistematik risk taşırlar. Sistemde ortaya çıkabilecek bir bozukluk veya dengesizliğin kontrol altına alınmaması tüm ekonominin dengelerinin bozulacağı tehdidi başlayabilir. Sistematik risk ülkeden ülkeye değişmektedir, fakat bu durumun değişmesi hiçbir zaman banka krizinin yaşanmasına engel olacak düzeyde değildir. Bankacılık krizleriyle ilgili öncü çalışmaların hemen hemen hepsinde mikro temelli göstergelere bakılmıştır. Bu mikro iktisadi göstergeler ikinci bölümde de bahsedildiği gibi, sermaye yeterliliği, yönetim kalitesi, likidite ve piyasa riskine duyarlılık gibi değişkenler ile genel olarak yerinde denetim amacıyla kullanılan CAMELS değerlendirme sistemidir.

Bu sistem özellikle ABD'de uzaktan gözetimin önemli araçlarından biridir. Bankaların düzenli ve emin çalışmalarını teminen uzaktan gözetim ve yerinde denetimin bir aracı

olarak kullanılan bu bileşik performans değerinde; C sermaye yeterliliğini (capital adequacy), A varlık kalitesini (asset quality), M yönetim yeterliliğini (management adequacy), E kazanç durumunu (earnings), L likiditeyi (liquidity), S ise piyasa risklerine duyarlılığı (sensitivity to market risk) temsil etmektedir. CAMELS derecelendirme göstergeleridir.

Bankacılık krizleriyle ilgili Caprio ve Klingebiel' in 1996'da yapmış oldukları genel çalışmalarda gelişmekte olan ülkelerin % 75'inin bankacılık krizleri öncesinde cari hadlerde en az yüzde 10' luk bir düşüşün yaşandığını göstermektedir. Reel döviz kuru değişimleri de bankaların özellikle döviz kuru riskini artırarak bankacılık krizi olasılığını artırmaktadır. Kurlardaki ani tırmanışın açık pozisyondaki bankaları zora sokarken döviz yükümlülüklerini döviz varlıkları ile dengelenmiş olan bankalar bu riski müşterilerine yaktıklarından kredi riski ile karşılaşmaktadırlar.⁸¹

3.2.1. Kısa Vadeli Dış Borç / Döviz Rezervi:

Bir ekonomide kısa vadeli faizler, o ekonomideki parasal istikrar ve dalgalanmanın yani para politikasının bir göstergesi olarak alınabilmektedir. Gecelik faizlerdeki dalgalanmanın büyüklüğü, yaklaşan krizi en açık biçimde haber vermektedir.⁸²

3.2.2. Cari Açık / Döviz Rezervi, Cari Açık / GSYİH:

Döviz rezervi azalma, cari açık da artma eğiliminde olduğunda, cari açığın döviz rezervine oranında da önemli bir artış seyri yaşamaktadır. Bir ülke parasının reel olarak yüzde yirmi beş olarak değer kazanması ve cari açığın yurtiçi milli gelire oranının yüzde dörde ulaşması durumunda, bu ülkenin kriz ortamına girdiği söylenebilmektedir.⁸³

---

⁸¹ Gerard Caprio, Daniela Klingebiel, Bank Insolvencies: Cross Country Experiences. World Bank Working Papers, 1996, No: 1620 11 Şubat 2013 <http://www.nber.org/papers/w1620>

⁸² Toprak, a.g.e., s. 106

⁸³ A.g.e., s. 107

3.2.3. Döviz Kurunun Değer Yitirmesi, Yerli Paranın Aşırı Değerlenmesi:

Ayarlanabilir sabit kur uygulaması nedeniyle yerli paranın aşırı değer kazanması, ekonomisini düzluğe çıkaracak bir program uygulayan ülkede, olması gerekenin tam tersi gelişmelerdir.⁸⁴

3.2.4. Ekonomide Borç / Öz Kaynak Yapısı:

Kriz ortamında ciddi bir değişken yapı haline dönüşen ekonomideki borçlanma yapısının öz kaynak yapısına göre uyumu rasyosu ya da kriz döneminde söylenebilecek şekilde: sorunu, bu değişkende önemli ölçüde bir yükselme beklenmesine sebep olur.⁸⁵

3.2.5. Diğer Göstergeler:

Yine krizin öncü göstergelerinden biri olarak bankacılık sektörünün açık pozisyonunun döviz rezervine veya ihracat gelirine oranı, bankacılık kesimi kredi hacminin döviz rezervine oranı, para arzının döviz rezervine oranı, sermaye hareketlerindeki dalgalanma, kısa vadeli faizlerdeki dalgalanma, borsada yabancı sermaye hareketleri gibi faktörler de gelişmekte olan ülkelerde krizlerin önemli ölçüde öncü göstergeleridir.⁸⁶

Finansal piyasalardaki baskının derecesini ölçmek için kullanılan ve faiz oranı, döviz kuru ve resmi döviz rezervindeki yüzde değişmelerin ortalamasını dikkate alan ‘finansal baskı endeksi’ ortalaması 1, standart sapması da ortalama daha büyük örneğin 1,5 dolayında olduğunda, finansal baskıda kritik eşik aşılmış kabul edilmektedir.

Aşağıda gelişmekte olan ülkelerin çoğunu kapsayan Latin Amerika, Güneydoğu Asya ve Rusya ülkelerinde meydana gelen krizler incelenmektedir.

Kaminsky’ nin 1999 yılında yaptığı çalışmada krizlerin belirli göstergelerini içeren literatür taraması yapmıştır. Bu literatür taraması sonucu Kaminsky krizlerin belirli göstergelerini çıkarmıştır. Bu göstergeler tablo- 3.3’ te şöyle gösterilmektedir.

---

⁸⁴ a.g.e., s. 107

⁸⁵ a.g.e., s. 107

⁸⁶ a.g.e., s. 107

Tablo- 3.3: Bankacılık krizlerinin göstergeleri ve sonuçları

Sermaye Hareketleri Problemleri	Rezervler	-	Uluslararası faiz oranlarının yüksek olması sermaye çıkışlarına neden olacağı için ödemeler dengesi krizlerine zemin hazırlayabilir. Ülkelerin dış borç stoklarının yüksek olduğu durumlarda ve sermaye çıkışlarının artması durumunda yani borçların ödenebilirliği konusunda kesinlik yoksa, sermaye hesaplarındaki sorunlar daha şiddetli olmaktadır. Dış borçların kısa vadede yoğunlaşması ülkelerin dışsal şoklara olan kırılganlığını artıracaktır. Kamisky ve Reinhart'ın 1996 yılında yapmış oldukları çalışmada da görüldüğü gibi ödemeler dengesi krizleri bankacılık krizlerini derinleştirebilmektedir.
	M2/Rezervler	+	
	Reel Faiz Oranı Farkı (yurtiçi-yurtdışı)	+	
	Yurtdışı Reel Faiz Oranları	+	
	Dış Borç	+	
	Sermaye Çıkışları	+	
	Kısa Vadeli Dış Borçlar	+	
Büyümenin Yavaşlaması	Üretim	-	Durgunluk yada aktiflerdeki balon şişkinliğinin inmesinin ardından finansal krizler gelmektedir. (Calomiris ve Klingebel, Eylül 2003). Yüksek reel faiz oranları ekonomik daralmaya ve bankacılığın kırılgan olmasına yol açan likidite krizlerinin bir göstergesi olabilir. Riskli alanlara (gayrimenkul, kredi kartları ve tüketici kredileri gibi) kredi verilmesi veya teminatlarının riskli olması nedeniyle kredi/mevduat oranlarındaki artış ise kredi kalitesinde bozulma olabileceğini gösterebilir.
	Yurtiçi Reel Faiz Oranları	+	
	Kredi Mevduat Oranı	+	
	Hisse Senetleri Fiyatı	-	

Kaynak: Graciela Kaminsky, Reinhart Carmen, 'Financial Crises In Asia And Latin America: Then And Now', **The American Economic Review**, Mayıs 1998, Sayı:88, s. 444-449

Bu göstergelere göre krizin çıkış nedenlerinin başında sürmekte olan genel ekonomik problemler gelmektedir. Tek bir gösterge ya da şok kriz çıkması için yeterli olmamaktadır. Buna göre Asya ülkelerine uygulanan erken uyarı sistemi, bu ülkelerin sağlıklı olmadığını ve krizlerden 18 ay öncesi krizin ilk işaretlerinin görülmeye başladığını göstermektedir.

Kaminsky çalışmasının sonunda bankacılık krizlerinin tahmininin para krizlerinin tahmininden çok daha zor olduğunu söylemiştir. Sermaye hareketlerinin ve ulusal finansa sektörünün liberalleşmesi ile ilgili göstergelerin banka problemlerini tahmin etmede en iyi göstergeler olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle borsa ve kredi hareketlerini yansıtacak olan M2 para çoğaltanı, yurtiçi krediler, GSYİH oranı, hisse senedi fiyatları, finansal Liberalizasyonun boyutu ve yurtiçi faiz oranları gibi göstergelerin banka krizlerini tahmin etmede daha etkili olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, banka ve para krizleri ikiz krizler olarak anıldığı gibi ve artarda gelmeleri sebebiyle bu tüm farklılıkların ikiz kriz tahminlerinde kullanılması daha faydalı olacaktır.

3.3. Latin Amerika Krizi

Özellikle 1980' li yıllarda hızlı büyümeleri ve ABD ile yakın ticari ilişkileri sebebiyle dönemin yükselen ekonomileri olarak dikkat çekmişleridir. Finansal serbestleşmenin gelmesiyle birlikte ve bu ülkelerdeki demokrasi ve piyasa ekonomisine olan güvensizliklerle ve uyuşmazlıkların başlamasıyla kriz yaşanmıştır.

Aşağıdaki tabloda Latin Amerika ekonomilerinin reel GSYİH gelişimi gösterilmektedir. Tablo 3.4 .göre 1990'lı yıllardaki büyüme göstere sonuçları 1980'lere göre hemen hemen iki katına çıkmıştır.

1980'li yılların başlarında her ülkede olduğu gibi Latin Amerika ülkelerinde de finansal refah seviyesi ülkeden ülkeye farklılık göstermekteydi. Arjantin, Brezilya, Şili gibi ülkelerde bankacılık sektörüne bakıldığında önemli eksikliklerinin bulunmasına rağmen bu ülkelerde bankacılık diğerlerine göre biraz daha gelişmiş durumdaydı. Diğer yandan Bolivya, Peru ve Venezüella gibi ülkelerde ise finansal sektör tam anlamıyla baskı altında bulunmaktaydı.

Tablo- 3.4: Latin Amerika Ülkelerinde Reel GSYH'nin Gelişimi

	Arjantin	Brezilya	Şili	Meksika	Aritmetik ortalama (satırlar)
1982-91 ort.	0,4	2,1	3,2	1,4	1,8
1992	10,3	-0,5	12,3	3,6	6,4
1993	6,3	4,9	7,0	2,0	5,1
1994	5,8	5,9	5,7	4,4	5,5
1995	-2,8	4,2	10,6	-6,2	1,5
1996	5,5	2,7	7,4	5,2	5,2
1997	8,1	3,6	7,4	6,8	6,5
1998	3,9	-0,1	3,4	4,9	3,0
1999	-3,1	1,0	-1,1	3,5	0,1
2000	1,7	4,0	6,0	6,5	4,6
2001	3,7	4,5	6,8	4,8	5,0
Ortalama	3,9	3,0	6,6	3,6	4,3
Standart sapma	4,3	2,2	3,7	3,7	3,5

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, süreli

Faiz oranlarının kontrol altında tutulması, kredi devrinin devlet tarafından yapıyor olması borsaların sınırlandırılması ve serbest sermaye hareketlerine belli bir sınır

getirilmesi bu ülkelerde ekonomik baskı politikalarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu ekonomik baskı politikaları Latin Amerika ülkelerinde finansal sektörün ciddi ölçüde daralmasına yol açmıştır.⁸⁷

Ulusal paraların aşırı değerlenmesi ve yüksek enflasyon sorunu 1980 öncesinde Latin Amerika ülkelerinin nerdeyse tamamında var olmuştur. Bu durum yatırımcıyı kendini güvende hissettirmesi sebebiyle tasarruflarını değişik finansal enstrümanlar arasında paylaşmak yerine, ülke para birimini terk edip, döviz tutmaya yönlendirmiştir. Ayrıca mevduat munzam karşılıkları aşırı yüksek oranlarda olduğu için özellikle ticari bankalar özel sektörün yatırımlarını finanse etmekte oldukça başarısız olmuşlardır. 1980 öncesinde Latin Amerika ülkelerinin birçoğunda menkul kıymet borsaları da politik ve bürokratik sınırlamalar nedeniyle, gelişim konusunda oldukça sığı kalmışlardır ve 1980' li yılların ortalarına kadar hisse senetlerinin fiyatlarındaki düşüşler sürmüştür.

Aşağıdaki tablo-3.5' te Latin Amerika ekonomilerindeki enflasyonun gelişimi incelenmektedir.

Tablo- 3.5: Latin Amerika Ekonomilerinde Enflasyonun Gelişimi

	Arjantin	Brezilya	Şili	Meksika	Aritmetik ortalama (satırlar)
1982-90 ort.	452,7	384,7	20,5	64,4	230,6
1992	24,9	1022,5	15,4	15,5	269,6
1993	10,6	1927,4	12,7	9,8	490,1
1994	4,2	2075,8	11,4	7,0	524,6
1995	3,4	66,0	8,2	35,0	28,2
1996	0,2	15,8	7,4	34,4	14,5
1997	0,8	6,9	6,1	20,6	8,6
1998	0,9	3,2	5,1	15,9	6,3
1999	-1,2	4,9	3,3	16,6	5,9
2000	-0,7	7,5	3,2	9,5	4,9
2001	0,5	5,0	3,5	8,2	4,3
Ortalama	4,4	513,5	7,6	17,3	135,7
Standart sapma	8,0	845,7	4,3	10,2	217,1

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, süreli

⁸⁷ Sebastian Edwards, "Crises and Reform in Latin America From Despair to Hope", **Washington D.C.: The World Bank**, 1995, s.200- 204.

1980' li yıllarda Arjantin ve Brezilya'da enflasyon üç haneli sayılara ulaşmış, 1990'larda Brezilya dışında diğer ülkeler enflasyonu düşürmede büyük başarılar elde etmişlerdir. 1990'ların sonunda ise enflasyon sorunu önemli ölçüde ortadan kalkmıştır.⁸⁸

Gelişmekte olan ülke ekonomilerinde merkez bankalarının doğru bir şekilde karar verebilmeleri gereken önemli bir konu nominal faiz oranlarını ne oranda belirleyeceği sorusudur. Latin Amerika ülkelerinde o dönemde merkez bankası tarafından nominal faiz oranlarının enflasyon oranlarının altında belirlenmesi, reel faizlerin negatif olmasına yol açmıştır. Bu durum soğuk para olarak gelmesi gereken özellikle yabancı yatırımcının gelmesini engellemiş, önem derecesi yüksek projelerin finansa edilmesini engellemiş ve Latin Amerika ülkelerinden sermaye kaçmasına sebep olmuştur. Bu durum, gerçek piyasaların dışında faaliyet gösteren, bir tezgahüstü piyasanın oluşmasında sebep olmuştur. 1970' li yıllarda Latin Amerika ülkelerinde faaliyette olan kredi tahsis politikası da devletin piyasalara müdahale aracı olarak kullandığı önemli bir silah olmuştur. Devlet genelde kredi tahsisini;

- 1- Kamu bankaları aracılığıyla piyasa faiz oranının altında devlet tarafından belirlenen öncelikli sektörler kredi vererek,
- 2- Özel ticari bankaları, yatırım portföylerinin bir kısmını bir kısmını öncelikli sektörler ayırmaya zorlayarak,
- 3- Bu sektörler kredi veren ticari bankalar için reeskont oranlarını düşük tutarak,
- 4- Ticari bankaları, yatırımlarının genel özelliklerine göre farklı oranlarda munzam karşılığı buldurmaya zorlayarak gerçekleştirmiştir.⁸⁹

Ancak açılan kredilerin büyük bir kısmından kredi alan kurumlar büyük rantlar elde etmişlerdir. Güney Doğu Asya ülkelerinde ise krediler faaliyet gösterdiği sektörden bağımsız olarak ihracatını en çok artıran firmalara verilmiştir.⁹⁰

Özellikle mali sistem denetim üzerinde doğru işleyen etkin bir denetim sisteminin olmaması Latin Amerika ülkelerinde reformlar öncesinde görülen en önemli

---

⁸⁸ Toprak, **a.g.e.**, s. 138.

⁸⁹ Bülent Güloğlu ve Erol Altunoğlu, "Finansal serbestleşme politikaları ve finansal krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye krizleri", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:27, Ekim 2002

⁹⁰ Edwards, **a.g.e.**, s. 206.

sorunlardandır. Kötü kredilerin oranı bankaların kredi portföyleri hakkında yeterli bilgi verme zorunluluğunun minimum düzeyde olması ya da hiç olmaması, çeşitli serbest denetleme kurumlarınca bankaların denetlenmemesi, mevduata verilen garantiler nedeniyle bazı şirketleşmiş bankaların topladıkları kredileri kendi alanlarındaki şirketlere usulsüzce aktarmaları, şüpheli alacakların alt düzeyde olması ve bunlar gibi sebepler yüzünden oldukça artmıştır. 1982 yılındaki borç krizinde verimsiz kredilerin oranı bankaların toplam portföyünün % 20'sine ulaşmıştır.

Özellikle Arjantin, Kolombiya, Şili ve Uruguay'ın finansal sektörlerini bu borç krizi derinden etkilemiştir.⁹¹

1982 yılında ortaya çıkan bu büyük borç krizi Latin Amerika ülkelerine akan yabancı sermayenin neredeyse tamamen durmasına ve ilerleyen dönemlerde yerel tasarrufların tasarrufların yeniden fazlalaşması için yeni çözümler ve yeni yöntemler arayışına sebep olmuştur.

Finansal derinleşmenin sağlanması ve aynı zamanda yatırım kalitesinin artırılması amacıyla özellikle 1980'li yılların başından itibaren ve 1990'lı yılların başlarına kadar süren bu zaman zarfında Latin Amerika ülkeleri mali yenilikler yapmışlardır. Fakat bir yandan da o dönemde borç batağı krizinde olan ülkeler, ekonomik uyumlandırma denilen başlık altında IMF' ten borç alınması ve bu politikaları uygulamak zorunda kalmışlardır. Artık Çin, Güney Kore, Malezya ve Tayland gibi birkaç Güneydoğu Asya ülkesi haricinde, uluslararası mali kurumlar da gelişmekte olan ülkelere kredi verilmesinin önüne geçmişler hatta durdurmuşlardır. Tam anlamıyla IMF 'in istediği şartlar oluşmuştu, istenilen reformların bir bir yapılması kaçınılmaz hale gelmiştir.

Genel olarak Latin Amerika ülkelerinde özellikle Arjantin, Şili ve Uruguay'da yapılan finansal reformlar, faiz oranlarının serbest hale getirilmesini, kredi tahsis politikalarından uzaklaşmasını, mevduat karşılık oranlarının azaltılarak finansal sektör mensuplarının uyumlandırılmasını, sermaye hareketlerinin serbest bırakılmasını, bankaların finansal sektörlere giriş önündeki engellerin kaldırılmasını ve etkin bir denetim kuralını vurgulamaktaydı.⁹²

---

⁹¹ Edwards, **a.g.e.**, s. 207- 208

⁹² Güloğlu; Altunoğlu **a.g.e.** s.6

Hastalıklı hale gelmiş enflasyonu engellemek için döviz kurundaki değişimleri önceden gösteren zamanlar bildirilmeye başlanmıştır. Fakat bunun yayınlanması ve yayılması halk arasında ulusal paranın değerinin düşmekten kurtulacağı ve enflasyonun uluslararası düzeye ulaşacağı beklentisinin benimsetilmesi amacıyla kullanılmıştır. Bu üç ülke sermaye hareketlerinin serbestleşmesini sağlayarak ulusal faiz oranlarını, küresel bazda rekat üzerine uluslararası faiz oranlarına yaklaştırmaya çalışmışlardır. Alınan tüm bu tedbirlerin elbette ortak amacı enflasyonun ve faiz oranlarının düşeceği beklentisi olmuştur. Fakat hiçte beklendiği gibi bir sonuç ortaya çıkmamıştır, enflasyon beklendiğinden çok daha yüksek çıkmış ve Latin Amerika ülkelerinin ulusal paraları büyük ölçüde değerlenmiştir. Bu durumda ithalat ve ihracatta olumsuz etkilenmiştir.⁹³

Yukarıda bahsedilen ulusal faiz oranları ile uluslararası faiz oranları arasındaki parasal makas çok açık olduğundan ve döviz kurundaki değişikliklerin önceden ilan edilmesi sebebiyle, sermaye girişleri hızlanmış ve önüne geçilemeyen bir parasal genişlemenin başlamasına sebep olmuştur. Ahlaki risk sorunu ile bağlantılı olarak mevduata verilen garantiler karşılığında bankalar şüursuzca borç vermişlerdir. Bankalar budurumda hem yatırımcıya sunduğu krediden para kazanacaktı, hem de yurtdışından ucuz faizli kredileri temin etmesi karşılığında büyük karlar elde edeceklerdi. Fakat bu durum Dolar cinsinden borçların artmasına sebep olmuştur.

Tablo-3.6: Latin Amerika Ekonomilerinde Cari İşlemler Dengesi (GSYH'nin oranı)

	Arjantin	Brezilya	Şili	Meksika
1998	-4,8	-4,3	-5,7	-3,8
1999	-4,4	-4,6	-0,1	-2,9
2000	-3,7	-3,9	-2,4	-3,5
2001	-3,6	-3,5	-3,1	-3,7
Ortalama	-4,1	-4,1	-2,8	-3,5

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, süreli

⁹³ A.g.e. s.6-7.

Belirtilen dönemler içerisinde, kapsam içinde olan tüm ülkeler milli gelir oranı olarak cari işlemler açığı vermiştir.

Dolar cinsinden borçlanan tüm bankalar ve işletmeler iflasa sürüklenmişlerdir. İflas eden birçok banka ilerleyen zamanlarda devlet tarafından kurtarılmıştır. Devletin bankalara kurtarma müdahalesinde bulunmasının temel sebebi aşırı parasal genişleme, uyum çözümlerinin ilerletilmesini imkansız hale getirmiş ve daha sonra Arjantin ve Şili’ de devlet yeniden mali sektörü denetim altına almak zorunda kalmıştır. Ancak bu durum çok daha fazla uzaymadan her iki ülkede finansal serbestleşme politikalarına geri dönmüşlerdir. Buradaki öncelik başta mali durumu kötü olan bankalar kamulaştırılmış daha sonra yeniden özelleştirilmişlerdir.

Uzun dönemi kapsamı gereken bir mali denetim ve ıslah programının birçok Latin Amerika ülkesinde olduğu gibi Arjantin ve Şili’de oluşturmaya çalışılmıştır. Fakat sadece oluşturmaya çalışma niyeti başlangıç için yeterli olmamıştır, yeterli sayıda müfettiş, muhasebeci gibi personelin olmaması, politik sebeplerden dolayı kanun adına denetimde boşlukların oluşacak olması ve engellemeler sebebiyle bu ülkelerde etkin bir mekanizma maalesef kurulamamıştır. Aradan geçen belli bir zaman sonrasında yapılan bazı finansal reformlar sayesinde menkul kıymetler borsası önemli ölçüde genişletilmiş, rahatlatılmış ve daha likit hale getirilmiştir.

Her ne kadar bu ülkelerin borsalarında reformlar güzel sonuçlar verse de, diğer gelişmekte olan ülkelerin, özellikle finansal reformlarını daha başarılı bir şekilde uygulayan Genele bakıldığında diğer borsalar ile farklılıkları bakımından analiz edildiğinde, zaman zaman büyüklük ve likidite açısından oldukça geridelerdir. Özellikle bu ülke borsalarında, sermaye piyasası ürünlerinin ani dalgalanma özelliği oldukça yüksektir.⁹⁴

Kriz öncesinde ekonomik alanda yaşanan önemli gelişmeler, Latin Amerika ülkelerinde düşük büyüme ve yüksek işsizlik oranlarına, piyasalardaki fiyat ve denge oranlarının bozulmasını ve satın alma gücünü yansıtıcı parite hesaplamalarının da

---

⁹⁴ Güloğlu; Altunoğlu a.g.e. s.7.

dahil edilmesidir. Aslen yaşanan bu ekonomik problemlerin sabit kur uygulamasından kurtularak, daha da ağır genişlemeci para politikalarına başvurularak çözümlenebileceğine inanılması çok daha ağır faturalar çıkarmıştır. 1990'lı yıllarda başlayan bu gelişmeler Latin Amerika ülkelerini, özellikle Meksika ve Arjantin'i krize sürüklemiştir.⁹⁵ Aşağıdaki tabloda; Latin Amerika Ülkelerinin kamu kesimi dengesi GSYH'ye oranı olarak gösterilmektedir. Bu tablodan 1994-2000 yılları arasında en yüksek kamu açıklarını Brezilya, Arjantin ve Meksika'nın vermekte olduğu görülmektedir.

Tablo- 3.7: Latin Amerika Ülkelerinde Kamu Kesimi Dengesi (GSYİH'nın Oranı)

	Arjantin	Brezilya	Şili	Meksika
1994	-1,8	-3,3	1,5	-0,3
1995	-2,3	-7,0	3,6	-0,8
1996	-3,2	-5,9	2,6	-0,7
1997	-2,0	-6,6	2,1	-1,2
1998	-2,1	-8,1	-8,1	-8,1
1999	-4,1	-9,8	-2,4	-1,3
2000	-2,8	-3,7	-1,0	-0,6
Ortalama	-2,6	-6,3	-0,2	-1,9

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, süreli

1991- 1993 yılları içerisinde Meksika' da kısa süreli kamusal borçlar Merkez Bankası rezervlerinden daha azken, 1993- 1994 yılları arasında kısa vadeli borçlar rezerv toplamını tamamen geçmiş, bu durum, döviz kuru politikasını sermaye çıkışlarına daha bağımlı hale getirmiştir.

Reformların tamamı sonrasında özellikle bankacılık sektöründe başlayan yeni bir finansal serbestleşmenin ardından Meksika' nın yabancı yatırımcılarının dikkatini çekerek net sermaye hareketleri pozitif yönde oldukça hızla artmıştır. Bu durum gelişmekte olan ülkeler içerisinde ciddi bir fark yaratarak Meksika borsasını dünyanın

⁹⁵ Muhammet Akdiş, **Global Finansal Sistem Finansal Krizler ve Türkiye**, İstanbul: Beta Yayınevi, 2000, s: 61.

en büyük ikinci borsası haline getirmiştir. Sermaye girişlerinin bu kadar çok artması elbette finansal piyasaların sermaye hareketlerine karşı duyarlılığını da oldukça artırmıştır. Yabancı portföy yatırımlarının bir olası sonucu da yerel finansal varlıkların fiyatlarında bir baloncuk etkisi meydana getirerek yerli firmaların net değerini arttıracak uluslararası bono piyasasında ve yerel finansal piyasalarda aşırı borçlanmanın önünü açmasıdır.⁹⁶

Aralık 1994' te 'Pezo' para birimiyle büyük bir kriz yaşayan Meksika bununla derinden sarsılmış ve krizin daha da alevleneceği beklentisiyle endişelerin artması üzerine o ay içerisinde Pezo' yu devalüe etmek zorunda kalmıştır. Bu devalüasyonun sonucunda faiz oranları katlarca artış göstermiş ve ekonomik aktiviteler daralmıştır. Meksika merkez bankasının piyasaya likidite sürmesi durumu değiştirmemiş ve bankalara sağlanan yönlendirici yardımlar büyük hacimlere ulaşmış, 1995 sonlarına gelindiğinde bankaların aktiflerinin % 80'i devlet desteklerinden oluşmuştur. Bankalar kendisine sağlanan bu paraları kriz sonrası devlet desteği olarak değerlendirmek zorunda kalmıştır.

Pezo' nun aşırı değer kazanması, dolayısıyla cari işlemler dengesinin yüksek seviyelere ulaşması ve Meksika' ya giren uluslararası sermayenin hızla büyümesi Meksika' nın krize sürüklenmesinde ana sebepler olmuştur. Bu bütçe açıklarının finansmanı esnasında borçlanma yoluna gidilmesi ise Dolar' a endekli 'tesebonos' ların devlet borçları içindeki ağırlıklarının artmasına sebep olmuştur.

Kriz başlamadan çok kısa bir süre önce yani Aralık 1994 döneminden kısa bir süre öncesinde başkan Carlos Salinas hakkında yolsuzluk söylentilerinin çıkması ve başkanlık diğer adayının suikaste uğraması, döviz üzerinde bir saldırı baskısı oluşturmuştur. Hükümet bu dönemde % 15 bir devalüasyon yapacağını belirtmiş, ama bu durum bu saldırı atağını yavaşlatmamış aksine çok daha hızlandırmıştır. Kısa bir süre sonrasında döviz tamamen dalgalanmaya bırakılmış borsa pezo olarak % 40 Dolar bazında ise %70 oranında değer kaybetmiştir. 1995 Ocak ayı sonunda günü IMF beş yıl vadeli 10 milyar Dolar ve döviz istikrar fonundan 20 milyar Dolar, endüstrileşmiş

---

⁹⁶ Karabulut, a.g.e., s.114

lkeler BIS kanalıyla 10 milyar Dolar, Latin Amerika lkeleri 1 milyar Dolar kredi vererek, Meksika ekonomisindeki okş yavařlatmıřtır⁹⁷

Arjantin kendi izlediği kur politikası rejimiyle kendisini Meksika krizinden koruyabileceğini düşünmüştür. Ama spekülatörlerin yüksek oranlara ulaşan işsizlik ile başa çıkabilmek için para kurulunu terk edebileceği yönündeki endişeleri Arjantin Pezo'suna karşı pozisyon almaları, büyük miktarlarda sermaye kaçışına ve para hacminde akıl almaz bir düşüşe yol açmış ve bankacılık sektörünü desteklemek için uluslararası resmi borçlara ihtiyaç duyulması kaçınılmaz olmuştur.

Arjantin, yatırımcılara güven sağlayabilmek için öncelikle enflasyonu yavaşlatmak ve 1 pezo=1 dolar paritesini yatırımcılarına sunarak uluslararası borç verenleri tekrar kazanmak ve onlara güven vermek için ağır bir borç yükü altına girmiştir. Dolar- Pezo paritesinin Anayasaya girmesi ve hükümetin pezo çıkarması ülkeye giren Dolar miktarına bağlanmış, uygulanan bu politikayla birlikte her ne kadar ekonomik büyüme yaşanıyor gibi gözükse de işsizlik yine de artmış ve genel bir durgunluk hali oluşmuştur. Enflasyonu yavaşlatmak veya durdurmak, ücretleri ve sosyal harcamaları durdurmak işçi çıkarmak yoluyla borç veren mali kuruluşlara daha düzgün bilançolar sunmak anlamındadır. Bu politikalardan yararlananlar ise genelde finans kurumları ve orta ve üst düzey gelir gruplarındaki tüketicilerdir. Dışarıdan para girişini sağlamanın yolu ise, ülke risk primini de etkileyerek yüksek faiz haddini sürdürmektir. Spekülasyon veya kur riskinden korunmak isteyen sermaye için, bu politika tamamen kabul görmüş bir hile niteliğindedir aynı zamanda yüksek gelir sağlamanın garantili bir seçeneğidir.⁹⁸

Arjantin' in ulusal parayı değerli tutma uğraşı sonucunda, yaşadığı cari işlemler açığı sorunu ve ağır borç yükü temel sorunları olmuştur, bu açıkları kontrol altına almak ve yabancı yatırımcıları rahatlatmak için deflasyonist anti-sosyal politikaları güçlendirerek uygulamaya koymuştur. Bu uygulamalar IMF, Dünya Bankası ve ABD Hazinesi ile koordinasyon içinde yürütülmüştür. 2000 yılındaki seçimlerde hükümetin

---

⁹⁷ A.g.e., s. 116.

⁹⁸ Toprak, a.g.e, s. 146

değişmesi ile birlikte IMF ve yeni hükümet yeni bir ekonomik kalkınma programı hazırlamıştır.⁹⁹

Yeni programda öngörülen bazı tedbirler; devletin büyüklüğünü sınırlandırmak, vergiden kaçınma ve vergi kaçacağını azaltmak, mal kaçakçılığını azaltmak, bazı alanlarda vergi indirimi yapmak, politik olarak çok hassas olmayan alanlardaki kamu harcamalarını kısmağıdır.¹⁰⁰

3.4.Güneydoğu Asya Krizi

Son yılların en önemli finansal olayı arasında gösterilen Güneydoğu Asya' da görülen ve tüm dünya ekonomilerini derinden etkileyen bir mali krizdir. Bu kadar derin yaralar açan bir krizin tahmin edilememiş olması da ayrı bir finansal olay olarak adlandırılmaktadır. Bu durum ayrı bir vaka olarak değerlendirilmekte ve küresel finansal sistemin yeniden gözden geçirilmesi düşüncelerinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Asya ülkelerinin kriz öncesi dönemine bakıldığında, büyük makroekonomik dengesizliklerin olmadığı görülmektedir. Açıkçası bugüne kadar kullanılan bazı göstergeler; özel sektöre açılan kredilerdeki hızlı artış ve buna paralel olarak özel sektörün bankalara olan borçlarının artması, reel anlamda ulusal para birimlerinin aşırı değerlenmesi, cari işlemler açığının yükselmesi gibi veriler her ne kadar ekonomik gidişatın yön değiştirmesi gereğini gösterse de, bu göstergeler bir kriz yaklaştığının göstergesi olmayabilirler.

Güneydoğu Asya ülkeleri, ciddi boyuttaki yoksulluklardan, bir anda dünyanın en güçlü mali yapıya sahip ülkeleri haline gelmişlerdir ve 'Asya Kaplanları' olarak ayrı bir ekonomik kalkınma modelinin başlangıcını yaratmışlardır. 1990' lı yılların başından itibaren gelişmekte olan ülkelerin içerisinde güçlü ekonomiler; Güney Kore, Hong Kong, Tayvan, Singapur, Japonya, Malezya, Endonezya ve Tayland olarak ön

---

⁹⁹ A.g.e, s. 146

¹⁰⁰ A.g.e, s. 147

plana çıktı. İstikrarlı siyasi yöntemlerin rehberliğinde gelişmiş ülkelerin iki katı kadar bir yerli tasarrufa sahip olan bu bölge ülkeleri tasarruflarını bankalar üzerinden verimliliği yüksek yatırımlara yönelterek hızlı bir büyüme dönemi başlatmışlardır.

Aşağıdaki tabloda belirtilmiş olan ekonomilerde reel GSYİH' nın gelişimi gösterilmektedir. Buradan, ülkelerin GSYİH' larının gelişiminde önemli bir korelasyonun olduğunu ve Tayvan ve Singapur'un Asya krizinden ciddi şekilde etkilendiği sonucu çıkarılabilmektedir.¹⁰¹

Tablo- 3.8 : Güneydoğu Asya Ekonomilerinde Reel GSYİH'nın Gelişimi

	Endonezya	Malezya	Filipinler	Tayland	G. Kore	Japonya	Çin	Tayvan	Singapur	Aritmetik ortalama (ortalama)
1982-91 ort.	5,5	6,3	1,3	8,1	8,9	4,1	9,5	8,1	7,1	6,5
1992	7,2	8,9	0,3	8,1	5,4	1,0	14,2	6,8	6,5	6,5
1993	7,3	9,9	2,1	8,4	5,5	0,3	13,5	6,3	12,7	7,3
1994	7,5	9,2	4,4	9,0	8,3	0,6	12,6	6,5	11,4	7,7
1995	8,2	9,8	4,8	8,9	8,9	1,5	10,5	6,0	8,0	7,4
1996	8,0	10,0	5,8	5,9	6,8	5,0	9,6	5,7	7,5	7,1
1997	4,5	7,3	5,2	-1,7	5,0	1,6	8,8	6,8	8,4	5,1
1998	-13,0	-7,4	-0,6	-10,2	-6,7	-2,5	7,8	4,7	0,4	-3,1
1999	0,3	5,6	3,3	4,2	10,7	0,2	7,1	5,7	5,4	4,7
2000	4,0	6,0	4,0	5,0	8,8	1,4	7,5	6,5	7,9	5,7
2001	5,0	6,0	4,5	5,0	6,5	1,8	7,3	6,0	5,9	5,3
Ortalama	3,9	6,5	3,4	4,3	5,9	1,1	9,9	6,1	7,4	5,4
Std. sapma	6,4	5,2	2,1	6,0	4,8	1,9	2,7	0,6	3,4	3,7

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, süreli

¹⁰¹ A.g.e., s. 116.

Güneydoğu Asya ülkelerinin büyük teknolojileri elde etmesi ve özellikle batı ülkelerinin ellerindeki bu avantajları kaybediyor endişesine kapılması; ekonominin merkezinin batıdan Asya ülkeleri' ne doğru yer değiştiriyor olması; Batı'da kabul görmüş olandan daha az sivil özgürlük, daha fazla finansal planlama esasına dayalı bir modelin benimsenmiş olması bu ekonomilerin başarısının altında yatan üç önemli faktördür.¹⁰²

Özellikle bu ekonomilerde yükseliş trendinin oluşmasında önemli rol oynayan bir diğer önemli sebep ise sektörler sunmuş olan vergi ve para teşvikleri olmuştur. Bir anda serbest piyasanın yer göstericiliğinden, önemli ölçüde politik kararlar sonrasında bürokratik kararların ekonomiyi güçlendirmeye başladığı rahatlıkla görülebilmektedir. Bunun yanı sıra bölge içindeki endüstrilerin korunması amacıyla, tarifeler ve diğer önlemler uygulanmıştır. Uluslararası piyasalarda boy gösterecek olan şirketlerin ortaya çıkması özendirilmiş, devlet şahin bir politika izleyerek, bankalara bu şirketlere düşük faizli krediler vermeleri konusunda baskılar yapmış, bunun yanı sıra zor duruma düşecek olan şirketlerin olması durumunda bankalar kurtarma operasyonlarını devreye sokmuşlardır.¹⁰³

“Güneydoğu Asya ekonomilerinin en temel özelliği dinamik tarımsal sektörü, hızlı büyüyen ihracat rakamları, hızlı demografik değişim oranları, yüksek tasarruf-yatırım oranları ve insan kaynaklarına yüksek düzeyde yatırım ilk sırada gelmektedir. Bu faktörleri birbiriyle karşılıklı etkileşim içinde olduğu kaçınılmazdır”¹⁰⁴

Cari işlemler fazlası veren Güneydoğu Asya ülkeleri için 1997 yılından itibaren işler istenildiği gibi gitmemiştir. Kriz, başlangıçta sadece Tayland ile sınırlı iken zaman içinde hızla bölgenin diğer ülkelerine sıçramıştır. 'Asya Kaplanları' olarak anılan bu ülkeler artık yavaş yavaş adlarından 'Asya Bulaşıcıları' olarak söz ettirmeye başlayacaklardır. Güneydoğu Asya ülkelerindeki cari işlemler dengesini gösteren tablo tablo 3.9 gibidir.

---

¹⁰² Akdiş, **a.g.e.**, s. 64.

¹⁰³ Toprak, **a.g.e.**, s. 110.

¹⁰⁴ **A.g.e.**, s. 112.

Tablo- 3.9 : Güneydoğu Asya Ekonomilerinde Cari İşlemler Dengesi

	Endonezya	Malezya	Filipinler	Tayland	G. Kore	Japonya	Çin	Tayvan	Singapur
1998	4,2	12,9	2,4	12,7	12,8	3,2	3,1	1,3	25,4
1999	3,7	15,8	9,4	9,1	6,1	2,5	1,6	2,5	25
2000	3,7	13,6	8	7,2	2,3	2,6	1,6	2,1	23,6
2001	1,3	7,4	3,8	5,9	0,4	2,6	1,3	2,2	22,8
Ortalama	3,2	12,4	5,9	8,7	5,4	2,7	1,9	2,0	24,2

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, süreli

1995 yılında spekülörler tarafından başlatılan cari işlemler açığı ve Tayland para birimi Baht' ın krize doğru gitmeye başladığı söylentileri, bu ülkelerin bir önceki örnek olan Latin Amerika tipi bir krizden etkilenip etkilenmeyeceği ekonomistler tarafından tüm dünyada tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmaların alevlenmeye başlamasında Güneydoğu Asya bölge ekonomilerinin paralarını bağladığı ABD Doları' nın Yen karşısında değer kazanması önemli rol oynamıştır. Kriz öncesi yıllarda bu durum bölge ülkelerinin ihracat imkânlarının azalmasına ve direk olarak rakip mallar üreten Çin' in rekabet gücünün artmasına sebep olmuştur. Bir diğer yandan emlak piyasalarındaki dalgalanma yerli ve yabancı yatırımcıların emlak piyasasına yaptıkları dev yatırımlar, ihracattaki azalmalar sonucunda bir dalgalanma sürecine girilmiştir. Bu durum emlak fiyatlarında düşüş yolu ile hisse senedi fiyatlarını çökertmiş ve finans kurumları da art arda dağılmaya başlamışlardır. Bu gelişmelerin sonrasında spekülörlerin bir diğer merak ettiği konu, Tayland en başta olmak üzere kriz belirtilerinin oluşmaya başladığı diğer ülkelerin devalüasyon olup olmayacağı olmuştur. Her ne kadar hükümetin bu şüphelerin aksi yönünde beyanlarda bulunmasına rağmen, şüphe ve tedirginlik her geçen gün artmış ve sonrasında ulusal faiz oranlarının artmasına, finansal sektörün likidite sorunları yaşamasına ve durgunluğun etkisiyle piyasalardaki dengesizliklerin artmasına sebep olmuştur.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Akdiş, a.g.e., s. 66.

Güneydoğu Asya Krizinin gelişimini aşağıdaki kronolojide gösterilmektedir.^{106 107}

5 Şubat 1997: Somprasong Land dış borcunu zamanında ödeyemeyen ilk Taylandlı şirketi olmuştur.

10 Mart 1997: Tayland hükümeti 3.9 milyar Dolarlık takipteki borcu finansal kuruluşlardan alacağını, ancak daha sonra bundan vazgeçtiğini açıkladı.

14-15 Mayıs 1997: Tayland'ın para birimi Baht, spekülörlerin, Tayland'ın ekonomik büyümesindeki yavaşlama ve politik istikrarsızlık gerekçesiyle satışa geçmesiyle birdenbire değer kaybetmeye başladı. Tayland ve Singapur Baht'ı ortaklaşa koruma kararı aldılar. Filipinler'de de krizin etkileri görülmeye başladı.

23 Mayıs 1997: Tayland'ın en büyük finans kurumlarından biri olan Finance One'ı kurtarma operasyonu başarısız oldu.

19 Haziran 1997: Tayland ekonomi bakanı Ammuray Viravan istifa etti ve bu istifa Filipinler finans piyasalarında gecelik faizlerin %15'e yükselmesine sebep oldu.

30 Haziran 1997: Tayland başbakanı Chavalit Yonchaiyudh Baht'ı devalüe etmeyeceklerini açıkladı.

2 Temmuz 1997: Tayland, IMF'ye başvurup, Baht'ın aşırı değerli olduğunu düşünen yabancı spekülörlerin Baht satışlarından sonra Baht'ı devalüe etti.

3 Temmuz 1997: Filipinler'de Merkez Bankası gecelik faizleri %15'ten %24'e yükseltti.

8 Temmuz 1997: Para birimi Ringit'i korumak için Malezya Merkez Bankası, piyasaya müdahale etti.

---

¹⁰⁶ A.g.e., s.67- 68.

¹⁰⁷ Toprak, a.g.e, s. 115- 116.

14 Temmuz 1997: IMF 1995 Meksika krizi sonrasında uygulanmaya başlanan acil yardım fonundan Filipinler'e destek sağladı.

18 Temmuz 1997: Asya'daki tüm para birimleri spekülâtorlerin baskılarıyla hızla düşmeye başladı.

11 Ağustos 1997: Tayland ekonomisine istikrar kazandırmak amacıyla IMF 17 milyar Dolar'lık bir kurtarma paketini koordine etti.

22 Ekim 1997: Güney Kore hükümeti ülkenin en büyük holdinglerinden Kia grubuna yardım için müdahale etti.

31 Ekim 1997: IMF, Endonezya için otuz üç milyar Dolarlık bir paket sözü verdi ve ertesi gün işleyemez durumdaki on altı bankayı kapattı.

3 Kasım 1997: Tayland başbakanı istifa etti

24-25 Kasım 1997: APEC'in yıllık toplantısında, ticaret grubu Asya ekonomilerini istikrara kavuşturmak için bir ticari liberalizasyon taslağı hazırladı. Bu planda IMF'nin bölgeye yardımına vurgu yapılıyordu.

14-16 Aralık 1997: ASEAN'ın bir toplantısı sırasında ASEAN liderleri bölgenin ekonomik kriz ile mücadele için daha fazla yardım isteyip daha fazla ulusal, bölgesel ve uluslararası çaba çağrısında bulundular.

18 Aralık 1997: Güney Kore'de beş yıldır devam eden tek parti iktidarını muhalefetteki Kim Dae Jung, sona erdirerek başkan seçildi.

Aşağıdaki tabloda Güneydoğu Asya krizi sonunda hisse senetlerinde oluşan değer kaybı ve devalüasyon oranı gösterilmektedir.

Tablo- 3.10: Asya Krizi Ekonomik Tahribatı

Ülke	Hisse Senedi Değer Kaybı	Devalüasyon Oranı (\$)
Güney Kore	% -49,0	% -65,9
Endonezya	-48,6	-106,0
Tayland	-41,0	-56,0
Filipinler	-32,7	-48,0
Singapur	-16,61	-50,3
Japonya	-23,0	-14,0

Kaynak: Tülay Arın, “Asya krizi ve kriz yönetiminde hegemonya”, *İktisat Dergisi*, Ocak sayısı, 1998, s. 5.

3.4.1. Bankacılık Krizlerinin Ortak Noktası, Güneydoğu Asya Krizinin Sebep Ve Sonuçları

Güneydoğu Asya bölgesindeki yükselişin dayandırılabilceği ya da desteklenebileceği bir ekonomik altyapının varlığı mutlaka sorgulanmalıdır. Küresel entegrasyonda ki başarının arkasında, ihracat ve teknoloji alanındaki hızla gelişmeler olmuştur. Birçok iktisatçı, aslında Asya krizinin temel sebebinin, liberalleşme alanında yapılan serbestleşme unsurunda aranması gerektiğini savunmaktadır. Bu dönemde Güneydoğu Asya ülkelerinin dışa açıklığı hızla artmış ve bu ülkeler dünyanın önde gelen sıralarına yerleşmişlerdir. Bu riskli artıştan daha önemlisi, kısa vadeli sermaye girişlerinin hızla yükselerek 1996’da toplam portföy yatırımlarının %80’ine ulaşmasıdır.¹⁰⁸

Kriz döneminde Güneydoğu Asya ülkelerine yönelen net sermaye akımlarında düşme görülmüştür. Aşağıdaki tablodan da görülebileceği gibi diğer yıllarda ise çok yüksek oranlarda artış göstermiştir.

¹⁰⁸ Karabulut, a.g.e, s.118.

Tablo- 3.11: Asya Ülkelerine Yönelen Net Sermaye Akımları (Milyon Dolar)

	1984 1989	1990 1996	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Net özel sermaye akımları	13,1	55,8	64,7	91,8	99,0	28,8	-44,3	11,0
Net doğrudan yatırımlar	4,5	32,9	44,4	51,0	60,1	60,2	48,2	40,4
Net portföy yatırımları	1,4	6,7	11,3	10,0	10,2	11,6	-12,2	2,6
Diğer net yatırımlar	7,0	16,3	9,0	30,8	28,7	-43,0	-80,4	-32,1
Net resmi yatırımlar	7,8	8,6	5,8	5,1	11,3	7,5	25,9	10,1
Rezervlerdeki değişmeler	-2,1	-28,9	-39,7	-29,1	-48,1	-19,2	4,8	-37,9

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, süreli

Bir krizden önce güven bunalımının önüne geçilebilmesi amacıyla olası büyük çapta bir sermaye kaçışının önüne geçilebilme için herhangi bir kurtarma planının bulunması önem arz etmektedir. Bir güven bunalımı oluşması doğrultusunda bankalara paralarını yatıran mudilerin, diğer mudilerinde davranışına bakarak hızlı bir panik havasına büründükleri görülmektedir. Çünkü krizin bu kadar hızlanıp çok büyük boyutlara ulaşmasında en büyük sebeplerden biriside, ahlaki risk kavramı çerçevesinde bölgede var olan kurtarma inancına güvenilmiş, inanılmış olmasıdır. Bu durum her ne kadar Güneydoğu Asya ülkelerinde açık bir şekilde kurtarma garantisine değinilmese de, basın bu durumun tam aksine bu önemli ülke kurumlarının batmasına izin verilmeyeceği yönünde bir görünüm oluşturmuştur.

Paul Krugman' a göre, böyle bir garantinin verilmesi, finans kurumlarının yüksek miktarlarda kalitesiz kredi vermelerine sebep olmuş, bununla beraber kredi hacmi hızla genişlerken finansal deregülasyon nedeniyle bu kurumların iyi kontrol edilememesi, ahlaki risk problemini artırmıştır. Riskli krediler nedeniyle finansal

sistem zora girdiğinde, kriz başlamış ve sürü psikolojisi ile yoğun sermaye kaçışlarına sebep olmuştur.¹⁰⁹

Ahlaki risk kurallarına uygun olmadan verilmiş olan krediler, üretken olmayan büyük gayrimenkul yatırımlarına yöneltilmiş, bununla kalınmayıp yine bu alanda verilen kredilerin en büyük teminatı gayrimenkuller olmuştur ve bu durum mevcut finansal sistemi çok daha zora sokmuştur.¹¹⁰

3.4.2. Bankacılık Krizlerinin Ortak Noktası

Sayılan tüm nedenlerin dışında, gelişmekte olan ülke ekonomilerini krize sürükleyen ve Güneydoğu Asya krizine yol açan çeşitli sebepler bulunmaktadır. Bunlar aşağıda şu şekilde incelenmiştir.¹¹¹

3.4.2.1.Kısa Vadeli Borçların Artışı:

Japonya'da yaşanan genel durgunluk sonucunda buradaki yabancı yatırımcı ve ülkedeki finans sektörü hızla büyüyen Güneydoğu Asya ülkelerine yönelmişlerdir. Güneydoğu Asya ülkeleri, ilk etapta genel orta ve uzun vadeli borçlanma yolunu seçmiş, ilerleyen süreçte bu vadede borçlanmada sorunlar yaşamaya başladıklarında tamamen kısa vadeli borçlanma yolunu seçmişlerdir. Oluşan güven bunalımı, yabancı bankaların ve bunların yatırımcılarının sistemden hızla uzaklaşmasına, yüksek oranlı devalüasyonlara ve hisse senetlerinin dibe vurmasına sebep olmuştur.

3.4.2.2.Cari İşlemler Açıklarının Büyümesi:

Geniş kapsamda sabit kur sisteminin ağırlıkta olduğu bir para sepetine bağlanmış olan kur politikasının bu ülkelere yaratmış oldu ciddi ticaret açıkları ve hızla bozulan cari işlemler açığı, bu ülkelere yatırım yapanları hızlı bir şekilde kaçırmıştır. Doların değer kazanması ile birlikte başlangıçta oluşmuş olan döviz kurunun istikrarlıgörüntüsü, düşük kur riski ve faiz oranlarındaki farklılaşma ile yüksek yabancı sermaye çeken bu uygulama, dış ticaret açıklarının artmasına neden olmuştur.

---

¹⁰⁹ A.g.e., s.119.

¹¹⁰ A.g.e., s.120.

¹¹¹ Hacıslamoğlu, M. Levent; H. Serkan Silahşör, "Güneydoğu Asya Krizinin Nedenleri, Gelişimi ve Olan Etkileri", **Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi**, No:17, 1998, s. 9.

Kore, Tayland, Endonezya gibi ülkeler ekonomik ilişkilerde buldukları Japonya'nın para birimi Yen' i tercih edeceklerine, ABD dolarına bağlanışlardır. Tabiki zaman içerisinde Dolar-Yen paritesindeki volatilité ve döviz rezervlerinin hızla erimesi ülkelerin devalüasyona gitmesine sebep olmuştur.

3.4.2.3.Büyüteç Etkisi:

Büyük finans kuruluşlarında kendini gösteren sorunlar bir 'büyüteç etkisi' meydana getirerek irili ufaklı bütün finans kuruluşlarının yakından incelenme sürecine girmesine sebep olmuş, pek çok kurumun sanıldığı kadar güçlü olmadığını ortaya koyarak paniği körüklemiştir.

3.4.2.4.Yapısal Sorunlar:

Krizin yayılması, çok ciddi portföy ve doğrudan yabancı yatırımcı ilgisini çekmiş olan ülkelerdeki finansal sistemin gerek yönetim gerekse denetim açısından oldukça zayıf olduğunu çok açık göstermektedir. Bu atmosferde piyasadan kaçışları durdurmak imkânsız hale gelmiştir.

3.4.2.5.Şeffaflık Eksikliği:

Kriz, sanayi ekonomisi olma konusunda hızla ilerleyen bir çok ülkede şeffaflığın, uygulama ve verilerin açık ve net olmadığını pek çok konunun ve verinin gizlendiğini ortaya koymuştur. Verilerin gerçekleri yansıtmadığı endişeleri güven kaybını hızlandırarak, sermaye kaçışlarını hızlandırmıştır.

3.4.2.6.Bölgesel Etki:

Doğu Asya ülkeleri, benzer politikalar izlemeleri, Japonya ile olan ilişkileri gibi nedenlerle öteden beri aynı sepet içinde düşündükleri için bir veya ikisinde ortaya çıkan bunalım derhal bütün bölgeye ortaklaşa mal edilmiştir. Bir sürü psikolojisi edasıyla yayılması kaçınılmaz olmuştur. Bununla birlikte bir krizin birinden ötekine sıçrayarak en kısa zamanda bölgesel bir krize dönüşmesi haline gelmesi oldukça kolaylaşmıştır.

3.4.2.7.Çin ve Japonya Faktörü:

1994 yılında Çin'in para birimi Yuan'ın %45-50 oranında devalüe edilmesi diğer Asya ülkelerinin bu ülkeyle ortak ihracat yaptıkları pazarlardaki rekabet avantajlarını olumsuz etkilemiştir. Japonya'da 1990'lı yıllarda baş gösteren ekonomik durgunluk bölge ülkelerinin en büyük ikinci ticaret ortağı durumunda olan toplam ihracatlarının %30'unun gerçekleştiği Japonya'ya yaptıkları ihracata da sekte vurmuştur.

3.4.2.8.Deneyim Eksikliği:

Bankacıların deneyimsizliği sebebiyle risk almakta sonsuz bir güven içinde davranmış olmaları Güneydoğu Asya ülkelerindeki bir başka eksikliklerdir. Bölge bankacılarının kredi açmada ve kriz yönetimindeki deneyimsizlikleri krizin büyümesinde etkili olmuştur.

3.4.2.9.Sürü Güdüsü:

Bir nevi sıcak para yaratma mekanizması olarak çalışan ve ülkelerin ekonomik beklentileri hakkındaki haberlere para piyasalarının gereğinden daha çok tepki vermelerine yol açan Piyasalardaki gizli bilgili 'bandwagon' etkileri Güneydoğu Asya'da piyasadan çıkışta ve piyasaya girişte birbirini takip eden yatırımcıların paniğinin artmasına yol açmıştır.

3.4.2.10.Uluslararası Mali Sistemin İşleyişi:

Güçlülüğünü incelemeyen, bilançolarını gizlediklerini ve siyasi yolsuzluklara karıştıklarını bile bile ABD, Avrupa ve Japon bankaları Asya bankalarına ve şirketlerine borç vermişlerdir. Bu durum ise krizi oluşturan bir başka ana sebeptir.

3.4.3. Güneydoğu Asya Krizi ve IMF

Güneydoğu Asya krizi ile birlikte IMF'nin işlevi ve kullandığı yöntemler hakkında tartışmalar oluşmuştur. Ekonomik bunalımdaki ülkelere uygulamış olduğu çözüm önerileriyle onlara ağır borç yükleri getirmekte, bununla birlikte borç veren kişi ve batılı bankaların aşırı kar elde etme amacıyla sorumsuz bir borç verme ve yatırıma yönelmeleri sonucunda karşılaştıkları zararları karşılamayı hedeflemesi IMF penceresinde eleştirilen bir diğer konudur. Kriz ortaya çıkana kadar hiç bir başlık

altında kesinlikle uyarı yapmamalarının yanı sıra, son zamana kadar bu ülkeleri her konuda arkalarında durmaları da IMF ve Dünya Bankası' nın eleştirilmesine yol açmıştır. Tayvan'da başlamış olan küçük bir krizin IMF' in uyguladığı politikalar sayesinde dağ gibi bir problem haline geldiğini düşünenlerde bulunmaktadır. Tüm bu sebeplerin aksine Güneydoğu Asya ülkelerinin başarılarını IMF uyumlaştırma programlarına karşı koymalarına, serbest piyasa kurallarının kölesi olmaya değil tam aksine kontrol altına almaya çalışmalarına borçludurlar. IMF'nin bu krizi, korumacılığın son kalelerini de düşürmek için bir bahane olarak kullandığı ileri sürülmektedir.¹¹²

3.5.Rusya Krizi

Krizlerin birbirini hızla etkilediği o dönemde Rusya' da Güneydoğu Asya Krizinden yoğun bir şekilde etkilenmiş ve ortaya çıkan kaynak bulma maliyetinin artma probleminden doğrudan etkilenmiştir. 1992 Rusya' da merkezi planlamacı olarak ekonomide köklü değişiklikler yapılmaya başlanmış, tüm fiyatlar serbest bırakılmış ve her türlü mal fiyatının arz ve talebe göre oluşması sağlanmıştır. Bununla beraber yabancı yatırımcıların Rus piyasasına girebilmesinin ve cazipleştirmenin önü açılmış, Rusya para birimi Ruble çevrilebilir hale getirilmiş, dış ticaret alanında gümrük vergileri düşürülmüş, miktar kısıtlamaları kaldırılmış ve bunun yanı sıra devletin ekonomideki ağırlığının azaltılması amacıyla, bazı devlet kuruluşlarının özelleştirilmesine başlanmış ve belirli bir süre sonunda ekonomik yapının yaklaşık yüzde yetmişinin özel sektör tarafından kontrol altında tutulduğu bir ekonomik yapı oluşturulmuştur.

Yapılmış olan tüm ekonomik reform hareketlerinin özellikle Merkez Bankası bünyesinde yapmaya çalıştığı ekonomik gelişimi yeniden sağlayabilmek, enflasyonu mümkün olduğunca en aza indirgeyebilmek, döviz kuruna yeniden istikrar kazandırmak, bütçe açıklarını tamamen yok edebilmek ve uluslararası arenada Rusya'nın güvenini yeniden tazelenmesi istenmiştir. Fakat yapısal alanda yapılan tüm başarılı reformlara rağmen Rusya makroekonomik istikrarı sağlamak ve ekonomik dengeleri kurabilme aşamasında başarılı olamamıştır. O dönem boyunca geçiş

---

¹¹² Engin Yıldızoğlu, **Globalleşme ve Kriz, İstanbul:** Alan Yayıncılık, 1996, s. 120.

ekonomileri olarak adlandırılan bu ülkelerde yaşanan hemen hemen ortak sorunlar aşağıda sıralanmıştır:¹¹³

- 1- GSYİH ve üretimde yaşanan ciddi düşüş,
- 2- Dönem dönem, parasal genişleme hızındaki düşüşe rağmen, yüksek oranlı enflasyon,
- 3- Mali gelirler kalemlerinde görülen gerileme,
- 4-Gerekli kur politikalarında yaşanan problemler,
- 5- Dış mali yardım konularının tespitindeki temel sorunlar,
- 6- Finans sektörünün yaşamış olduğu reform sorunları,
- 7- Özelleştirme ve yeniden yapılandırma sorunları,
- 8- Yanlış hükümet harcamaları

Rusya'nın 1992 yılından itibaren uygulamaya çalıştığı piyasa ekonomisine geçiş programı ile oluşan sorunların 1997 Temmuz ayında Güneydoğu Asya Krizi meydana gelmiş ve Rusya'nın önemli bir gücü olan enerji fiyatları hızlı bir düşüşe geçmiştir. Diğer geçmiş krizlerin üzerine bu son yaşanan olumsuzlukların tamamı yeni gelişen piyasalara huzursuzluk ve dışarıdan bakıldığında ise büyük bir güvensizlik getirmiştir. Bunun yanı sıra Rusya'da 1992 yılından sonrasında yapılan reformlar ile birlikte finansal varlık barındıran yabancılar tamamen tedirgin olmaya başlamışlardır.

Rusya'nın yapmış olduğu tüm reformlara rağmen başarılı olamamasındaki sebeplere bakıldığında da birçok önemli çarpıklıklar görülebilmektedir. Geçiş döneminde Rusya'da hükümet ile bazı dev firmalar arasında, daha öncesinde Güney Kore'de bankalar, hükümet ve büyük holdingler arasında olduğu gibi benzer bağlar olmuştur. Bu benzer yapıya ek olarak Rusya'da komünist dönemden kalma hastalıklı bürokratik yapıda dâhil olmuş, bu durum hükümetin ekonomik tedbirleri aşma yönündeki

---

¹¹³ Savaş Malkoç, "Cumhuriyetin 75. yılında dünya ekonomik krizlerinin Türkiye'ye yansımaları ve güncel bir örnek: Rusya krizi", **Dış Ticaret Dergisi**, Ekim sayısı, 1997, s.3 .

kararları derinden etkilemiş, bankacılık sisteminin ahlaki şartlarda çalışmasını engellemiş ve piyasaların kendi normları dâhilinde çalışmasını engellemiştir.¹¹⁴

Rusya’ da bankacılık sisteminin içine girmiş olduğu sıkıntılı durumda ve mali açıdan Rusya’ nın ihtiyaçlarını karşılayamaması perdenin ikinci sahnesinin başlamasına sebep olmuştur. Çünkü tüm bu sorunlara eş zamanlı olarak, Merkez Bankası’ nın doğru bir şekilde yürüttüğü enflasyonla mücadele programı çerçevesinde uyguladığı sıkı para politikası sebebiyle, söz konusu açıkların para basımı ile finanse edilememesi, Rusya’ nın içinde bulunduğu krizden kurtulmasına yardımcı olamamıştır.

Hükümet kamu ve emekli maaşlarını ödeyebilmek için kısa vadeli borçlanma yoluna gitmiştir. Bu durum beklenen iyi havanın aksine, aslında sonun başlangıcı niteliğinde olmuştur. Çünkü temel sorun bu borçlanmaların, yatırım ve sorunları çözmeye kullanılması yerine maaş ödemelerinde kullanılması olmuştur. Bunun sonunda 118 milyar dolar dış borcu ile birlikte, piyasalarda yaklaşık yüzde otuzu yabancıların elinde olan 70 milyar Dolar civarında hazine bonosu dolaşmaya başlamıştır. Bu durum karşılığında yabancıların bu bonoları terk etmek istemesi Rusya adına bir başka felaket olabilirdi. Bu durumun sonunda Rusya hiçbir şekilde kamu ödemelerini ve emekli maaşlarını ödeyemez olmuş bunun yanı sıra borsa çok ağır darbeler almıştır.

Ekonominin gittikçe kötüleşmesi sebebiyle Başkan Yeltsin 23 Mart 1998’de Çernomirdin hükümetini görevden alarak Duma’ dan güvenoyu alan Sergei Kriyenko’yu başbakanlığa getirmiştir. Ama yeni göreve gelen bu hükümet de piyasalardaki huzuru sağlayamamıştır. Özellikle maden işçilerinin Mayıs ayında başlattığı grevlerin yayılması ve yine Mayıs ayında Rusya’ nın en büyük kamu kuruluşlarından birisi olan Rosneft’ in özelleştirilmesinde hükümetin istediği fiyattan hiçbir alıcının çıkmaması, uluslararası piyasaları tedirgin etmeye başlamıştır.¹¹⁵

Rusya’ nın vergi sistemi konusunda gerekli reformları yapamamasını gerekçe göstererek, IMF yapacağı ödemeleri ertelediğini bildirmiş ve bu durum uluslararası yatırımcıları rahatsız etmiştir. Daha sonrasında IMF ile Rusya federasyonu bir anlaşmaya varmış, IMF, Rusya’ nın kendisine sunmuş olduğu ve ana amaçları; bütçe açıklarını azaltıcı önemli tedbirler almak, merkez bankasının uluslararası rezervlerini

---

¹¹⁴ A.g.e., s. 4.

¹¹⁵ A.g.e., s. 5.

artırmak ve güçlendirmek, kısa vadeli iç borçlarının vade yapısını uzatmak olan ekonomik programı onaylamış ve 1997 yılında 11,2 milyar Dolar'lık finansal destek vermeyi kabul etmiştir. Dünya Bankası'nın yapacağı 6 milyar Dolar ve IMF'nin 1999 yılı içinde yapacağı finansal destekle birlikte toplam 22,6 milyar Dolar'lık bir mali destek sağlayan bu anlaşma Rusya'nın nefes almasını sağlamıştır.

Bu aşamada Rusya'nın Rublesinin aşırı değerli olduğunu ve acilen devalüe edilmesi gerektiğini savunan George Soros bu yorumuna cevap olarak Başkan Yeltsin'den Rusya'nın Rubleyi kesinlikle devalüe etmeyeceği yorumunu almıştır. Ancak bu noktada Soros'un yapmış olduğu açıklamalar yerini bulmuş ve 17 Ağustos'ta Rusya Merkez Bankası, hızla eriyen rezervlerini korumak ve borsanın düşüşünü durdurmak için bir açıklama yapmıştır. Bu açıklama ile;

- 1- Ruble için döviz koridoru yılsonuna kadar 1\$= 6- 9,5 aralığına yükseltilmiş,
- 2- Ayrıntıları ilerleyen günlerde açıklanmak üzere, özel kuruluşların ve devletin özel nitelikli kuruluşlara olan 90 güne kadar vadesi olan borçların ödemeleri dondurulmuş, yani Rusya 90 gün moratoryum ilan etmiş,
- 3- Yabancıların kısa vadeli döviz piyasasında işlem yapması yasaklanmış,
- 4- Devlet tahvillerinin ödemeleri durdurulmuştur.

Bu açıklama sonrasında uzun süredir değerli tutulan Ruble yaklaşık % 33 oranında değer kaybına uğramış, Moskova borsası büyük düşüş kaydetmiştir. Ocak 1998 tarihinde 1\$ = 5,95 olan Ruble kuru, Merkez Bankası'nın açıklaması sonucunda 26 Ağustos'ta 1\$ = 8,26 düzeyine kadar yükselmiştir. Merkez Bankası'nın resmi kur açıklamama kararı ise, piyasalardaki belirsizliği daha da artırmıştır.¹¹⁶

Rusya'yı krize iten sebepler:

- 1- Kronik bütçe açığı ve buna bağlı olarak iç-dış borç stokunun giderek azalması,
- 2- Merkez bankasının uygulanan sıkı para politikalarının sonucunda rublenin aşırı değerlenmesi,

---

¹¹⁶ A.g.e., s.8.

- 3- Yeterince gelişmemiş ve gerektiği gibi işlemeyen bankacılık sektörü,
- 4- Ülkedeki ekonomik faaliyetlerin yarısından fazlasının kayıt dışı yapılması ve bu yüzden devletin yeterince vergi toplayamaması,
- 5- Devlet başkanı ile parlamento arasındaki iktidar mücadelesinin ülkeyi daimi bir siyasi gerginlikte tutması ve bunun reform çabalarının hızını kesmesi,
- 6- Asya krizinin etkisiyle dünyada düşen hammadde fiyatlarının çoğunluğu hammaddeye dayalı olan Rusya ihracatını olumsuz etkilemesi, çünkü Rusya ihracatının büyük çoğunluğu hammaddelerden oluşmaktadır,
- 7- Yine Asya krizinden itibaren uluslararası yatırımcıların finansal yatırımlarını Rusya'dan hızla çekmeleri, ülkenin döviz rezervlerinin hızla erimesi ve bu gelişmelerin hazineyi yüksek faiz politikasına zorlaması, olarak sıralanabilmektedir.

3.6. Türkiye Kasım 2000- Şubat 2001 Krizi

Hızla küreselleşen dünya ekonomileri arasında gelişmekte olan ülke ekonomilerinin bankacılık krizleri yaşamalarına sebep olmuş, finansal liberalizasyon sonucunda 1990' lı yıllarda ikiz kriz niteliğine bürünmüştür. Küresel ekonomilerde yaşanan tüm bu olumsuz gelişmeler Türkiye ekonomisinde de kendini göstermiştir. Türkiye' deki oluşum Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri ile girmiştir.

Türkiye 1980 döneminde ki hızlı değişim politikası içerisine girmiştir. 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte Türkiye ekonomisi ekonomi politikaları içinde ithal ikamesi sanayi politikası yerine serbest ekonomiye dayalı ihracata yönelik sanayileşme politikasına geçmiştir. Küresel ekonomiyle uyumlu hale gelme sürecine girilmiş fakat devletin ulusal ekonomiyi yönlendirmede seçmiş olduğu politikalardan dolayı, bütünleşen dünya ekonomisinin ve teknolojisinin parçası olma yolunda başarılı olamamıştır.

1990' lı yılların başında itibaren yaşanan özellikle yoğun siyasi istikrarsızlık dönemi, ekonomik istikrarı yeniden sağlamak adına spekülâtif hareketlerin ön plana çıktığı, reel ekonomiden uzak, kısa vadeli sermaye girişlerine dayanan sıcak para olarak tabir edilen parayla büyümeye çalışmaların ve politikaların hakim olduğu bir dönem oluşturulmuştur. Kamu maliyesi, finansal sistem ve reel ekonominin rekabet gücünün

zayıflığı kriz olasılıklarını artırmıştır. Akabinde ekonomideki aksaklıklar ile birleşen son durum krizi kaçınılmaz olarak getirmiştir. Bu kriz süreciyle baş edebilmek için; enflasyonu düşürmek, kamu iç borçlanmasına son vermek adına yeni bir istikrar programı uygulanmıştır. Program, enflasyonist beklentilerin aşağı çekilmesi, sıkı maliye politikasının uygulanması, döviz kurlarının hedeflenen enflasyon çitasına bağlandığı para politikası, likidite genişlemesini yabancı kaynak girişine bağlayan bir çerçeveye oturtulmuştur. Temel olarak 9 Aralık 1999 tarihli istikrar programı, faiz ve ücret oranları ile fiyatları serbest bırakırken, döviz kurunu sabit oranlı artırmayı öngörmüştür. Programın bu özellikleri ile işleyebilmesi için mali sektörü kırılganlığının düşük ve sermaye hareketliliğinin olmaması gerekmiştir. Fakat bu durum devletin kamu harcamalarını finanse etme yöntemi ile çelişmiştir. Dolayısı ile program aksaklıklar üzerine kurulmuştur.¹¹⁷ Bu duruma rağmen, enflasyon 1980' li yıllardan sonra en düşük seviyelere gerilemiş, ekonomide canlanma başlamış, faiz oranları aşağı çekilmiş, uygun koşullu dış finansman artışı yaratılmış, yapısal reformların hayata geçirildiği gözlenmiştir.

Tüm bu olumlu tabloya rağmen Türkiye ekonomisi 22 Kasım tarihli bir krize taşınmıştır. Bu kriz finansal sistem kaynaklı bir kaynağı bankacılık kesimidir. Finans piyasalarında yaşanan bu iletişimde bankaların silahı ateşlemesiyle krize dönüşmüştür. Krizin başlamasıyla birlikte bankaların açık pozisyonlarını kapatma derdiyle birlikte bankalar hızla borçlanma arayışı içerisine girmelerine sebep olmuştur. Türkiye'nin dışsal (Euro) piyasalarda borçlanma faizi üzerindeki risk primlerinin yükselmeye başlaması, bankaların dış borçlanmasını zora girmesine neden olmuştur. Bankaların hızlı bir şekilde artan likidite arayışları sonucu yüksek faizlerden borçlanma isteklerinin oluşmasıyla döviz talepleri hızla artarken, yabancı bankalarda hazine kâğıtlarında hızlı bir terk etme politikası uygulayarak Türkiye'den çıkmaya başlamışlardır.

Bu ortam içerisinde Merkez Bankası; bu gelişmeler karşısında piyasanın duyduğu likidite ihtiyacını zamanında karşılayamamıştır. Bu durum 9 Aralık 1999 tarihli ekonomik programa olan güveni sarsmış, bunalım piyasalara yansımış, reel kesimde büyük bir talep daralması yaşanmış, dövize yönelik spekülasyon akımı oluşmuştur.

---

¹¹⁷ Aslan Eren; **Türkiye Ekonomisi**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2006, s.266.

Yükselen faizler, döviz kayıpları IMF kredisi ve likidite ihtiyacının oldukça yüksek olan bankaların tasarruf mevduat sigorta fonuna devredilmesi piyasaları bir ölçüde rahatlama olarak yorumlanmıştır. Ancak yaşanan krizden üç ay sonra Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasındaki bir tartışmanın piyasalar üzerindeki spekülasyon faaliyetleri tetiklemesi bu kez döviz krizini başlatmıştır.¹¹⁸

Bunun sonrasında yani 22 Kasım 2000 tarihinde bankacılık sektöründe başlayan kriz 19 Şubat 2001’ de döviz krizine dönüşüm gerçekleştirilerek ikiz kriz olarak tarihe geçmiştir.

21 Şubat 2001 krizi ile 9 Aralık 1999 tarihli program tamamen ortadan kalkmış, Merkez Bankasından 6 milyar dolar rezerv kaybı yaşanmış, İnterbank piyasasında gecelik faizler %6000’leri aşmış, ortalama olarak % 4000’ler olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler karşısında kur dalgalanmaya bırakılmıştır. Kriz sonrası yabancı bankalar ile birlikte iç piyasadaki bankalar ve karar birimlerinin döviz karşılığı talep oluşturmuşlardır. Döviz krizi niteliğinde olan 21 Şubat 2001 krizine temelde cari işlemler açığında meydana gelen yüksek oranlı artışlar neden olmuştur. 2000 – 2001 yılı krizlerini hazırlayan unsurlar, aşırı değerli TL, cari işlemler açığının kritik sınırın üzerinde seyretmesi, sermayeden yoksun mali sektör, açık pozisyonlar (banka – reel sektör – kamu) , kamu bankalarının görev zararları ve bütün bunların sonucu olarak özellikle mali sektörün taşıdığı kar ve faiz riskinin artması olmuştur.¹¹⁹

İlk reformlarından öncesinden itibaren finans sistemi oyuncuları üzerinde yani genel olarak bankacılık sektörü ve genel kamu kesimi tarafında, çözülmeye çalışılan her sorunun sağlam temeller üzerine oturtulmamış ve yeterince dikkate alınmamış olması krizlerin bir yumak gibi büyümesine sebep olmuştur. Küresel ekonomilerde özellikle 1994 yılından sonra yaşanan ikiz krizlerin döviz kurunu kıstas olarak kullanmış olan ülkelerde yaşadığı kabul edilmiştir.

1990’lı yıllardaki finansal krizlerin oluşumu şu noktada birleşmiştir; Döviz kurunu çığır yapan programlar, para kurulu benzeri bir düzenleme ile desteklense de genel olarak başarılı değildir. Sorunlu bir bankacılık kesimi ve yüksek açıklar üzerinde

---

¹¹⁸ Rıdvan Karluk, **Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm**, Beta Yayınları, İstanbul, 2005, s. 425.

¹¹⁹ **A.g.e.**, s.426.

politika yapılan kamu kesimi olan ÷lkelerde bu tür programların kısa sürede krizle bitme olasılıkları yüksektir. Bu sorunların Türkiye ekonomisinin bünyesinden 1990 dönüşümünden bu yana bulunması Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerini oluşturmuştur ve etkisini de derin kılmıştır.

Bunun sonucunda ekonomide ciddi bir daralma meydana gelmiş, ulusal gelir azalmış, kişi başına gelir gerilemiş, 19 banka kapanmış, 1.5 milyon kişi işsiz kalmış, %30' lara düşen enflasyon % 70'i aşmış, hazinenin faiz ödemeleri artmış, iç borç stoğu 2000 yılının 4 katına ulaşmıştır.

IV. BÖLÜM

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDEKİ BANKACILIK KRİZLERİNİN TÜRKİYE' YE ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE YENİDEN YAPILANDIRMA DÖNEMİ

4.1. Krizlerin bankacılık sistemini etkileme ilişkisi

Krizlerin etkileri bankalar için büyük mevduat kaçışları dediğimiz olay ile başlar; bu mevduat talebini karşılayabilmek için varlık satımıyla devam eder. Ancak ortamdaki kargaşa nedeniyle ve bankaların likidite ihtiyacının yüksek olması sebebiyle bankaların varlıkları değerlerinin daha altında bir fiyattan satın alınır. Bu arada bankalardan çekilen kaynaklar daha güvenli başka bankalar ya da sisteme güven tamamen ortadan kalkmışsa nakite, döviz ya da kamu varlıklarına yönelebilmektedir. Merkez Bankası duruma önceden müdahale edip bir bankacılık krizinin önüne geçebilir. Ancak çoğunlukla böyle bir krizde mali yapısı sağlam olan ayakta kalmaktadır. Diğer bankalar iflas ederek sistemin dışına çıkmaktadır.

Eğer tasarruflar güvence altında ise; yani banka mevduatlarına bir sigorta getirilmişse, sadece sigorta kapsamında olmayan mevduat diğer yatırım araçları ya da bankalara yönelecektir. Söz konusu bankaların tamamı güvence altında ise zaten büyük mevduat kaçışı sorununu getirmez. Böyle bir durumda ancak sistemin içerisinden gelen temel problemlerin sistemin tamamını etkilemesi şeklinde bir bankacılık krizi meydana gelebilir.

Nitekim ülkemiz Kasım 2000 krizi bir bankacılık krizi olmuştur. Çünkü 2000 yılı hedeflenen enflasyon ile beklenen enflasyon arasında büyük bir fark oluşmuştur. Likidite sorunu ile karşılaşan bankalar bono satışına yönelmiş, bu durum açık pozisyonları olan bankalar üzerinde bir baskı oluşturarak likidite sıkıntısının ortaya çıkmasına dolayısıyla faizlerin yükselmesine neden olmuştur. Arjantin'deki sorunlar nedeni ile zaten tedirgin olan yatırımcılar menkul kıymetlerini döviz karşılığı satarak piyasadan çıkmışlardır. Bankalar arası rekabet ve güvensizlik bu süreçte maksimum seviyeye ulaşmış ve ödemeler sistemi kilitlenmiştir. Bono fiyatları düşerken bono faizleri yükselmiş ve gecelik faizler inanılmaz oranlara yükselmiştir. Pozisyon kapatan

bankaların döviz talebi, dövize olan talebi körüklerken faizler daha da yükselmiş ve sistem bir kısır döngüye girmiştir. Yabancıların piyasadan çıkması ve kredilerin geri çağırılması, borsa endeksinin hızlı biçimde düşmesine neden olmuştur.

4.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programları ve Sonuçları

Gelişen ekonomilerde yaşanan ekonomik sorunlardan dolayı krizin bir anda ortaya çıkmaz. Bununla ilgili özellikle finansal sistemi olası bir problem karşısında alarm durumuna geçirecek yeterli bir önceden sezme metodolojisinin bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Böyle bir finansal sisteme ya da bankacılık sektörüne gelecekte düzelecek yaklaşımıyla daha fazla kredibilite ve likidite şansı tanınır. Böylece özellikle düzenleyici kurumlar ve bankalar arasında karşılıklı bir bağımlılık ilişkisi doğar. Tabiki bankalara yardım edildikçe, daha doğrusu likidite desteği sunuldukça el koyma riskide o kadar azalacaktır. Bu süre boyunca zaten risk içerisinde olan bankalar yeniden topladıkları mevduat ile zaten riskin üzerine risk mantığıyla ellerinde ki mevduatlarla kumar oynamaya devam ederler. Bu durum birçok literatürde ölü-gezer bankalar olarak anılmaktadır ve gelişmekte olan ekonomilerde uzunca yıllar sürebilir.

Problemlili bankaların bu durumu artık belirli bir destek sayesinde sürdürülemez hale geldiğinde düzenleyici ve denetleyici kuruluşlarca kamuoyuna açıklanmaya başlanır ve bununla birlikte ciddi bir panik başlar. Bu aşamada önce yerli ve yabancı büyük kreditorler piyasayı terk etmeye başlar, kısa bir süre sonra küçük mevduat sahipleri bu dönemin üzerine eklenerek bu paniği takip ederler. Sürecin sonuna doğru tüm finansal sektör kitlenmiş halde bir bütün olarak krize girdiğinde, tüm bankalar bu krizden etkileneceği için bankalar arasında bir ayırım yapmak gittikçe güçleşir. Ödeme sisteminin çökmemesi için Merkez Bankası hemen hemen tüm bankalara rezerv karşılıklarının azaltılması, reeskont kredileri, açık piyasa işlemleri ve repo ve ters repo aracılığıyla-likidite desteği sağlar.

Kriz tamamen ortaya çıktığında aynı zamanda ortaya çıkmış olan güven krizi sorununu birazda olsa ortadan kaldırmak için öncelikle önceki dönemlerde var olan, mevduata uygulanan güvence sisteminin sınırlarının genişletilmeye çalışılması gündeme gelir. İkinci olarak mali yapıları ciddi şekilde bozulmuş olan bankalara müdahale gündeme gelir. Sıra bankalara geldiğinde kamusal otorite 3 farklı şekilde

müdahale eder. Birincisi, bankaların kapatılarak tasfiye edilmesidir. Ancak bankalara el konulması ya da kapatılması belirsizliği azaltmadığı gibi, krizi derinleştirebilir. Örneğin Endonezya’da 1997 yılında 16 bankanın kapatılması, bu konudaki ölçütler belirsiz olduğu için diğer bankalara güveni azaltarak bankacılık sisteminden önemli miktarda mevduatın çekilmesine yol açmıştı. İkinci kamusal müdahale, sermaye desteği ile bankaların mali yapılarının iyileştirilmesidir. Bu da iki farklı biçimde uygulanabilir. Ya bankalara el konularak (geçici kamusallaştırma) bankacılık faaliyetlerinin kamu mülkiyetinde devam etmesi sağlanır ya da köprü banka uygulaması ile bazı varlık ve yükümlülükler (bankanın müşteri portföyü vb.) devredilir. Üçüncü müdahale aracı, bir varlık şirketi aracılığıyla banka varlıklarının iyileştirilmesidir.

Bankacılık yapılandırma programlarının son aşaması gözetim ve denetimin etkinliğini arttırmak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturmak amaçlı, kurumsal ve yasal düzenlenmelerin gerçekleştirilmesidir.

Bankacılık yapılandırmalarında seçilen yöntem ile maliyetleri arasında nasıl bir ilişki vardır? Honohan ve Klingebel (2003) 1980-1997 arasında 40 GOÜ ve GÜ’de kriz maliyetleri arasındaki farkın büyük ölçüde seçilen yöntemden kaynaklandığını, sınırsız likidite desteği ve sınırsız mevduat güvencesinin kriz maliyetini önemli ölçüde arttırdığını göstermiştir. Buna karşılık Bordo vd. (2001), 1973-97 yılları arasında 29 ülkedeki bankacılık krizlerini inceledikleri çalışmalarında, kriz sırasında bankalara sınırsız likidite desteği sağlayan ülkelerde, üretimde daha büyük gerilemeler gözlemlendiği, mevduat güvencesinin negatif ya da pozitif bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Bear ve Kliegebiel (1995)’e göre maliyetin banka sahiplerine ve mevduat sahiplerine aktarıldığı “tasfiye” yöntemini seçen ülkelerde, ne banka kredilerinde bir daralma ne de üretimde herhangi bir gerileme yaşanmaktadır. Hoggart (2003) ve Caprio ve Kliegebiel (2003), 1977-2002 döneminde yapılan 33 bankacılık yeniden yapılandırma programını inceleyen çalışmalarında hemen hemen benzer sonuçlara ulaşmışlardır: likidite desteği, sınırsız mevduat güvencesi ve bankalara el konulması maliyetleri artırırken, tasfiye yöntemi banka krizlerinin maliyetlerini azaltmaktadır. Aşağıdaki tabloda Claessens vd. (2004) sınırsız mevduat garantisinin ve yükümlüklerini yerine getirmeyen bankalara belirli alanlarda gösterilecek toleransın kriz maliyetlerini önemli ölçüde artırdığını göstermiştir.

Tablo- 4.1: 1977-2002 Döneminde 33 Bankacılık Yeniden Yapılandırma Programında Likidite Desteği ve Mevduat Güvencesinin Kamu Maliyesine Yükü ve Reel Maliyeti (% GSMH)

	<i>Kriz sayısı</i>	<i>Kriz süresi</i>	<i>Kamuya maliyeti</i>	<i>Reel maliyet(1)</i>	<i>Reel maliyet(2)</i>
Tüm ülkeler	33	4.3	15	7.1	23.1
Likidite Desteği					
Var	21	4.8	17.3	13.9	37
Yok	12	3.4	10.9	3.8	9.1
Sınırsız mevduat güvencesi					
Var	22	4.3	16.6	9.8	28.7
Yok	11	4.3	11.8	5	15.7
Bankacılık krizi	10	4.6	7.8	2.4	15.7
İkiz kriz	23	4.2	17.4	11.6	32.2
Likidite desteği var	16	4.5	18.9	17	43.9
Likidite desteği yok	7	3.4	14.1	4.8	13.2
Mevduat güvencesi var	16	3.9	19.4	17	37.2
Mevduat güvencesi yok	7	4.9	12.8	4.8	24.7

(1)Kriz dönemi üretimdeki büyüme oranının, kriz öncesi on yıllık eğilimden kümülatif sapması

(2)Kriz dönemi üretim düzeyinin kriz öncesi on yıllık eğilimden kümülatif sapması

Kaynak : Hoggarth, G., Reidhill, J. Resolution of banking crises.A review. **Financial Stability Review**, Bank of England., 2003, s. 27- 36

Hoggarth ve Reidhill 2003’ te yapmış oldukları çalışmada 12 geçiş ekonomisindeki banka krizleri ile banka yeniden yapılandırma programlarını inceledikleri çalışmalarında, bankalara sermaye desteği sağlayan ve geçici kamusallaştırmalar ile kapsamlı yeniden yapılandırma programları uygulayan ülkelerin (Orta ve Doğu Avrupa) yüksek maliyetlerle karşılaştıkları, tasfiye yöntemini seçen ülkelerde (Baltık Ülkeleri) ise kriz maliyetinin daha düşük olduğu sonucuna ulaştılar. Söz konusu ülke deneyimlerinden çıkartılan önemli bir ders de, finansal aracılık işlevi ve sosyal maliyeti düşük olan küçük ölçekli bankalar derhal kapatılarak tasfiye edilmeli, dış şoklar nedeniyle zor duruma düşen bankalar ise sermaye desteği ile kurtarılmalıdır.

OECD’nin son dönemde bankacılık krizi yasayan ülkelerde yaptıkları bir ankete göre, krizlerden hemen sonra parasal otorite likidite desteği ile paniği önlemeye çalışmakta, bir çok ülkede tamamen ya da kısmen mevduat sahiplerini korumakta, küçük bankalar

tasfiye edilirken, büyük bankalar ise kamu mülkiyeti altında finansal ve operasyonel olarak yeniden yapılandırılmaktadır.¹²⁰

Ampirik çalışmalardan elde edilen bulgular ışığı altında farklı yapılandırma araçlarının kamu maliyesine yükü ve reel maliyeti aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo- 4.2 : Farklı Araçların Maliyeti

<i>Derece</i>	<i>Kamu maliyesine yükü</i>	<i>Reel maliyet</i>
En düşük	Tasfiye	Tasfiye
	Sermaye desteği	Tolerans
	Tolerans	Sermaye desteği
	Likidite desteği	Sınırsız mevduat güvencesi
	Sınırsız mevduat güvencesi	Likidite desteği
En yüksek	Sınırsız mevduat güvencesi+geçici kamulaştırma	Sınırsız mevduat güvencesi+geçici kamulaştırma

Kaynak: Hoggarth, G., Reidhill, J. Resolution of banking crises.A review. **Financial Stability Review**, Bank of England., 2003, s. 27- 36

Bankaların aracılık işlevlerine yeniden kavuşmalarında ve sürdürülebilir bir karlılık düzeyine ulaşmalarında bu programlar ne ölçüde etkin olmaktadır? Dziobek ve Pazarbaşoglu 1977 yılında yaptığı 24 yapılandırma programını inceledikleri çalışmalarında, programların karlılık performansına (akım) göre bilanço (stok) performansının daha başarılı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bankalara sermaye desteği sağlanması ve batık kredilerin devralınması gibi finansal yapılandırma uygulamaları, banka bilançolarını kısa sürede düzeltirken, bankaların karlılığı üzerinde etkili olamamıştır. Demirgüç-Kunt, Detragiache ve Gupta 2000 yılında krizi izleyen üç yılda, milli gelir artsa bile, reel banka kredilerinin azalmaya devam ettiğini göstermiştir. Yeniden yapılandırma programları sonrasında Latin Amerika ülkelerinde de reel kredi arzında önemli daralmalar gözlenmiştir. Hoggarth ve Reidhill 2003 yılında, bankaların daha likit ve daha güvenli aktifleri tercih etmeleri ve sermaye yeterlilik oranlarını karşılamak amacıyla devlet iç borçlanma senetlerine yönelmeleri sonucu özel kesime yönelik banka kredilerinin azaldığını ifade etmektedir. Sonuç

¹²⁰ Hoggarth, G., Reidhill, J. “Resolution of banking crises”, **Financial Stability Review**, **Bank of England**, 2003. s. 44- 52

olarak bankacılık yapılandırma programları, sektörün aracılık işlevini yeniden kazanmasını sağlamada başarısız olmaktadır.

4.3.Türk Bankacılık Sektöründe Krizin Yapılandırma Programı

1999 yılından itibaren süreç tamamen IMF kontrolünde 1999- 2002 yılları arasında 41 yapısal koşulla ve niyet mektuplarıyla yürütülmüştür. Sürecin yürütülmesinde dört aşamalı bir yol izlenmiştir: kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, özel bankaların finansal yapılarının güçlendirilmesi ve düzenleme- denetleme alt yapısının yeniden düzenlenmesidir.

1997 yılında Türk Ticaret Bankasının TMSF' ye devredilmesiyle yükümlülüklerini yerine getirmeyen bankaların devri ile başlanmış, bunun ardından 1998 yılında Bank Ekspres' in TMSF' ye devri izlenmiştir. IMF ile yeni bir program uygulamasının başladığı 1999 Aralık ayında niyet mektubunun onaylanmasından iki gün önce Interbank'a, on gün sonrada Egebank, Sümerbank, Yurt Bank, Yasarbank ve Esbank'a el konulmuştur. El konuldukları tarihte, bu altı bankanın 6,4 milyar dolar olan bilanço zararları, 10,2 milyar dolar olan mevduatlarından daha azdı. Buna rağmen söz konusu bankalar mevduatları ödenerek tasfiye edilmek yerine TMTF'ye devredilmişlerdir. Temmuz 2000 tarihli niyet mektubu ile Bank Kapital ve Etibank'a, Kasım 2000 krizinin zor duruma düşürdüğü Demirbank'a Aralık 2000 tarihinde el konulmuştur. Hangi bankaların TMTF'ye devredileceği konusundaki ölçütlerin açık olmaması finansal piyasalarda belirsizlik yaratmış, bu belirsizlik özellikle Şubat krizinden sonra daha da artmıştır. 2001 yılının ilk yarısında iki bankaya, Ulusal bank ve iktisat Bankası'na, 2001 yılının ikinci yarısında ise tamamı küçük ölçekli altı bankaya el konulmuştur. 2002 yılında aynı yöntemle Pamukbank'a el konulmuş, yöntem değişikliği ancak 2004'te İmar Bankası'na el konulduktan sonra gündeme gelmiştir.¹²¹

Bu süreç bir bütün olarak ele alındığında üç nokta üzerinde durmakta fayda olabilir. İlki süreç iyi planlanamamış ve yönetilememiştir. Hangi bankaların nasıl sınırlama doğrultusunda fona devredebileceğine açıklık getirilememiştir; bu durum kriz yönetiminin 30 ay gibi uzun bir süreye yayılmasına sebep olmuştur. İkincisi şartlar ne olursa olsun kullanılan metotlar süreklilik arz etmiştir. Kriz öncesinde normal bir yıl

---

¹²¹ Oğuz Esen, Bankacılık Krizleri, "Yeniden Yapılandırma Programları ve Türk Bankacılık Sektörü", **Siyasal Bilimler Dergisi**, Yıl:1, Sayı:1, Bahar 2005, s.10.

olan 1998’ IMF istikrar programının uygulandığı 1999- 2000’ de kriz ortamı 2001-2002 yıllarında da aynı yöntem kullanılarak mali yapıları bozulmuş bankalar TMSF ye devredilmiştir. Üçüncüsü gerek aktif büyüklüğü gerekse piyasa payları açısından farklı ölçekteki tüm bankalara aynı yöntem kullanılarak müdahale edilmiştir. Mesela 8. Sıradaki Pamukbank ile 59. Sıradaki Site bank aynı yöntemle çözülmeye çalışılmıştır.

Tablo- 4.3: Banka Devirlerinin Kronolojisi

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Türk Ticaret 26-05-1997	Bank Ekspres 25-10-1998	Interbank 7-01-1999 Esbank 21-12-1999 Yaşarbank 21-12-1999 Egebank 21-12-1999 Sümerbank21-12-1999 Yurtbank 21-12-1999 IMF NM: 9-12-1999	BankKapital27-10-2000 Etibank 27-10-2000 Demirbank 6-12-2000 IMF NM: 02-07-2000	Ulusalbank 28-02-2001 Tarişbank 09-07-2001 İktisatbank 15-03-2001 IMF NM: 18-12-2000 Bayındır Kentbank EGS Bank Sitebank 9/7/2001 Toprakbank 30-11-2001 IMF NM: 26-6-2001	Pamukbank 18-06-2002	İmar Bankası 3-07-2003

Kaynak: IMF Niyet Mektuplarından derlenmiştir, 2002.

Tablo- 4.4 :TMSF’ye devredilen bankaların sektör içindeki payları *

	Toplam mevduat içindeki payı%	Toplam aktifler içindeki payı %
1999-6 banka	10.5	4.5
2000-3 banka	4.8	3.2
2001-8 banka	4.9	3.7
2002- 1 banka	4.3	2.7

* Oranlar kümülatif değil el konulan bankaların tarihi paylarıdır.

TMSF’ ye devredilen banka sayısı 22 olmuştur. Büyük bir yük altına girmiş ve devrolan tüm bankaların zararı artmıştır. Süreç içinde bu bankaların 8’i birleştirilmiş, 5’i satılmış, 8 bankanın ise bankacılık izinleri iptal edilerek tasfiye edilmiştir. Bayındır

bank ise varlık yönetim işlevini yerine getirmek üzere bir “köprü banka” olarak tutulmuştur.

4.3.1. Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programının Sonuçları

Bu gelişmeler sonucunda Türk bankacılık sektöründe;

- Finansal risk yönetebilir düzeye inmiştir,
- Yapılan denetimler sistemdeki şeffaflığın artmasını sağlamıştır
- Bankaların karlılıkları artmıştır,
- Sektörün sermaye yeterliliği artırılarak, sermaye yapısı güçlendirilmiştir,
- Bankalar sistemindeki kırılğan yapı ortadan kaldırılmıştır,
- Kamu Bankalarını bozucu etkisi bertaraf edilmiştir,
- Bankacılık konsolidasyon sürecine girdi ve devir birleşmeler teşvik edilmiştir.

Türkiye'nin yaşanan krizdeki en önemli avantajlarından biri Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri ardından gelen bankacılık sektöründeki düzenlemeler ile bankacılık sisteminin daha güçlü bir sermaye yapısına kavuşturulmuş olmasıdır. Bu sebeple, sermaye yeterliliği açısından oldukça güçlü bir yapıya sahip olan Türk bankacılık sektörünün krizden ABD ve Avrupa bankaları kadar etkilenmeyeceği beklenmektedir. Türkiye'nin avantajlarından bir diğeri ise, Türkiye'de Amerika'daki gibi işleyen bir mortgage sektörünün bulunmamasıdır. Böyle bir sektör bulunmadığı için bu sektördeki türev ürünlere bankalar tarafından yatırım yapılmamış, böylece bankalar risk almamış ve krizden çok uzun bir süre etkilenmemiştir. Bankalarımız için tek sorun kredi daralması ve sendikasyon kredilerinin sağlanması olacaktır.¹²²

4.4.Finansal Krizlerin Karşılaştırmalı Analizi

Para krizlerinin gerçekleşmesi genel olarak iki ana sebebe bağlıdır.

---

¹²² Ceyda Pazarbaşıoğlu, “Yeniden Yapılandırma Programına Genel Bakış”, **BDDK**, 2003, s.17- 18.

- 1) Kötü ekonomik göstergelere
- 2) Bireylerin spekülâtif davranışlarına.¹²³

1994 yılındaki Meksika krizi ve 1997 yılındaki Doğu Asya krizleri Ortodoks perspektifin geçerliliği ile ilgili şüpheler uyandırmıştır. Türkiye gibi mali istikrarsızlığa sahip ülkelerin krize yakalanması ve parasına spekülâtif saldırı olması daha yüksek bir olasılık olarak görülmektedir. 1990'lı yıllarda gerçekleşen finans krizlerinden çıkarılan önemli bir ders makroekonomik göstergeleri sağlam olan ülkelerin bile paralarına spekülâtif saldırı olabileceğidir. Gerçekten de, 1994 yılında Meksika'nın ve 1997 yılında Doğu Asya ülkelerinin mali dengesi ve düşük enflasyonu bulunmaktaydı. Bu iki durumda da kamu sektörünün krizlere hiçbir katkısı olmamıştır. Hatta Doğu Asya ülkelerinin 1990'larda yüksek tasarruf oranları bulunmaktaydı.

Kriz olan ülkelerde karşılaştırmalı bir analiz yapıldığında bazı ortak yapısal özellikler görülmektedir: Değerlenen döviz kurları ve büyük cari işlemler açıkları yapısal özelliklerdir. Finansal serbestleşmenin ve sermaye hesabı açılışının ardından kısa vadeli sermaye girişleri olduğunda, ülkelerin ihracatı yavaşlamakta, ithalatı artmakta ve büyük cari işlem açıkları görülmektedir. Fakat ödemeler dengesine bakıldığında, bu dengenin çok kırılgan bir denge olduğu ve kolayca yurtdışına çıkabilen kısa vadeli sermaye girişine bağlı olduğu unutulmaktadır. Farklı kaynaklardan oluşan bir spekülâtif saldırı olduğunda, ülkede kısa vadeli sermaye çıkışı yaşanmakta ve büyük cari işlemler açığı ödemeler dengesi açığına dönüşmektedir.¹²⁴

1990'lı yıllarda kriz yaşayan bütün ülkelerde uluslararası finans piyasalarının oluşturduğu fırsatlardan faydalanmaya çalışmışlardır. Neoliberal reformlar doğrultusunda sermaye hesaplarını liberalleştirerek, büyümelerini hızlandırabilmek için, ucuz dış kaynaklara ulaşmışlardır. Ancak sermaye alan ülkeler paraları etkin olmayan alanlara harcamışlardır. Doğu Asya ülkelerinde bile bu kaynaklar spekülâtif gayrimenkule yönlendirilmiştir. Kriz olan ülkelere anlaşıldığı gibi devletin düzenleyici ve denetleyici rolü bu konuda başarılı olmamıştır.

---

¹²³ Ziya Öniş, ve Aysan, Ahmet Faruk: "Neoliberal Globalization, The Nation State and Financial Crises in the Semi-Periphery: A comparative Analysis", Erişim: www.home.ku.edu.tr/%7Eonis/onis&aysan&makale.pdf.2003, s.4.

¹²⁴ a.g.e., s.5.

1990'lı yıllarda tüm kriz olan ülkelerde bankaların yurt içi kredi miktarı artmıştır. Bu eğilim bankaların ve şirketlerin uluslararası sermayeye kolayca ulaşabildiği Doğu Asya'da da görülmüştür. Bu durumda devletin düzenleyici ve denetleyici rolü görülmemiştir. Yabancı sermayeye kolayca ulaşılabilmesi ahlaki risk problemini doğurmuştur. Bankalar kredi miktarını arttırmaya devam etmişlerdir. Benzer durum Meksika'da da yaşanmıştır. Yabancı borç Meksika devleti tarafından alınmakta ve banka kredileri yoluyla özel sektöre verilmekteydi. Benzer ahlaki risk problemi Meksika'da da görülmüştür. Yurtiçi kredi miktarı tüketimi canlandırmış ve tasarrufları azaltmıştır. Türkiye'de ise kamu sektörü problemin kaynağını oluşturmuştur ve sermaye girişi büyüyen bütçe açıklarını kapatmak için kullanılmıştır.¹²⁵

4.4.1. Bazı Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaşanmış Bankacılık Krizleri İle Türkiye' deki Şubat 2001 Krizinin Karşılaştırılması

Yaşanmış olan bankacılık krizlerinden Türk bankacılık sektörünün kendi yaşadığı kriz dâhilinde de olmak üzere ne ölçüde etkilendiğini ve sebeplerini ortaya çıkarabilmek için krizlerin karşılaştırılması yerinde olacaktır.

Bankacılık krizleri henüz gelişmekte olan ülkelere gelmeden önce 1990' lı yılların başında geniş çaplı bir sermaye akışları gelişmiş ülkelere yola çıkmıştır. Gelişmiş ülkelerde yaşanan durgunluğun, mal ve hizmet üretimini karlı olmaktan çıkarması nedeniyle, biriken fonlar hızlı bir şekilde gelişmekte olan ülke bankalarına akmaya başlamıştır. Meksika, Asya ve Türkiye, söz konusu fonların, kar beklentilerini gerçekleştirmek için girdiği pazarlar konumuna gelmişlerdir.¹²⁶

Meksika, Asya ve Türkiye farklı iktisat tarihlerine ve ekonomi politikalarına sahip olmalarına karşın adları 1980' li yıllardan başlayarak, özellikle de 1990' lı yıllardan itibaren finansal krizlerle birlikte anılmaktadır. Meksika, Asya ve Türkiye krizleri için genel olarak söylenebilecek temel nokta, benzerliklerin farklılıklara göre daha çok olduğu, ortak yanların farklılıkları ikincil kıldığıdır.

Asya ve 2001 Türkiye krizlerinde bankacılık sektörü önemli bir rol oynamıştır; sektöre ilişkin verilerin eksikliği ya da yanlışlığı dolayısıyla sektöre ilişkin şeffaflığın

---

¹²⁵ A.g.e., s.20.

¹²⁶ Nurhan Yentürk, **Körlerin Yürüyüşü**, İstanbul Bilgi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 228-229.

olmaması, piyasaya yatırımcılarının tamamen hatalara düşmesine sebep olmuştur. Örneğin Asya ülkelerinde banka sektörü tarafından borç vermeye ilişkin resmi veriler, gayrimenkul kredilerinde küçük bir artış olduğunu göstermekteyken gerçekte bu artışın oldukça büyük olduğu bilinmektedir. Türkiye örneğinde de, bankaların açık pozisyon miktarlarının farklı yansıtıldığı ve kamu bankalarının görev zararlarının saklandığı bilinmektedir.

Meksika, Asya ve Türkiye 2001 krizlerinin finansal kriz türleri ve para krizlerinin açıklayıcı modeller açısından bir karşılaştırması yapıldığında, Meksika Krizi'ni temelde bir para krizine, Asya Krizi'nin bankacılık sektörü sorunlarının ağırlıkta olduğu bir bankacılık krizine ve Türkiye 2001 Krizi'nin, yine bankacılık sorunlarını ağırlıkta olduğu, para ve bankacılık krizlerinin birlikte yaşandığını ifade eden ikiz krizlere örnek teşkil ettiği söylenebilmektedir.

Meksika ve Asya Krizlerinde sirayet etkisinden söz edilebilmektedir. Ancak Asya Krizi'nde sirayetin etkisi Meksika Krizi'ne göre daha yüksektir. Meksika Krizi, musonal etkiler olarak adlandırılan kategoriye dahil edilebilmektedir. Derinden etkiler, gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik sıkıntıların gelişmiş ülkelerdeki genel ekonomik kaymalarla ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Asya Krizi örneği ise, yayılma türü sirayet kategorisine dahil edilebilmektedir. Yayılma türü sirayet ise, bir ülkedeki krizin diğer ülkelerin makroekonomik temel göstergeleri üzerinde önemli etkilere sahip olması durumunu ifade etmektedir.¹²⁷

Yoğun spekülasyon altında bulunan Doğu Asya ülkeleri, hemen hemen benzer para birimi kullandıkları için ve bunun üzerinden ticaret yaptıkları için, Tayland parasının devalüasyonu, örneğin, Malezya'nın ihracatını olumsuz yönde etkilemiş ve Malezya, bir krizin başlayabileceği kritik bir duruma gelmiştir. Ancak, bu noktada Asya ülkelerindeki krizin sirayetinde, uluslararası yatırımcıların, bölgeyi toptancı bir bakışla algılamaları gerçeğine de dikkat çekilmesi gerekmektedir. "Tekila etkisi" olarak adlandırılan Meksika Krizi'nin diğer ülkelere sirayet etkisi uzun süreli olmamış ancak Asya Krizi'nin etkisi daha geniş bir bölgede ve daha uzun süreli bir biçimde

---

¹²⁷ Paul Masson, "Contagion: Monsoonal Effects, Spillovers And Jumps Between Multiple Equilibria", **IMF Working Paper** 98/142, Eylül,1998, s.5.

gerçekleşmiştir. Türkiye 2001 Krizi'nde ise sirayet etkisi öne çıkarılmayacak kadar küçük bir ölçüde gerçekleşmiştir.¹²⁸

Makro temeller açısından Meksika, Asya ve Türkiye örneklerinde, kriz öncesi dönemde sermaye hareketlerinin serbest olduğu, kurların esnek olmadığı, kredi stoklarının hızla büyüdüğü, reel kurun değerlendirildiği, dış açığın büyüdüğü, döviz rezervlerinin kısa dönemli borca ve yurtiçi limit varlıklara göre yeterli olmamıştır. Kriz öncesi bütçe açığı, Türkiye'de ve kısmen Meksika'da yüksekken, Asya'da önemli bir sorun oluşturmamıştır. Makro temeller açısından Türkiye 2001 Krizi'nin, Meksika ve Asya krizlerinden farkı, krizin hemen öncesinde kamu borç yükünün ve enflasyonun görece olarak yüksek olması ve bununla ilişkili olarak da IMF destekli bir programın uygulanıyor olmasıdır.

Meksika, Asya ve Türkiye krizlerinin de gösterdiği gibi, gelişmekte olan ülkelerde yaşanan kriz sürecinin temel özelliği, uluslararası sermaye hareketlerinin hacim ve hız olarak mal ve hizmet sektörlerinin önüne geçen büyüklüklere ulaşmasıdır. Kısa vadeli sermaye, faiz ve kur arbitrajından ya da olası beklentilerden yararlanmak isteyenler tarafından gerçekleştirilmektedir. Kısa vadeli sermaye girişi, girdiği ülkede döviz bolluğu yaratarak, yurtiçi kredilerde bir genişlemeye yol açmakta, artan yatırım ve tüketim harcamaları ithalatı arttırarak cari açığın oluşmasına neden olmaktadır. Büyük hacimli sermaye girişleri ulusal parayı değerlendirerek ihracatı yapılan malların fiyat rekabeti gücünü azaltmaktadır. Süreç ilk etapta cari açıkta azalma ve büyümede artış olarak yansırken, devamında- orta ve uzun vadede – tekrardan daha büyük bir cari açığa ve ekonomide daralma ve küçülmelere yol açmaktadır. Uluslararası sermayeyi içeri çeken yüksek faiz oranları, yerli yatırımcıların yeni yatırımlara yönelmesini ve işletmelerin borçluluk oranlarını yükselttiğinden, üretim düşmekte, işsizlik artmakta ve cari açık yüksek kalmaya devam etmektedir.¹²⁹

---

¹²⁸ Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2007 s. 32-36

¹²⁹ Merih Celasun, "2001 Krizi, Öncesi Ve Sonrası", **VI. ODTÜ Uluslararası Ekonomi Kongresi**, Ankara, 11-14 Eylül, 2002, s.30.

4.5.Bankacılık Krizleri Sonrası: Türkiye Finansal Sistemine ve Bankacılık Sektörüne Etkilerinin Değerlendirilmesi

Türkiye’ dönüşüm süreci ve uyum sürecinin başlangıcını 24 Ocak 1980 tarihli karar ve Haziran ayında IMF ile yapılan üç yıllık stand-by anlaşmasından oluşmaktadır. Söz konusu karar ile sıcak para döneminin başladığı bir büyüme süreci başlamıştır. İstikrarsızlık, krizler, ve finansal dalgalanmaların damgasını vurduğu süreç, ekonominin 1998 yılında IMF himayesi altına sokulmasıyla yeni bir aşamaya gelmiştir; bunun sonrasında 2000 yılıyla birlikte yürürlüğe giren stand- by düzenlemesi ile bu himaye yeni bir boyut kazanmıştır. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin ardından yapılan yeni anlaşmalar tamamen IMF yetkisini artırıcı nitelikte olmuştur.¹³⁰

Tablo 4.5: Türkiye Dış Ticaret Dengesi (1980–1989) (Milyar Dolar)

	DIŞ TİCARET DENGESİ	İHRACAT F.O.B.	İTHALAT F.O.B.
1980	-4.999	2.910	-7.909
1981	-4.230	4.703	-8.933
1982	-3.097	5.746	-8.843
1983	-3.507	5.728	-9.235
1984	-3.623	7.134	-10.757
1985	-3.385	7.958	-11.343
1986	-3.648	7.457	-11.105
1987	-3.968	10.190	-14.158
1988	-2.673	11.662	-14.335
1989	-4.167	11.625	-15.792

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, <http://tuikrapor.tuik.gov.tr/reports>

Anlatılan on yıllık sürecin sonuna gelindiğinde ülkenin kalkınmasını tamamlayamadığı ve bir hasta adam görünümünde sürekli dış ticaret açığı verdiği gözle görülüyordu; alınması gereken tedbirlerin gerekliliği ortadaydı. Çalışmanın ilk

¹³⁰ Sinan Sönmez, “Türkiye ekonomisinde neoliberal dönüşüm politikaları ve etkileri” **Küreselleşme, Kriz Ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 25-26.

bölümünde değinilmiş olan uygulanmakta olan sistem, 1944' te uygulanmaya başlanan Bretton Woods sistemindeki sabit kur rejimi ve sermaye kontrolü temelleri üzerine kurulmuştur. Sistem kurulduğunda gerçek bir devrim niteliği taşıdığına inandırılmıştı ve kapitalizmin bütün metropol ülkelerini ve pratikte bütün dünya ülkelerini kapsayacak sabit bir kur rejimi daha önce olmadığı gibi, ülkeler arasındaki sermaye hareketlerinin hükümetlerce denetlenmesi de genel bir uygulama olmamıştı. Bugünkü finans piyasalarının ortaya çıkmasıyla birlikte, her türlü yapılabilecek uluslararası mal ve hizmetlerin ticareti serbest hale gelmişti ve bu serbestliğe paralel olarak ABD' de 1929 yılında yavaş yavaş başlayan durgunluk finans piyasalarında da yaşanmaya başlanmasıyla birlikte dünya çapında büyük çöküşlerle birlikte bir yıkıma dönüşmüştü. Böylece 1944'den itibaren sermaye kontrolleri gelişmiş batı ülkelerinde de uygulandı ve bu dönemde herhangi bir ülkedeki finansal krizin dünya çapında zincirleme etkileri ortaya çıkmadı. ABD ekonomisinin nispi üstünlüğünün zayıflaması ve ABD 'de büyümenin yavaşlaması buna karşılık dış denge sorunlarının ortaya çıkması gibi sebeplerle Bretton Woods sistemi 1973'te çöktü. Bunun üzerine esnek kur sisteminin ortaya çıkmasıyla gelişmiş ülkeler sermaye kontrollerini kaldırmaya başladılar.

Bir ülkenin dış ülkelerle yapmış olduğu alışverişlerin neticesinde ortaya çıkan ithalat fazlalığı sonucunda oluşan cari açık seviyesinin üzerinde döviz girişi olursa ve bunun sonucunda merkez bankasının fazla döviz piyasadan çekmemesi halinde ülke parasının döviz karşısındaki reel değeri artmaya başlar. Reel kurun artması Türk mallarının döviz cinsinden fiyatının artması anlamına gelir. Benzer şekilde, ithal malların reel Türk Lirası fiyatları hızla geriler.¹³¹

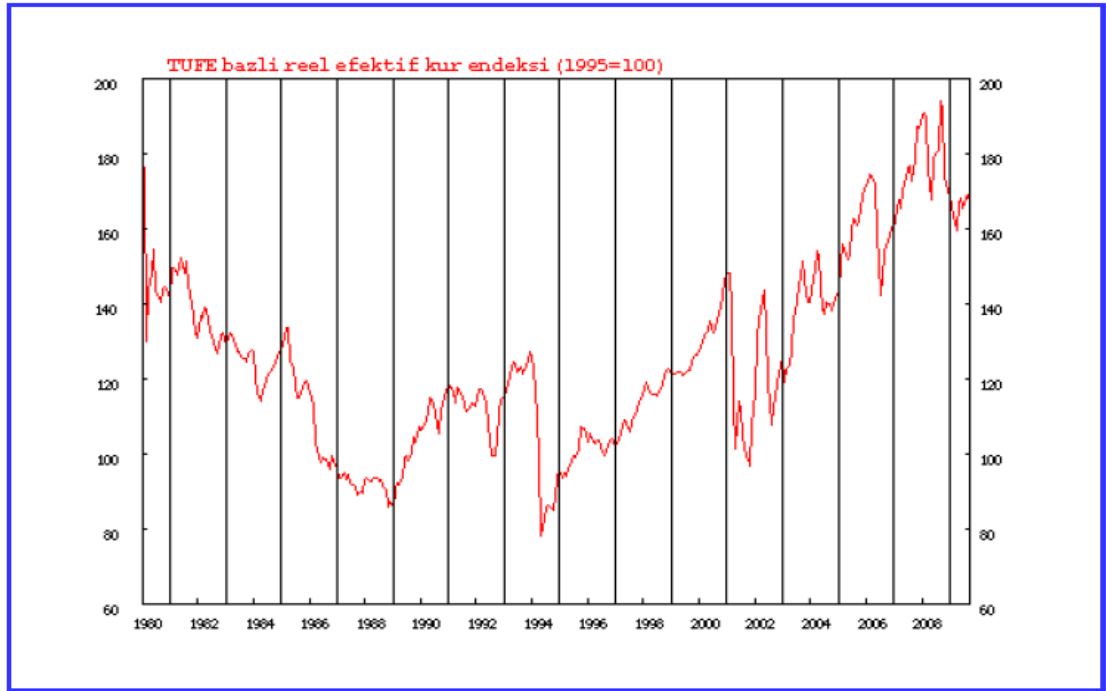
Eğer sermaye hareketleri kontrol altındaysa, doğal olarak bankanın iç borç senedi piyasasında yatırım yapma imkânı kendi öz kaynakları ve mevduatlarıyla sınırlıdır. Eğer ülkede sermaye kontrolleri kaldırılmışsa, o zaman banka bono / tahvil pastasından daha büyük pay kazanmak için yurtdışından döviz borçlanır. Bu döviz cinsi kaynağı iç borç piyasasında kullanabilmek için Türk Lirasına çevirmesi gerekir. Eğer sıcak para sonucu oluşan döviz bolluğu merkez bankasınca piyasadan çekilmiyorsa diğer bir ifadeyle yerli para değerlendirilmiyorsa döviz kaynaklı fonlamayla

---

¹³¹ Selim Somçağ, **Türkiye'nin Ekonomik Krizi Oluşumu Ve Çıkış Yolları**, 3.basım,2006 Yayınevi, 2007, s. 31- 32.

bono / tahvil yatırımı yapmak, Türk lirası kaynaklı fonla yapmaya göre daha karlı olur.¹³²

Türkiye'nin sıcak parayla tanışma dönemi 1989–1993 arasındır.1994 krizinden önce Türkiye'deki sıcak para ekonomisi çılgınlık boyutlarındaydı. Ülkeye sıcak para akışı başlar başlamaz Özal hükümeti enflasyonla devalüasyon arasındaki makasın iyice açılmasına ve Türk lirasının büyük ölçüde değerlenmesinin önünü açmıştı. Aşağıdaki tabloda 1980- 2008 yılları arasında TÜFE bazlı reel efektif kur endeksi yükselişi gösterilmektedir.

Sekil 4.1.1980- 2008 Yılları Arasında Tüfe Bazlı Reel Kur Endeksi

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, <http://evds.tcmb.gov.tr/>

Bir ülkeye zamansız menkul kıymet borsalarının kurulması, sıcak paranın oluk oluk akacağı bir depoya benzetilebilir. Burada hisse senedinin önemi yüksek olsa da, vazgeçilmez olan unsur devletin iç borçlanma senedi ihraç etmesi ve asıl bunların ikincil piyasalarının kurulmasıdır. Çünkü bunlar sabit getirilidir, bunun yansırı devletin arkasında bulunması aynı zamanda piyasa hacmi olarak hisse senedi

¹³² A.g.e., s.34- 35.

piyasasının çok üstüne çıkabilecek olması ve kriz döneminde bunları çıkaran müessesenin batmayacak olması sıcak parayı çok önemli ölçüde buraya kanalize eder.

Güçlü bir liberalleşme hareketi ile dışa açılmış ve hızla büyümekte olan ekonomi ilk problemi 1994 yılında yaşamıştır. Faiz arbitrajından yararlanmak üzere hızlı bir yabancı sermaye girişi başlamıştı.

Tablo 4.6. Türkiye Sermaye Akışı (Net, Milyar \$)

	1990	1991	1992	1993	1994
Özel	3.3	2.0	6.6	11.2	-6.0
Sabit sermaye	0.7	0.8	0.8	0.7	0.6
Portföy yatırımı	0.0	0.1	-0.4	0.2	1.0
Banka kredileri	2.1	0.8	1.4	5.0	-7.8
Diğer krediler	0.5	0.3	4.8	5.3	0.2
Resmi (IMF vs)	2.3	0.0	0.2	1.1	0.8
TOPLAM	5.6	2.0	6.8	12.3	-5.2

Kaynak: Saruhan Özel, **Global Finansal Krizler**, İstanbul: Deniz Kültür Yayınları, 1.basım, 2005, s. 157- 160.

Yukarıdaki tablo, Türkiye'ye giriş yapan yabancı sermayenin oldukça belirsizlik hâli bir seyir izlediğini göstermektedir. Krizin yaşandığı 1994 yılında görünüm olumsuz bir tablo göstermektedir. 1990 yılında iç borç stoku milli gelirin %6'sı boyutlarındaydı ve bütçede faiz ödemeleri toplam harcamaların %20'si kadardı.1993 yılına gelindiğinde iç borç stoku reel bazda %254 oranında artmış, iç borç stoku / GSMH oranı da %17'ye yükselmişti.

Hükümetler vergi yerine halkı ve iş camiasını sıkıntıya sokmayan, dolayısıyla oy kaybına neden olmayacak olan bu finansman kaynağının cazibesine kapılarak yüksek reel faizle çok borçlanmışlardı. Ayrıca yüksek reel faiz özel sektörü yatırımdan alıkoyduğu ve bunun orta vadede büyüme ve istihdam üzerinde olumsuz etkileri olacağı da anlaşılmıştı. Bu duruma bir son vermek niyetinde olan Çiller hükümeti

1993'ün kasım ayında iki bono ihalesini, bankalardan gelen faiz tekliflerini yüksek bularak iptal etti. Piyasalarda ihale iptalleriyle başlayan tedirginlik sürerken ocak ayı başında Moody's Türkiye'nin döviz cinsi kredi notunu düşürdü. Cari açığın çok yükselmesi ve kamu finansmanındaki kötüleşme ise bu durumun gerekçesi olarak gösterilmiştir. Kamu finansmanındaki kötüleşme ifadesinin arkasındaki etkenlerden birinin de ihalelere yapılan siyasi müdahale olduğu görülmektedir.

Not düşürmenin ardından sıcak para Türkiye'yi terk etmeye başladı. Döviz kuru hızla yükseldi, borçlanma piyasasındaki para dışarı kaçtığı için Türk Lirası faizi de hızla yükselmeye başladı. Bono faizleri %140'a kadar yükseldi. Kasım 1993'de %80'lik faiz teklifleri yüksek olduğu için bono ihalelerinin iptal edilmesi söz konusu olmuştu.¹³³

İlerleyen haftalarda sermaye kaçışının sürmesiyle devalüasyon derinleşmiş, enflasyon artmış, yüksek borçlu işletmeler iflas etmeye başlamış ve kamu finansmanın iyice kötüleşmesi söz konusu olmuştur.

1994 krizinin sonuçlarına bakacak olursak; yıllık dolar devalüasyonu %165, perakende enflasyon %65'ten %104'e yükselmiş, milli gelir %6.1 oranında küçülmüş, faiz harcamaları nominal olarak %156, reel olarak da %25 artmış, iç borç stokunun milli gelire oranı %17'den %22'ye çıkmış, kamu kesimi dış borç stokunun da 43 milyar dolardan 48 milyar dolara kadar yükseldiği görülmüştür.

Türkiye ekonomisi 1995- 1997 yılları arasında iki yıllık bir normalleşme sürecine girdiği ve krizin yaralarının sarıldığı bir dönem olmuştur. Devalüasyondan güç alan şirketler ihracata yönelmeye başladılar. Krizi takip eden iki yılda ihracat ortalama yıllık %19'luk bir hızda büyüdü. Bu süreçte ekonomi büyüme hızını %7'lerin üzerine çıkarınca ithalat da yeniden artmaya başladı. Cari açık 1995–1997 dönemindeki 3 yılda yıllık ortalama GSMH'nin %1.5'ünü geçmediği görülmüştür.

1998–1999 döneminin ise Türkiye ekonomisi için sorunlarla dolu bir dönem olduğu görülmektedir. 1997 yılı sonuna doğru iyice şiddetlenen Güneydoğu Asya krizi atlatılmaya çalışılırken 1998 yılında Rusya krizi başlamıştır. Ardından da Brezilya krizi ile depremin olumsuz etkileri görülmüştür.

---

¹³³ A.g.e., s.40- 41.

Türkiye, gelişmekte olan ülke yatırımcıların gözünde Rusya ile aynı noktada görülüyordu ve bu yüzden de Rusya krizi yatırımcıların Türkiye'den kaçmalarına sebep olmaktadır.

Türkiye ekonomisinde 1994 yılının aksine Rusya krizi öncesinde yüksek bir cari denge açığı bulunmamaktaydı.1994 krizi öncesinde 3 milyar dolara gerileyen Merkez Bankası rezervleri 1998 Rusya krizi öncesinde 26 milyar doların üzerinde bulunuyordu.¹³⁴

Rusya krizine bakıldığında etkisinin çok daha büyük olduğunu ya da hissedildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durumdaki temel sebep aynı yatırım sepetinde bulunmalarından kaynaklanıyordu. 1998 Temmuzunda 80'lerde seyreden bono faizleri Ağustos sonunda hızla 140'lara yükseldi.1998 yılındaki sermaye kaçıışı 1997 'ye göre çok daha büyük boyuta ulaştı, yıllık net sermaye hareketi negatife döndü, ülkeden çıkan sermaye net olarak 2.2 milyar dolar seviyesine çıktı.1998'de faizin fırlamasıyla kamu maliyesinde dengeler bozulduğu gibi, sermaye kaçıışı yüzünden iç talep daralması ortaya çıkınca üç yıldır %7-8 aralığında seyreden büyüme hızı %3,8'e geriledi. Türkiye'de sermaye kaçıışının etkileri 1999'un ilk yarısında da aynı şiddetle devam etti, faizler çok yüksek seyretmeye devam ederken milli gelir ilk çeyrekte %8,7 oranında küçüldü. İkinci çeyrekte sermaye kaçıışının etkilerinin azalmasıyla faizler geriledi, milli gelirdeki daralma durakladı, ekonomi toparlanma sürecine girdi.¹³⁵

Bu dönemin hemen ardından yeni bir stand-by dönemi 2000 yılından itibaren uygulanmaya başlanması için anlaşmalar yapılmıştır. Dönemin Merkez Bankası Başkanı Gazi Erçel "2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı: Kur Ve Para Politikası Uygulaması" isimli bildirisinde programın amacının tüketici enflasyonunu, yapısal reformlarla desteklenen, birbirleriyle tutarlı, güçlü, itibarlı ve süreklilik arz eden maliye, gelir, para ve kur politikalarının es güdümlü uygulanması ile 2000 yılı sonunda % 25, 2001 yılı sonunda % 12 ve 2002 yılında % 7'ye indirmek olduğunu belirtmiştir. Reel faiz oranlarını makul düzeylere düşürmek, ekonominin büyüme potansiyelini

---

¹³⁴ Saruhan Özel, **Global Finansal Krizler**, İstanbul: Deniz Kültür Yayınları, 1.basım, 2005, s. 157-160.

¹³⁵ Somçağ, **a.g.e.**, s.69- 70.

artırmak, ekonomideki kaynakların daha etkin ve adil dağılımını sağlamanın önemine vurgu yapmıştır. Programın üç temel unsur üzerinde işleyeceğini, bu unsurların ise;

· Sıkı bir maliye politikası uygulayarak faiz dışı fazlanın artırılması, yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve özelleştirmenin hızlandırılması,

· Enflasyon hedefi ile uyumlu gelirler politikası,

· Bu unsurların enflasyon ve reel faizlerin düşürülmesine yapacağı katkıyı desteklemek ve ekonomik birimlere uzun vadeli bir bakış açısı kazandırmak için enflasyonun düşürülmesine odaklanmış kur ve para politikası uygulaması olduğunu belirtmiştir.

Uygulanan bu programda ilk olumsuzluk Kasım 2000 tarihinde yaşanmıştır. Bu yaşanan krizin nedeni, kısa sürede meydana gelen sorunlardan ve sadece bankacılık sisteminden kaynaklanmamıştır.2000 yılı programı dış şokların olmadığı varsayımı altında iki tür risk taşımaktaydı.

· Birinci risk, diğer ülkelerin de yaşadığı reform yorgunluğu ve mali reformların gerçekleştirilmesi için gerekli olan performans kriterlerinin yerine getirilmemesiydi.

· İkinci risk ise, ani bir para çıkışı sonucunda oluşacak likidite ihtiyacının Merkez Bankası'nın para ve kur programı gereği müdahale edememesi nedeniyle bankaların gecelik piyasalarda fonlama yapma imkânının daralması ve böylece bankaların kırılganlıklarının artmasıydı. Programın uygulanmasında her iki risk de ortaya çıkmıştır.¹³⁶

22 Kasım krizi finansal sistem kaynaklı bir krizdir ve aktörü de bankacılık kesimidir. Finans piyasalarında yaşanan bu etkileşim aktör konumundaki bankacılık kesiminin tetiği ateşlemesi ile krize dönüşmüştür. Bankaların açık pozisyonlarını kapatmak istemeleri, kamu ve özel bankaların borçlanma telasına girmelerine neden olmuştur. Türkiye'nin dışsal (Euro) piyasalarda borçlanma faizi üzerindeki risk primlerinin yükselmeye başlaması, bankaların dış borçlanmasını zora girmesine neden olmuştur. Bankaların hızla yükselen likidite ihtiyaçları ve bunun için yüksek faizle likidite

---

¹³⁶ Aydan Kansu, **Döviz Kuru Sistemleri Ve Döviz Krizleri Türkiye 1994 ve 2001 Krizleri**, 2.basım, İstanbul: Güncel yayıncılık, 2006, s.180.

arayışı içerisinde girmeleri sonucu döviz talepleri artarken, yabancı bankalar da hazine kâğıtlarını da hızla satarak Türkiye’den çıkmaya başlamıştır. Bu ortam içerisinde Merkez Bankası’nın en önemli hatası bu gelişmeler karşısında piyasanın duyduğu likidite ihtiyacını zamanında karşılayamamış olmasıdır. Bu durum uygulanan ekonomik programa olan güveni sarsmış, bunalım piyasalara yansımış, reel kesimde büyük bir talep daralması yaşanmış, dövizle yönelik spekülasyon akımı oluşmuştur. Yükselen faizler, döviz kayıpları 7.5 milyar dolarlık IMF kredisi ve likidite ihtiyacının oldukça yüksek olan bankaların tasarruf mevduat sigorta fonuna devredilmesi piyasaları bir ölçüde rahatlatmıştır. Başka bir ifade ile rahatladığı sanılmıştır.¹³⁷

Kasım 2000’de yaşanan krizden üç ay sonra 19 Şubat 2001’de Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasındaki bir tartışma ikinci bir krizin sinyalini vermiş ve bu kez döviz krizi başlamıştır. Aynı gün İMKB 100 Endeksi %14.62 değer kaybetmiştir. 21 Şubat’ta bankalar arası para piyasasında gecelik faiz %6.200’e çıkmış ve endeks %18’lik değer kaybıyla 7.181 puandan günü tamamlamıştır. 16–23 Şubat 2001 tarihleri arasında Merkez Bankası döviz rezervi 22.58 milyar dolara inmiş ve rezerv kaybı 5.36 milyar dolara ulaşmıştır. Kasım krizinde dövizle olan talep yabancılarla sınırlı kalmışken Şubat krizinde yerlilerin özellikle bankaların da ciddi miktarlarda döviz talep ettiği görülmüştür. Döviz talebini karşılama gücü kalmayan TCMB, 21 Şubat gecesi kuru dalgalanmaya bırakmıştır. 19 Şubat’ta, 1 ABD Dolarının piyasa satış kuru 686.500 TL iken, 23 Şubat’ta 960.000 TL olmuştur. Kriz bir döviz krizi halini almış ve faizlerin çok yükseklerle çıkması dövizle olan talebi engelleyememiştir.

---

¹³⁷ Zeynep Karaçor, “Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000-Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S:16, 2005, 379-381

SONUÇ VE ÖNERİLER

Güçlü bir ekonominin varlığı büyüyen ve sağlıklı çalışan bir finansal sektör ile mümkündür. Finansal kaynakların toplanması ve kullanıcılara aktarılmasında çok önemli bir işlevi üstlenmiş olan finansal sektör, piyasa mekanizmasının beyni durumundadır. Türkiye gibi, kaynak açığı olan bir ülkede, finansal tasarrufların ekonomik açıdan en verimli biçimde kullanılmasında finansal sektörün etkin ve sağlıklı olarak çalışması büyük önem arz etmektedir.

Özellikle 20.yüzyılın ortasından itibaren dünyada önüne geçilemeyecek kadar hızlı bir küreselleşme akımı başlamıştır, bu noktada ülkesel finansal normlar geçerliliğini ve değerini kaybetmeye başlamış ve sonrasında hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomilerde birçok finansal krizler yaşanmıştır. Bu krizlerin bir kısmı bankacılık krizi iken bir kısmı ise döviz krizi, para krizi ve likidite krizidir. Bu krizlerin yaşanması hem yaşandığı ülkede hem de diğer ülkelerde makro ve mikro birçok soruna neden olmuştur.

Krizlerin fazlalaşması ve bulaşma etkisiyle birlikte yayılması, bu alanda birçok çalışma yapılmasına sebep olmuş, bu yapılan her çalışmanın sonucunda her krizin ayrı ayrı kendine özgü sonuçlarının olduğu anlaşılmıştır. Bu sebeplerin her birinin önemi ve yeri ayrı olmakla birlikte, genellikle bu krizler bankacılık sisteminin kırılganlığı, uygulanan hatalı para ve maliye politikaları, yasal düzenlemelerin önünde bulunan ciddi bürokrasi aşamalarından kaynaklanan düzenlemelerin zamanın uygulanamama sorunu, siyasi istikrarsızlık ve ekonomik göstergelerdeki tutarsızlıklardan kaynaklanmıştır.

Tüm bu nedenlerden dolayı risklerin bankacılık ve mali sistemdeki önemli rolünün etkisi 1980' li yıllardan sonra görülmeye başlanmıştır. Fakat bankacılık sektörleri üzerindeki risklere bakıldığında çoğu noktada gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler için farklı olduğu görülmektedir. Piyasa belirsizliklerinin oluşmasında ve ardından bir finansal krizi getiren sebepler arasında gelişmiş ülkelerde kamu açıkları ve sermaye fazlalığı, gelişmekte olan ülkelerde ise artan dış borç ve istikrarsız sermaye hareketleri uluslararası piyasalardaki belirsizlikleri artıran ve krizi getiren en önemli sebepler olduğu anlaşılmıştır.

Özellikle sermaye darlığı çeken gelişmekte olan ülkelerin kalıcı amaçlarla gelen kısa süreli sermaye hareketlerinin varlığından istifade etmeleri mümkündür. Ancak çok küçük beklenti değişiklikleri ve çok küçük hissi uyarmalarla yön değiştiren bu sermayenin o ülkeler açısından ne kadar kalıcı olduğunu da kestirmek elbette ki mümkün değildir. Bu nedenle özellikle bankacılık sektörünün karlılık beklentilerinin yüksek olduğu dönemlerde bir ülkeye giren ve milli paranın değerlenmesi sonucunu doğurarak birçok olumsuzluğu tetikleyen kısa süreli yabancı sermaye akımları; çeşitli beklenti değişiklikleri ile o ülkeyi terk ettiklerinde de milli paranın aşırı değer kaybetmesi sonucunu doğurarak yine çeşitli olumsuz ekonomik gelişmeleri başlatmaktadırlar. Para hareketlerinin tamamı mal hareketlerinin önüne kendini atmış, dış ticaret hacminin oranı döviz işlemleri karşılığında oranı oldukça düşmüş ve yabancı yatırımcının kısa süreli sermaye hareketlerini kontrol altına alıp denetleyecek birimlerin yeterli donanımına sahip olmamaları nedeniyle, bu sermayenin kendisine güvence oluşturacak uluslararası düzenlemeleri yaptıracak güce ulaşması da ekonomileri zora sokmaktadır. Bunun bilincinde olarak, kısa vadeli rantlar uğruna ülke geleceğini uzun vadede olumsuz etkileyen pozisyonlardan kaçınılmalıdır.

Küreselleşmenin bugün ulaştığı noktada, yurt içinden ve/veya dışından kaynaklanan olumsuzlukların finansal sektörden başlayıp tüm sektörleri etkilediği bir ortamda, finansal piyasaların güvenilirliğinin bozulmaması, finansal sektörün ekonominin ihtiyaçlarına uygun olarak büyümesi daha da büyük önem taşımaktadır.

Bankacılık krizlerinde yaşanan sorunlardan kurtulmak için yapılması gerekenler kısaca aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1. Bankalarda yaşanan olası zararlarda öncelikle sahiplerin/ ortakların sermaye ihtiyacının sağlanmasına yönelik önlemlerin alınması ve sorumlulukları aranmalıdır. Bunların yetersiz kalması durumunda kamu desteği bir kereliğine sağlanmalı,
2. Bankacılık sektöründe yaşanan sıkıntıların giderilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması,
3. Bankaların işlevlerini sağlıklı yapmaları için bankaların sermaye yapılarını güçlendirmelerinin sağlanması,
4. Başta likidite yönetimi olmak üzere risk yönetiminin güçlendirilmesi,

5. Gerekli düzenlemelerin zamanında ve etkili bir biçimde alınması sonucunda krizin zamanında ve az maliyetle atlatılması sağlanmış olur,
6. Sermaye hareketlerindeki ani giriş- çıkışların kontrol altına alınması,
7. Bankacılık kesimine yönelik yapılan tüm düzenleme ve kamu desteği sürecinin şeffaf olması için gerekli hassasiyetin gösterilmesi,
8. Piyasada şeffaflığın artırılması için gerekli önlemlerin alınması,
9. Özellikle son 25 yılda gelişmekte olan ülkeler ciddi bankacılık krizleriyle karşı karşıya kalmışlardır. Aralarında Endonezya, Malezya, Tayland, Çin, Hong Kong, Arjantin, Meksika gibi ülkeler ön planda olup, krizlerin sebepleri ülkelerin ekonomik ve sosyal yapılarına bağlı olarak farklılık göstermiştir.
10. Küreselleşme ve bilgi teknolojisinde yaşanan gelişmeler, finansal sektördeki kontrolsüz ve denetimsiz bir büyüme, krizin ortaya çıkmasındaki en belirleyici etkenlerinden biri olmuştur.
11. Yaşanan kriz birçok bankanın ve finansal kuruluşun iflas etmesine neden olmuştur.

Yukarıda sayılmış olan tüm sorunların temelinde gelişmekte olan ülkelerdeki finansal krizler sonucunda ve yapılan çalışmalarla sağlam makroekonomik politikaların, esnek ve sağlam bir finansal sistemin önemi, finansal sektör serbestleşmesinin uygun bir sıralama çerçevesinde gerekli önkoşulların oluşturulmasından sonra yapılmasının gerektiği vurgulanmıştır; kısaca, güçlü bir mali yapıya ve sermaye yeterliliğine sahip bankalar krizde daha az etkilenecektir. Bunun için özellikle, likidite, kur ve faiz riskine duyarlılığı yüksek olan bankacılık sektöründe risk yönetiminin etkinleştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Finansal krizlerin ve bankacılık krizlerinin çözümü, ülkedeki makroekonomik iyileşme, banka problemlerinin hızlı ve gerçekçi bir yaklaşımla ele alınması, yeniden sermayelendirme ve borçların yeniden yapılandırılmasına ilişkin programların koordineli olarak yürütülebilmesi, mali bünyesi zayıf bankaların sistemden çıkarılması gibi birçok faktöre bağlı olarak işleyen bir süreçtir. Krizlerin çözümünde başarı elde edilmesi, hükümetlerin kriz yönetimindeki kurumsal kapasitesine, politikaların eş zamanlı olarak zamanında ve yerinde uygulanmasına, sisteme zarar veren uygulamaların değiştirilmesi konusunda alınacak kararlarda istekli olunmasına ve karar alıcıların sosyal ve politik açıdan karşı karşıya kalınılabilecek güçlüklerle

mücadele yeteneğine bağılı olmaktadır. Bunun yanında ahlaki risk problemleri ortaya çıktığında piyasa mekanizması kendi kendisini düzenleyemediğı için, etkin kamu düzenlemesi ve denetlemesi gerekli hale gelmektedir.¹³⁸

---

¹³⁸ Koray Duman, ‘‘Finansal kriz ve bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması’’, **Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2002, Sayı:4, s:133- 143.

KAYNAKÇA

- ADRIAN B. Wignall & ATKINSON, Paul. "Thinking Beyond Basel III: Necessary Solutions for Capital and Liquidity", **OECD Journal: Financial Market Trends**, <http://www.oecd.org/dataoecd/42/58/45314422.pdf> (06.06.2011)
- AKDIŞ Muhammet, **Global Finansal Sistem Finansal Krizler ve Türkiye**, İstanbul: Beta Yayınevi, 2000.
- AKSEL, Kaan. "Basel Komitesi Tarafından Yayınlanan ' Yeni Sermaye Yeterliliği Çerçevesi' İstişare Raporu Üzerine Gözlemler", **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**. Eylül-Ekim, Sayı: 20. http://www.makalem.com/Search/ArticleDetails.asp?nARTICLE_id=457 (25.09.2013).
- ALP, Ali. "Bankacılık krizleri ve krize karşı politika önerileri", **Yeni Türkiye Dergisi**, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt:1, Sayı:41, 2001
- ARIN, Tülay. "Asya krizi ve kriz yönetiminde hegemonya", **İktisat Dergisi**, Ocak sayısı, 1998.
- ASLANTAŞ, Mesut ve ODYAKMAZ, Necmi. **Para Krizleri**, Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü Ankara, 2000.
- AYBAR, Bülent. "Küreselleşme Sürecinde Yaşanan İktisadi Krizler ve Güneydoğu Asya Krizi", **İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl:13, Sayı:148, 1998.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, "Bankacılık Sektörü Basel II İlerleme Raporu". **Basel II' ye Uyum Çalışmaları** , Ekim 2012.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu. "Basel II Sayısal Etki Çalışması (QIS-TR) Değerlendirme Raporu". 2012.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu. "Basel II Uygulamasının Ertelenmesine İlişkin Basın Açıklaması".2012.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu. "Sorularla Basel III". 2012.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu. "Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü-Haziran". 2012.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu. "Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetim Sistemleri Hakkında Yönetmelik", **24312 Sayılı Resmi Gazete**, Şubat 2001
- BESSİS, Joel. **Risk Management In Banking**, New York John Wiley Sons, 2004.

- BROWN Ellen. "Trapped in the Spiral of Basel III. Tightening the Noose on Credit Spells Disaster Punishing Your Local Bank for Wall Street's Misdeeds". Global Research. 2010. <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=21091>
- BUSTELO, Pablo. "Novelties of Financial Crises in the 1990s and the Search For New Indicators", **Emerging Markets Review**. Vol. 1 2010.
- CAPRİO Gerard & KLINGEBIEL Daniela. Bank Insolvencies: Cross Country Experiences. World Bank Working Papers,1996, No: 1620 11 Şubat 2013 <http://www.nber.org/papers/w1620>
- CELASUN, Merih. "2001 Krizi, Öncesi Ve Sonrası", **VI. ODTÜ Uluslararası Ekonomi Kongresi**, Ankara, 11-14 Eylül, 2002.
- COPELAND, S. Laurance, **Exchange Rates and International Finance**. Pearson Education Limited. 3. Baskı. 2000.
- ÇOLAK Ö. Faruk, ARDOR Hakan ve TUNÇAY Mengü. "Finansal Kriz ve Bankalar: Türkiye'de 2000 ve 2001 Krizleri Örneği", **Yeni Türkiye Dergisi**, S. 41, 2001.
- DAVIDSON, Paul. "Is a Plumber or a New Financial Architect Needed to End Global International Liquidity Problems?" **World Development**, Vol. 28, No. 6, 1999.
- DEMİRGÜÇ – Kunt, A., DETRAGIACHE, E., "The Determinants of Banking Crises: Evidence from Developing and Developed Countries", **IMF Working Papers**, Vol. 45 No:1, 1997.
- DRAZEN, Allan. "Political Contagion in Currency Crises", **NBER Conference on Currency Crises**, S. 6, Şubat 1998.
- DUMAN, Koray. "Finansal kriz ve bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması", **Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı:4, 2002, s:133- 143.
- EDWARDS Sebastian, "Crises and Reform in Latin America From Despair to Hope", **Washington D.C.: The World Bank**, 1995.
- ESEN, Oğuz. Bankacılık Krizleri, "Yeniden Yapılandırma Programları ve Türk Bankacılık Sektörü", **Siyasal Bilimler Dergisi**, Yıl:1, Sayı:1, Bahar 2005.
- GOLDSTEİN. M & TURNER, P. **Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Krizleri**, Çev.: A. Karacan, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1999.
- GÜLOĞLU Bülent ve ALTUNOĞLU Erol, "Finansal serbestleşme politikaları ve finansal krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye krizleri", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:27, Ekim 2002.
- GÜLTEKİN, Ersoy. Risk Tabanlı Sermaye Modeli ve Türkiye Örneği, **Ankara; BDDK Yetki ve Etüdü Raporu**, 2001.

- GÜNAY, Zeki. **Türk Bankacılık Sektöründe Likidite ve Aktif Pasif Yönetimi**, Ankara, 1997.
- HACIİSLAMOĞLU, M. Levent; SİLAHŞÖR H. Serkan. "Güneydoğu Asya Krizinin Nedenleri, Gelişimi ve Olan Etkileri", **Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi**, No:17, 1998.
- HOGGARTH, G., REIDHILL, J. Resolution of banking crises.A review. **Financial Stability Review**, Bank of England., 2003.
- IMF. "Financial Crises: Characteristics and Indicators of Vulnerability", **Chapter IV World Economic Outlook**, IMF. Erişim: www.imf.org/external/pubs/ft/weo/weo0598/index.htm
- JEANNE, Olivier. "Are currency crises self-fulfilling?". **Journal of International Economics**. S. 43. 1997.
- KANSU, Aydan. **Döviz Kuru Sistemleri Ve Döviz Krizleri Türkiye 1994 ve 2001 Krizleri**, 2.basım, İstanbul: Güncel yayıncılık, 2006.
- KARA, Mehmet,"Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye'deki Sıcak Para Akımının Değerlendirilmesi", **Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2001.
- KARABULUT, Gökhan, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri**, İstanbul: Der Yayınları, 2002.
- KARACAN Ali İhsan, **Bankacılık ve Kriz**, Finans Dünyası Yayınları, 1996.
- KARAÇOR, Zeynep. "Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000-Subat 2001 Krizinin Öğrettikleri", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S:16, 2005.
- KARATEPE, İhsan. "Bankacılıkta Risk Yönetim Aracı Olarak Riske Edilmiş Değer", **T.C Merkez Bankası Eğitim Seminer Notları**, 2001.
- KARLUK, Rıdvan. **Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm**, Beta Yayınları, İstanbul, 2005.
- KİBRİTÇİOĞLU, Aykut "Türkiye'de ekonomik krizler ve hükümetler (1969-2001)" **Yeni Türkiye Dergisi**, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt:1, Sayı:41, 2001.
- KRUGMAN, Paul. "A Model of Balance of Payments Crises". **Journal of Money, Credit and Banking**. S.1. Mart 1979.
- LATTER, Tony. " Causes and Management of Banking Crises" **Center of Central Banking Studies Bank of England**, S.12 1997

- MALKOÇ, Savaş. “Cumhuriyetin 75. yılında dünya ekonomik krizlerinin Türkiye’ye yansımaları ve güncel bir örnek: Rusya krizi”, **Dış Ticaret Dergisi**, Ekim sayısı, 1997.
- MANKIOW, Gregory N. **Principles of Economics**, The Dryden Press, 1. Baskı,1998.
- MASSON, Paul. “Contagion: Monsoonal Effects, Spillovers And Jumps Between Multiple Equilibria”, **IMF Working Paper** 98/142, Eylül,1998.
- MATTEN, Chris. **Managing Bank Capital: Capital Allocation And Performance Measurement**. New York: John Willey&Sons Ltd. 2000. s.2-9.
- MISHKIN, S. Frederic. **The Economics of Money, Banking and Financial Markets**. Addison-Wesley.1. Baskı. 2003. s. 470.
- OBSTFELD, Maurice. "Models of Currency Crises with Self-Fulfilling Features". **European Economic Review**. S. 40. 1996. s. 1045- 1050.
- OWYANG, Michael. “A case Study of a Currency Crisis: The Russian Default of 1998”. **Federal Reserve Bank of St. Louis**. S. 9. 2000. s. 55-67.
- ÖNİŞ Ziya, ve AYSAN, Ahmet Faruk: “Neoliberal Globalization, The Nation State and Financial Crises in the Semi-Periphery: A comparative Analysis”, Erişim: www.home.ku.edu.tr/%7Eonis/onis&aysan&makale.pdf,2003,
- ÖZEL, Saruhan. **Global Finansal Krizler**, İstanbul: Deniz Kültür Yayınları, 1.basım, 2005.
- PAZARBAŞIOĞLU, Ceyda. “Yeniden Yapılandırma Programına Genel Bakış”, **BDDK**, 2003.
- RODRIK, Dani & Valesco, Andres, “Short Term Capital Flows” **Paper Prepared for the 1999 ABCDE Conference at the World Bank**, 1999.
- SAUNDERS ,Anthony, “Financial Institution Management” , **Hill Higher Education**, 1999.
- SOMÇAĞ, Selim. **Türkiye’nin Ekonomik Krizi Oluşumu Ve Çıkış Yolları**, 3.basım,2006 Yayınevi, 2007.
- SÖNMEZ, Sinan. “Türkiye Ekonomisinde Neoliberal Dönüşüm Politikaları Ve Etkileri” **Küreselleşme, Kriz Ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.
- ŞAHİN, Hüseyin. **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2007.

TİRYAKİ, Göksel. “Bankacılık Sektöründe -Basel Sermaye Uzlaşmaları- Sermaye Yeterliliği Standart Rasyosu Gerçekten Yeterli Midir? Kaldıraç Oranı’na ve Daha Güçlü Bir Bankacılık Düzenleme Çerçevesine İlişkin Değerlendirmeler”. **Vergi Dünyası Dergisi**. 347. Sayı. Temmuz 2012. s.118-122.

TOPRAK Metin, **Küreselleşme ve Kriz - Türkiye ve Dünya Deneyimi**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2001.

UYAR, Seçil. **Bankacılık Krizleri**, Ankara: Ziraat Matbaacılık, 2003.

UYSAL, Özge. “Piyasa Riskinin Tespitinde Kullanılan Riskteki Değer Yöntemi”, **Sermaye Piyasası Kurulu, Aracılık Faaliyetleri Dairesi**, 1999.

ÜNSAL, A. B., " Bankacılıkta Likidite Risk Yönetimi" **BDDK Yetki Etüdü Raporu**, Ankara, 2001.

VARLIK, Cemil. “İkiz krizler: para krizleri ile bankacılık krizleri arasındaki bağlantılar”. **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**. sayı: 42-43. Ocak 2002.

WALTİ, Sebastien. "Simple Models of Currency Crises", http://signe.krogstrup.com/IEJ_Archive/Wiilti2003.pdf (Erişim Tarihi: 02.07.2013).

YENTÜRK, Nurhan. **Körlerin Yürüyüşü**, İstanbul Bilgi Yayınları, İstanbul, 2003.

YILDIZOĞLU Engin, **Globalleşme ve Kriz, İstanbul**: Alan Yayıncılık, 1996.

ZAVALA, Gallardo Jorge. “Understanding Financial Crises: A Nontechnical Approach” **Weatherhead Center for International Affairs**. Vol.2. 2001. pp. 41-52.